

Ege Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Ege Social Science

2019 (2) : 2

ISSN : 2602 - 3725

Ege Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Ege Social Science

Sahibi / Owner

Prof. Dr. Mustafa MUTLUER
(Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Doç. Dr. Pınar FEDAKAR

Editörler Kurulu

Prof.Dr. Mustafa MUTLUER
Prof. Dr. Eşref APAY
Prof. Dr. Hakan TÜRKMEN
Doç.Dr. Aykan CANDEMİR
Doç. Dr. Pınar FEDAKAR
Doç. Dr. Tarık KIŞLA
Yrd.Doç.Dr. Önder ÇETİN
Öğr. Gör. Levent USLU

Yazışma Adresi

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 35100 Bornova-İZMİR

Tel: 0(232) 342 49 50 Fax: 0(232) 388 99 49

İnternet Sayfası: <http://dergipark.gov.tr/esbd/>

eposta: ege.sosyal.bilimler.dergisi@gmail.com

ISSN 2602-3725

Ege Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Ege Social Science

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Alimcan İnayet
Prof. Dr. Aydın İbrahimov
Prof. Dr. Dilek Tarımcı
Prof. Dr. Fikret Türkmen
Prof. Dr. İzzet Kara
Prof. Dr. Konca Yumlu
Prof. Dr. Mustafa Mutluer
Prof. Dr. Siret Hürsoy
Prof. Dr. Ziyet Öndoğan
Prof.Dr. Emine İpek Özbek Sönmez
Prof.Dr. Nevzat Gümüş
Doç. Dr. Abdullah Temizkan
Doç. Dr. Adem Öger
Doç. Dr. Muvaffak Duranlı
Doç. Dr. Nilgin Tanış Polat
Doç. Dr. Pınar Fedakar
Doç.Dr. Arife Karadağ
Doç.Dr. Erdal Onur Diktaş
Doç.Dr. Levent Kurgun
Dr. Öğr. Üy. Atıf Akgün
Dr. Öğr. Üy. Mehmet Yasin Kaya
Dr. Özlem Kurtoğlu Necef
Dr.Öğr.Üy. Ahu Selin Erkul Yağcı
Dr.Öğr.Üy. Rabia Uçkun
Dr. Beril Ceylan
Dr. Muhittin Şahin
Dr. Mustafa Duman

Ege Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Ege Social Science

İÇİNDEKİLER

Katılımcı Kent Konseyi Modeli

The Model Of The Participant City Council

Serkan BEKTAŞ----- 76-91

Çeşme Yarımadası'nda Kıyının Kamusal Kullanımına Etki Eden Kıyı

Kullanımlarına Eleştirel Bir Bakış

A Critical Overview of Coastal Usage Affecting On Public Usage Of Coastal In Çeşme Peninsula

İsmail Oğuz ATAKAN, Ahu DALGAKIRAN ERDOĞAN----- 92-108

Kurumsal Alanın Gerektirdiği Çevirmen Modeli

The Translator Model Required By The Institutional Field

Sevcan SEÇKİN, Emine BOGENÇ DEMİREL ----- 109-122

Erzurum Çocuk Folkloru ve Edebiyat

Erzurum Children Folklore and Literature

Hande DEMİR ----- 123-145

Derslerde Teknoloji Kullanımına Yönelik Motivasyon Ölçeğinin Geliştirilmesi

Developing Motivation Scale for Using Technology in Courses

Metin KARADAĞ, Ali Erhan ZALLUHOĞLU, Gülçin GÜREL GÜNAL,

Oktaç DAYIOĞLU, Tarık KIŞLA ----- 146-157

Ege Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Ege Social Science

Sayı 2, Cilt 2, Temmuz 2019, Sayfa 76- 91

KATILIMCI KENT KONSEYİ MODELİ

Serkan BEKTAŞ

İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
serkanoflaz_61@hotmail.com

Geliş Tarihi: 05.11.2018

Kabul tarihi: 11.02.2019

Yayınlanma Tarihi: 23.10.2019

Özet

Uluslararası anlaşmaların öngördüğü, katılımcı ve demokratik bir yerel yönetim oluşturmak amacıyla kurulan kent konseylerinin günümüz yerel yönetimlerdeki işlevselliği ve konseylerin uygulamada karşılaştıkları sorunlara getirilen çözüm önerileri makalenin ana konusunu oluşturmaktadır. Makalede ayrıca, kent konseylerini kentteki kurum temsilcilerinden oluşan ve belediye yönetimine bağlı bir çalışma organı olarak değerlendiren genel görüşün aksine, bu konseylerin kentli bireylerden oluşan ve kent yönetimiyle ilgili görüşlerin bir arada toplandığı yerel meclisler olduğu savunulmuştur. Katılımcı kent konseyi olarak adlandırılan, yeni bir kent konseyi modeli ortaya konulmuştur. Bu model tasarlanırken, Fikri Sönmez'in Fatsa modelinden yola çıkılmıştır. Sözü edilen model, alt birimleriyle birlikte açıklanmış ve günümüz kent konseyleri uygulamalarında ortaya çıkan sorunların yeni modelin uygulanmasıyla son bulabileceği öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kent konseyleri, Katılımcı Yerel Yönetimler

---

Ege Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Ege Social Science

Issue 2, Volume 2, July 2019, Pages 76- 91

THE MODEL OF THE PARTICIPANT CITY COUNCIL

Abstract

The proposal of the solution of urban councils established by international agreements to create a participatory and democratic local government and the problems faced by the councils in the present day local governments constitutes the main topic of the article. It is also argued that these councils are local assemblies of urban people and gathered to get their opinions on the city administration, contrary to the general view that city councils are city council representatives and are considered to be a working organ of municipal government. A new city council model, called the participant city council was introduced. While designing this model, Fikri Sönmez's Fatsa model was started. The mentioned model is explained with its sub-units and it is foreseen that the problems arising in today's city council implementations can be ended with the implementation of the new model.

Keywords: City councils, Participatory Local Government

Giriş

Demokratik anayasaların tamamlayıcı unsurlarından biri de anayasalar kapsamında çıkarılan kanunlardır. Halka en yakın birim olan yerel yönetimlerin ve yerel yönetimlerin en önemli ayağı olan belediyelerin görev, yetki ve işleyişi belediye kanunu ve büyükşehir belediyeleri kanunu kapsamında oluşturulmuştur. Bu kanunların çağın gereksinimlerine uygun olarak düzenlenmesi, kent konseylerinin kuruluş amacına uygun olarak faaliyet göstermesini sağlayacaktır. 20.yy. batı demokrasilerinde önemi artan, ülkemizde ise yakın zamanda ulusal siyasete yüksek oranda etki eden yerel yönetimler, çağdaş, katılımcı ve demokratik bir yapıya sahip olmalıdır. Bunun için, Avrupa Yerel Özerklik Şartı kapsamında oluşturulan kent konseylerinin mevcut yapısının, merkezi yönetim tarafından yasal tanımlaması oldukça yetersiz bir yönetmelikle yapılmaktadır. Yerel siyasi aktörler tarafında ise, siyasi güçlerini zayıflatacak ve bütçelerinden pay ayırmak zorunda oldukları, merkezi yönetimin dayatması olarak görülmektedir. Türkiye’de mevcut belediyelerin sadece %10’unda kent konseylerinin varlığı bunun en somut göstergesidir. Kent konseylerinin nasıl işlerlik kazanacağı ve idari yapılanmadaki yerlerinin ne olacağının doğru bir hukuki tanımlaması yapılması durumunda kentin tüm unsurlarının dahil edildiği bir yerel yönetim organı olması sağlanabilmektedir. 5393 sayılı kanunda kent konseylerinin varlığında söz edilse de, mevcut kent konseyi yönetmeliği kent konseylerinin kuruluş amaçlarıyla bağdaşmamaktadır. Konseyde yer alacak kurum temsilcilerinin kimler olacağı tam olarak belirtilmemekle birlikte, kent konseyi kurmayan belediyelere herhangi bir yaptırım da uygulanmamaktadır. Bu durum demokratik ve katılımcı bir halk meclisinin oluşmasına yol açmaktadır.

Sözü edilen katılımcı ve demokratik meclisler için ülkemizde ilk adımlar 1970’lerin sonlarında atılmıştır. Halk meclislerinin ve katılımcı yerel yönetim anlayışının ilk uygulaması 1979 yılında Fatsa’da atılmıştır. Bu nedenle günümüzde, katılımcı bir yerel yönetim anlayışının nasıl ve ne şekilde oluşturulacağı tanımlanırken, demokratik yerel yönetimleri pratiğe döken ve gerek ülkemizde gerekse batı demokrasilerindeki örneklerinin çok daha ötesinde bir deneyim yaşatan Fatsa belediye başkanı Fikri Sönmez’in modelinden ayrıca söz edilmelidir. Bununla birlikte günümüz yerel yönetimlerinde ve kent konseylerinde, kapsamlı bir reform yapılırken Fatsa modeli esas alınarak, günümüz şartlarına uygun bir model hayata geçirilebilir.

Yerel özerklik şartını yerine getirmek ve belediye idarelerinin bu şart kapsamında teşkilatlanmasını sağlamak amacıyla yürürlüğe konan 5393 sayılı kanunda yer alan yerindenlik kavramı, demokratik yerel yönetimlere katkı sağlamaktadır. Kökeni Katolik Sosyal Doktrinine dayanan ve tanımlaması konusunda oldukça farklı fikirlerin olduğu yerindenlik ilkesi, Avrupa Konseyi’nce karar mekanizmasının ulusal düzeyden çok, yerel düzeyde olması şeklinde tanımlanmaktadır. (Çörtoğlu, 2009; 29-46) Ancak, bu durumun uygulamada var olmaması söz konusudur. Kent konseyleri için benzer hukuki düzenlemelerin eksikliği ve çağın gereksinimlerinin gerisinde oluşu da göz önüne alındığında, kent konseylerinde köklü değişiklikler yapılması, katılımcı ve demokratik bir yerel yönetim anlayışını beraberinde getirmesi beklenmektedir.

Fatsa Kent Yönetim Modeli

Fatsa modeli, günümüzde öngörülen kentli bireylerden oluşan yerel meclislerin ilk uygulamalarından biridir. Bu model incelenmeden önce, modelin hangi şartlarda uygulamaya geçtiği göz önünde bulundurulmalıdır. Modelin teorisyeni ve uygulayıcısı Fikri Sönmez, bilinen adıyla Terzi Fikri göreve başladığında en önemli eksik, belediye meclisinin siyasi kimliklerden oluşmasıydı. Söz konusu meclisle hareket etmenin sağlıklı sonuç doğurmayacağı düşüncesindeki bağımsız belediye başkanı, ilk olarak Halkla İlişkiler Birimi oluşturarak, Fatsa halkının öncelikli sorunlarını tespit etmeye çalışmıştır. Bu çalışma ile öncelikle çözüme kavuşturulması gereken sorunun yol ve su sorunu olduğunu tespit eden belediye, Fatsa’da “Çamura Son” kampanyasını başlatmıştır. Ekipman yetersizliğini çevre belediyelerden kısa süreli araç temin ederek çözen Fikri Sönmez, personel sorununu çözmek için halktan yardım almıştır. Halk, kampanyaya yoğun bir katılım göstermiş, yaklaşık 8000 Fatsalı yolların çamurdan temizlenmesi için çalışmışlardır. Dönemin nüfusunun 19.500 olduğu göz önünde bulundurulursa bu rakam oldukça önemlidir. Fikri Sönmez’in elinde kürekle çalışmalara dâhil olması Fatsa halkıyla bütünleşmesini sağlamıştır. Fatsa’nın sadece merkezi değil, tüm sokakları çamurdan temizlenerek, kent yeni bir çehreye bürünmüştür. Çamura Son kampanyası ise Fatsa’nın değişen yüzünün sadece başlangıcı olmuştur. Bu hizmeti yeni kanalizasyon sisteminin kurulması, merkez caddelerde yolların genişletilmesi vb. hizmetler izlemiştir. (Kişisel Görüşme)

Fikri Sönmez’in ve geliştirdiği kent yönetim modelinin birçok bilimsel çalışmada yer almasını sağlayan en önemli uygulamalarından biri de halk komiteleridir. Fatsa’nın sosyal, siyasal ve kültürel dokusunu göz önüne alarak 11 bölgeye ayıran Fatsa belediye yönetimi halk komitelerini kurmuştur. Bu komiteler sorunların yerinde tespitini sağlayarak, belediye bütçesinin nasıl ve ne şekilde harcanacağını da belirten önemli mekanizmalarından biri olmuştur. Komite üyeleri belediye hizmetlerinin yerine getirilmesini sağlamanın dışında, kentte yaşanan şiddet olaylarına karşı silahla nöbet tutulması, karaborsacı ve tefecilerle mücadele edilmesi gibi asayiş olaylarının da çözüm merkezi halini almıştır. Ülkücü hareket dışında tüm siyasi kimliklerin temsil edildiği halk komiteleri, 80 öncesi Türkiye’inde alışılmışın dışında bir portre çizmekteydi. (Sönmez; 2017, 85-89)

Fikri Sönmez tarafından uygulanan kent yönetim modelinde gelir artırıcı çalışmalarda da bulunulmuştur. Mali idare anlamında da yetkili olan halk meclislerinde alınan kararlar doğrultusunda belediye idarecilerince belediyeye ait araçların kullanılması gibi harcamalara son verilmiştir. Aynı zamanda liman, canlı hayvan, şerefiye vb. gelirleri arttırılmış ve bu kaynakların kamu yararına kullanılması yoluna gidilmiştir. Halkın sürecin her aşamasında etkin bir biçimde yer alması, belediyeye yaptığı ödemelerin kendine hizmet olarak döndüğünü görmesi yine halka ait olan belediye bütçesine halkın sahip çıkması ve kısıtlı belediye gelirlerinin artması için halkın mücadele vermesi gerektiği bilincini de oluşturmuştur. (Kılavuz ve Cihan, 2017; 128)

Bütçe ve yerel hizmetler dışında kentin müşterek ihtiyaçlarının belirlendiği ve çözüm önerilerinin hayata geçirildiği halk komiteleri önemli kararlara imza atmıştır. Ülkede yaşanan akaryakıt sorununa çare arayan Fatsa halk komiteleri, bu soruna sıra dışı bir yöntemle çözüm üretmiştir. Kente gelen benzini araç sahiplerine eşit olarak dağıtmış ve Fatsa halkının piyasanın altında rakamlarla benzin almasını sağlamıştır. Kentte yakacak olarak kullanılan fındık kabukları, FİSKOBİRLİK’ten alınarak, hane sayısı tespiti yapılmış ve tüm hanelere eşit oranda ulaştırılmıştır. (Kişisel Görüşme)

Fikri Sönmez kent konseylerinin amaçladığı, kentli bireylerden oluşan ve hemşerilik hukuku ile bir araya gelen yerel meclislerin gerçek anlamda ilk uygulayıcısıdır. Dolayısıyla, kent konseylerin öngördüğü meclislerin ülkemizde doğru bir planlama ile oluşturulabileceğinin en somut kanıtıdır. Siyasallıktan uzak, sadece kent yönetimi ile ilgili fikirlerin tartışıldığı ve çözüm önerilerinin ortaya atıldığı yerel toplulukların ilk örneği, Fatsa deneyimidir. Kent konseyleri ile bağı bu şekilde değerlendirilmelidir. Üye sayısı 3 ile 7 arasında değişen ve mahalle halkının doğrudan temsilcilerini belirlediği halk komiteleri, Türkiye siyasi tarihinde yerel yönetimler alanında gerçekleştirilmiş en önemli atımdır. Daha önce benzer çalışmalar yapılmışsa da proje aşamasında kalmış ve hayata geçirilememiştir. Parti programına 1976'da yerel yönetimler bakanlığı kurulmasını ekleyen ve demokratik bir yerel yönetimler oluşturma çabası içindeki CHP'nin girişimleri buna örnek olarak gösterilebilir. (Demirbilek, 2011; 99-168) Günümüz kent konseyleri ve bu konseyler çerçevesinde meydana gelen sivil mahalli yapılanmalar, Terzi Fikri'nin halk komiteleriyle demokratikliği ve işlevselliği bakımından kıyaslanamayacak ölçüde zayıf kalmıştır.

Fatsa modelinin en önemli özelliklerinden biri, halk komitelerinde her siyasi eğilimden bireylerin yer almasıdır. Dönemin şiddet olaylarına kadar varan siyasi atmosferine rağmen, 1979 Fatsa'sında farklı siyasi kimliklerin bir araya gelerek, kent sorunları hakkında fikir üretmeleri ve çözüm önerilerini birlikte hayata geçiriyor oluşları, önem arz etmektedir.

Kent Konseyleri

Ülkemizde kent konseyleri 5393 sayılı kanun kapsamında çıkarılan Kent Konseyleri Yönetmeliği ile kurulmuştur. 2005 yılında yürürlüğe giren bu kanun, yerel yönetimlerde yeni düzenlemelere yol açmış ve Avrupa Yerel Özerklik Şartının öngördüğü yeni tanımlamalar içermektedir. Yerel yönetimlerde yönetim anlayışının değişmesi ve yerel yönetimlere ilginin artması bu kanunun hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. Büyükşehir belediyelerinin ve ilçe belediyelerinin politik nedenlerle yaşadığı çatışmaların önünü almak ve merkezi yönetimin yerel yönetimlere müdahalesini sonlandırmak amacıyla bazı yasal düzenlemeler yapılması ve yetki karmaşasını sona erdirmek için yerel yönetim birimlerinin sınırlarının, görev ve yetkilerinin net olarak çizildiği yeni bir kanun ihtiyacı doğmuştur.

Merkezi yönetimin müdahalelerini tam olarak ortadan kaldırmamış ve yerel özerkliği sağlamamış olsa da 5393 sayılı belediye kanununun demokratik yerel yönetimlere sağladığı katkılar göz ardı edilmemelidir. Avrupa Yerel Özerklik Şartı'nda da yer alan "yerindenlik" ilkesi ilk kez bu kanunla uygulanmıştır. 5393 sayılı kanununun 14.maddesinde "Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur" ibaresi ile yerindenlik ilkesi yasal bir düzenleme halini almıştır. Aynı zamanda belediye idaresinin niteliksel tanımlanmasında, belediyenin idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi olduğu vurgulanmıştır. (Keleş, 1995; 17)

Katılımcı demokrasiye de olumlu katkılar sağlayan yeni kanun, hemşerilik kavramını yeniden tanımlamıştır. Kentliliği sadece, kentte ikamete indirgemeyerek, kentteki üniversiteleri, meslek kuruluşlarını, sendikaları, sivil toplum örgütlerini ve alanında uzman kişileri de kentin bir parçası olarak görmüş ve kent yönetiminde söz sahibi olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda Türk olma zorunluluğu da kaldırılmış, kentte konut ve toprak sahibi olan yabancı ülke vatandaşları da hemşeri olarak kabul edilerek yerel haklardan faydalanabilmesi sağlanmıştır. Şeffaflık ilkesinin yasal hale

gelmesi de 5393 sayılı kanunun önemli kazanımlarındandır. Belediyenin kesinleşen meclis kararları, faaliyet, denetim ve komisyon raporlarının halkla paylaşılması zorunlu hale getirilmiştir. Gönüllü yurttaşların belediye hizmetlerine katılımının sağlanması ve kanunun 23.maddesiyle mülki amirin bazı belediye kararlarını onaylamasının sona erdirilerek, merkez yönetimin temsilcisinin hâkimiyetinin ortadan kaldırılması 5393 sayılı kanunla elde edilmiştir. Demokratik yerel yönetimlerin başlıca unsurlarından olan Kent Konseyleri, 5393 sayılı kanunun 76.maddesinde yerel yönetimlere halk katılımını ve denetimini sağlayan, kentteki herkesin görüşlerini açıklayacağı, kararlarının ilk meclis toplantılarında değerlendirileceği yerel platform olarak yer almıştır. (Ergün, 2008; 26)

Kent konseylerinin dayanak noktası olan Avrupa Yerel Özerklik Şartı, Avrupa Konseyi bünyesinde 15 Ekim 1985 tarihinde imzaya açılan ve Türkiye tarafından da 21 Kasım 1988'de imzalanan belgedir. Giderek artan görev ve sorumlulukların karşılanması için yerel yönetimlere esneklik tanınması, yerel yönetimlere görevlerini en iyi şekilde gerçekleştirecek yönetim yapısını sağlanması ve yerel yönetimleri merkez müdahalesinden korunmasını amaçlamaktadır.(Toksöz ve diğerleri, 2007; 27) Aynı zamanda merkezin yetkilerini yerel yönetimlerle paylaşarak, yükünün hafifletilmesi başlıca hedeflerdendir. Gerek üye ülkeler gerekse aday ülkelerde yerel yönetimlerin yetkilerinin arttırıldığı, demokratik bir Avrupa oluşturma amacıyla, yerel yönetimlerde yeni organlar ve çalışma guruplarının doğmasını beraberinde getirmiştir.

Yerel yönetimlerin yetkilerinin arttırılması ve kamu hizmetlerinin ifasında karar mekanizmalarının mahalli idareler haline gelmesi, yerindenlik kavramı çerçevesinde değerlendirilmelidir. Yerindenlik ilkesinin kavram olarak kullanılması ve yaygınlaşarak yerellik ilkesinin yerini alması da Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ile olmuştur. Şartın 4. maddesinin 3. fıkrasında “kamusal sorumluluklar - genellikle ve tercihen- vatandaşa en yakın olan makamlar tarafından kullanılır” denilerek yerinden yönetim ve yerindenlik ilkesi tarif edilmektedir. (Yaman ve Küçükşen, 2018; 70)

Kent konseyleri de bu ilkeler çerçevesinde oluşturulan bir organdır. Kentin sorunlarının tespiti, çözüm önerilerinin oluşturulduğu, kentin gelişiminin hedeflendiği sivil toplumun ortak aklıyla, tavsiye niteliğinde kararların alındığı, belediye bünyesinde çalışmalarını yürüten sivil bir platformdur. Aldığı kararlar takip eden ilk belediye meclis toplantısında meclis üyelerine okunmakla birlikte, tavsiye niteliğinde kararlar olup, herhangi bir hukuksal bağlayıcılığı yoktur. Türkiye her ne kadar 1988 yılında Avrupa Yerel Özerklik Şartı'nı tanısa da kent konseylerinin kuruluşu için 2000'li yılları beklemek zorunda kalacaktır. Kent Konseylerini çalışma esasları ve yasal sınırları 5393 sayılı kanun kapsamında çıkarılan yönetmelikle belirlenmiştir. (İnaç ve Ünal,2007; 67-99)

Avrupa'nın demokratik ve katılımcı bir yerel yönetim modeli oluşturma çalışmaları ve üyelik sürecindeki Türkiye'de kent konseylerinin kurulması, kent yönetiminde siyasi idarecilerin dışında sivil unsurların da yönetime kısmen de olsa katılımı açısından önem arz etmektedir. Türkiye bu belgeye imza atmakla birlikte bazı maddelere çekince koymuştur.

Söz konusu maddelere çekince konulmasının en önemli nedenlerinden biri Türkiye'nin merkezîyetçi devlet geleneği olarak gösterilebilmektedir. Türkiye'nin bu yapısı ve kamu kurumlarının bu yapı çerçevesinde teşkilatlandırılması nedeniyle yerel yönetimlerin yetkilerinin arttırılması kısa sürede kabullenilecek bir tutum değildir. En basit kamu işlemlerinin dahi merkezden yapılma alışkanlığı, kamu hizmetlerini aksamasına yol açması, yurttaşlarca da kabul gören bir durum haline gelmiştir.

Avrupa'da örneklerine rastladığımız, asayiş, vergi toplama, tüzük ve yönetmelik çıkarma gibi geleneksel kamu hizmetlerinde yerel yönetimlerin de söz sahibi olduğu ve halk meclisleri gibi sivil unsurların kararlarının bağlayıcı olduğu uygulamaların ülkemizde kısa zamanda yaşanabileceğini öngörülemezdir.

Türkiye'nin anlaşmanın bazı maddelerine çekince koymasının bir diğer nedeni de ülkemizin güneydoğusunda yaşanan terör sorunu ve bölgeden gelen özerklik talebi sonucu ülkenin üniter devlet yapısının zedeleneyeceği ve toprak bütünlüğünün bozulacağı kaygısıdır. Yerel yönetimlerin iç örgütlenmelerinde serbest bırakılması, kamu kaynaklarının kullanımında yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması vb. düzenlemeler sonucunda bölgede devlet otoritesinin zayıflayacağı düşüncesi hakimdir.

Türkiye'de demokratik, katılımcı ve merkezin hegemonyasından azade olmuş bir yerel yönetim sistemi mümkündür. Ancak, merkeziyetçi bir yerel yönetim yapısıyla, eski Anadolu uygarlıklarında görülen, 21.yy. Türkiye'sinde emsallerinin rağbet gördüğü beylik, cemaat ve vakıf uygulamalarıyla çağdaş bir yönetim yapısı oluşturulamayacağı aşikârdır.(Yazıcıoğlu, 1998; 98)

Kent Konseylerinin Yapısal Sorunları ve Çözüm Önerileri

Kent konseyleri, belediyelerin çalışma guruplarından biri olarak yasal bir düzenlemeyle güvence altında olsa da aldığı kararların tavsiye kararı niteliğinde oluşu ve yöneticilerin siyasi otoritelerce dolaylı olarak belirlendiği göz önüne alındığında, halk meclisi kimliğinden oldukça uzaktadır. Sözü edilen yasal düzenleme, kent konseyi yönetmeliği adı altında yürürlüktedir. Ancak yönetmelikte yer alan maddelerin belediyeler tarafından uygulanmaması halinde herhangi bir yaptırım da söz konusu değildir. Bu şartlar altında kent konseylerinde işlevsellik sorunu baş göstermektedir ve kent yönetimindeki rolü tartışmaya açıktır. Belediyenin siyasi karar vericilerinin etkisinde olan bir yapıdan kentin ortak sorunlarına kentli bakış açısıyla çözüm getirmesi beklenemez. Kent konseylerinin siyasi aktörlerce uluslararası anlaşmaların dayatması olarak görülmesi ve yerine getirilmesi gereken yasal bir prosedür olarak değerlendirilmesi ve yerel iktidarın halkla paylaşılmasının siyasi gücünü zayıflatacağı düşüncesiyle hareket edilmesi, kent konseylerinin başlıca sorunlarından biridir. Kent konseyinin aldığı kararların ilk meclis toplantısında okunması ise konsey kararlarının sadece öneri niteliğinde kalmasına ve kent yönetiminde tek unsurun belediye meclisleri ve diğer siyasi aktörler olarak kalmasına neden olmaktadır. (Güler ve Önder, 2016; 82)

Kent konseylerinin kamu kurumlarıyla doğrudan ve dolaylı olarak herhangi bir ilişkisinin olmaması ve merkezden ve yerel makamlardan kaynak aktarımı olmaması, konsey yönetiminin ve genel kurulun meşruluğu konusunu tartışmaya açmaktadır. Belediye bütçesinden ayrılan kısıtlı kaynağın nasıl ve ne şekilde kullanılacağı konusunda kent konseyinin yetkilerinin oldukça dar olması da konseyin eylemselliğini ve etkinliğini oldukça zayıflatmaktadır. (Kestellioğlu, 2017; 128)

Birleşmiş Milletler 'in Rio Yeryüzü Zirvesi'nde (1992) kabul ettiği ve üye ülkelerin taahhütleriyle güvence altına alınan, saydam, hesap verebilen, katılımcı, yerindelik ve etkinlik gibi kriterlere dayanan, çok aktörlü ve toplumsal ortaklıklara dayalı yönetim anlayışı ülkemiz yerel yönetimlerinde karşılık bulamamaktadır. Bu bağlamda, kent konseylerinin, kent yönetimlerine dahil olma çabaları sonuçsuz kalmaktadır. (Yıldırım ve Öner, 2003; 15-41)

Kent konseyleri üyeleri ve idarecileri, mahalli müşterek ihtiyaçların karşılanması, kalkınma öncelikleri ve kamu kaynaklarının kullanımı noktasında öncelikle kentte yaşayan bir birey olarak hareket eder. Kentli bakış açısıyla sivil toplum mekanizmasının içinde yer alır ve kent konseylerini bunun için bir araç olarak görmektedir. Belediye meclisleri ise siyasi aktörler için, yerel iktidarın ele geçirildiği bir araçtır. Yerel kaynakların kullanımı ve kamu hizmetlerinin ifasında seçmeni memnun etme ve siyasi makamını koruma kaygısıyla hareket eder. Dolayısıyla kentte yaşayanlar, belediye meclisleri ve belediye başkanınca alınan oyun korunması gereken seçmenler, kent konseyi üyelerince ise birlikte yaşadıkları ve refah düzeyi artırılması gereken kentteki hemşerisidir. Bu nedenle siyasi ve sivil yöneticilerin kentin öncelikleri konusunda yaşadığı çatışma kaçınılmazdır. Bu çatışmadan ise anayasal güvence altındaki hukuki konumu göz önünde bulundurulduğunda siyasi yöneticiler istedikleri sonucu almaktadır. Kent konseylerinde belediye meclis üyeleri, il genel meclis üyeleri, parti temsilcileri, bölge milletvekilleri, parti temsilcileri gibi siyasi kimliklerin varlıkları ve kent konseyi yönetmeliği kapsamında karar mekanizmalarında aktif rol oynamaları da kent konseylerinin yerel halk meclisi kimliğine zarar vermektedir. Yerel demokrasinin bir aracı olarak düşünülen ve katılımı özendirilmesi beklenen kent konseyleri; belediye başkanının kişisel karar ve uygulamalarında konseyleri kullanması, çeşitli baskı ve çıkar gruplarının etkileri, örgütsüzlük, ilgisizlik ve bilgisizlik gibi nedenlerle devamlılığı sağlayamamıştır. Halkın kent konseylerine katılım göstermemesi ve yerel yönetimlerin de halkın isteklerine kulak vermekten çok onları sadece yönetmeye çabalaması, kent konseylerine yönelik tepeden inme bir reform algısına neden olmaktadır. Ayrıca, danışma niteliğine sahip kent konseylerindeki kararlarının bağlayıcılığı söz konusu değildir. Kent konseyindeki kararların bağlayıcılığı sadece belediye meclisinin değerlendirmesi olarak belirlenmektedir. Konsey kararlarının kamuoyuna duyurulması da gerekmektedir. Bu sayede halk, kenti ile ilgili projeler hakkında bilgi sahibi olurken kent konseyinin aracılık etmesi ile karşılıklı müzakere yapılacak ve nihayetinde katılım süreci gerçekleşmiş olacaktır. Ancak Türkiye’de kent konseylerinde yürütülen faaliyetler hakkında iletişim araçları kullanılarak bilgilendirme yapılması bir tarafa ülke genelinde halkın konseylerin varlığından haberdar olduklarını dahi söylemek mümkün değildir. Katılım ve ilgi düzeyinin yetersiz olduğu Türkiye’deki kent konseylerinde özellikle kadınlar, gençler ve engelliler gibi toplumsal yaşamda ihmal edilen grupların bu mekanizmalar içine çekilmesi gerekliliği ise önemli bir noktadır. (Bozkurt, 2014; 232)

Kent konseyi yönetmeliği uyarınca konseyin yönerge çıkarma, genel kurulu toplama, aldığı kararların uygulanmasında belediye başkanının vesayetine tabi olması, konseylerin kurulma nedeni olan demokratik ve katılımcı bir yerel yönetim oluşturma gayesiyle ters düşmektedir. Mevcut yönetmelik konseyin seçilmiş ve doğal üyelerinin belirlenmesi noktasında da oldukça yetersizdir. Bu nedenle kentteki hâkim siyasi parti ilk genel kurulda belediye başkanı çağrısıyla yürütme organlarının belirleyebilmekte ve kent konseyi organları kentte iktidar olan siyasi partinin hamiliğinde çalışmalarını yürütmek zorunda kalmaktadır. Belediyenin kent konseyine aktarmış olduğu kısıtlı bütçe yine belediyenin siyasi yöneticilerinin kullanımına açık hale gelmektedir. (Tan ve Kara, 2015; 86)

Kent konseyleri yönetmeliğinin sivil toplum kuruluşları, meslek odaları, sendikalar, işveren temsilcileri, öğrenci temsilcileri ve siyasi partilerin de görüşleri alınarak, yeniden düzenlenmesiyle, konseyin katılımcılık noktasındaki eksiklikleri giderilebilir. Kent konseyleri, sadece Avrupa Birliği üyelik sürecinin yerine getirilmesi gereken şartlarından biri olarak değerlendirilmemelidir. Türkiye idari teşkilatlanmasının zayıf kalan yerel yönetimler ayağını güçlendirecek, demokratik bir kazanım gözüyle bakılmalıdır.

Kent konseyleri, görev ve yetkileri kanunla belirlenen, kararlarının hukuki bağlayıcılığı olan, meşruluğu tartışılmayan ve katılımcı demokrasiyi sağlayan bir meclis halini almalıdır. Böylece Avrupa'nın öngördüğü bir yerel yönetim modeli oluşturulur ve yapılacak köklü bir değişiklikle, ülke demokrasimize katkı sağlayacak bir yapılanmanın önü açılmalıdır.

Kent Konseyi Yeni Model Önerisi

Yukarıda değinilen tüm gelişmeler değerlendirildiğinde, yeni bir kent konseyi modeli oluşturulması zorunluluğu baş göstermektedir. Kent konseylerinin bazı organlarının seçimle belirlendiği bir modelle, konsey kuruluş amaçlarına uygun hale getirilebilir.

Yasama organının etkin ve verimli bir şekilde çalışmasını sağlayan ve kuruluş amaçlarının büyük oranda gerçekleştirildiği çift meclisli yönetim sisteminin yerel yönetimlerde uygulanması mümkündür. Feodal ilişkilerle yerel siyasetin içinde yer alan ve seçmenlerin taleplerinden çok parti politikaları çerçevesinde hareket eden, halkı temsil noktasında oldukça yetersiz olan siyasilerden oluşan belediye meclislerinin yanında toplumun her kesiminin temsil edildiği bir yapı olan kent konseyleri de yerel parlamentolardan biri halini almalıdır. Söz konusu feodal ilişkilerin kaynağı, belediye meclislerinin seçim kazanma kaygısıyla oluşturulmasıdır. Kent içindeki hakim sınıfların egemen olduğu belediye meclisleri oluşturulurken özellikle nüfusu fazla olan kentlerde, kent nüfusunda çoğunluğu oluşturan sınıfa öncelik verilmesidir. Dolayısıyla öncelikli tercih, kent yönetimine katkı sağlayabilecek bireylerden çok, kökeni, memleket, mezhep gibi dogmatik özelliklerinin kent nüfusundaki payı yüksek olan bireyler tercih edilmektedir. Meclislerin yanında halkın oyuyla seçilen kent konseyleri de işlerlik kazanarak meclisi denetleyen ve merkezi yönetimde örneğini gördüğümüz senatolar gibi akademik ve toplumsal çalışmalar yapan bir organın daha belediye yönetimine dahil edilmesi kentle ilgili kararların farklı bakış açılarıyla alınmasının önünü açacaktır.

Katılımcı Kent Konseyi olarak adlandırılan modelle birlikte, konseylerin belediyenin meclis ve encümenler gibi yasal bir organ halini aldığı bir yapılanmaya gidilmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu modelin hayata geçirilmesiyle, mevcut kent konseyi yönetmeliğinin, kararların bağlayıcılığı, bağımsız bütçe gibi hukuki eksikliklerinin de tamamlanması beklenmektedir.

Ancak önerilen model İstanbul gibi metropollerde, aynı şekilde uygulanamaz. İstanbul gibi büyük şehirlerin, kendilerine özel bir yerel yönetim modeli olmalıdır. Mevcut büyükşehir yasasından farklı olarak, İstanbul Büyükşehir Yönetim Kanunu çıkarılmalıdır. 750000 nüfuslu bir büyükşehirle, 15000000'u aşan nüfuslu İstanbul aynı anlayışla yönetilemez. Dolayısıyla kent konseyleri de İstanbul'a özel bir kanun çerçevesine oluşturulmalıdır. Ancak, İstanbul'a özel bir kanun değişikliği başlıca bir bilimsel araştırma konusudur.

Önerilen Modelin Amacı

27 Mayıs 1960 darbesi cumhuriyet tarihimizin en demokratik anayasasını sunmakla birlikte, darbe sonrası merkez yönetiminde de ciddi reformlara gitmiştir. Batı demokrasilerinde de örneklerini gördüğümüz çift meclisli sistem uygulanmaya başlanmış, 1961 yılı itibarıyla Türkiye Büyük Millet

Meclisi ile birlikte Cumhuriyet Senatosu kurulmuştur. Devrim niteliğindeki bu uygulamada 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar uygulanmış ve yasama organının etkinliği arttırılmıştır. Seçilmiş senatörler, kontenjan senatörleri ve daimî senatörler vasıtasıyla senato, meclis ile bir denge mekanizması oluşturmuştur. Parti politikaları hâkim güç olmaktan çıkarılmış ve yasama sürecine toplumun tüm kesimleri dahil edilmesi amaçlanmıştır. (Özgişi, 2012; 57) Bu pratikten yola çıkarak, yerel yönetimler de birbirini tamamlayan iki meclisli bir yapıyla yönetilebilmelidir.

Bu iki meclisten biri halini alması öngörülen kent konseyleri, görev ve yetkileri kanunla belirlenen, kararlarının hukuki bağlayıcılığı olan, meşruluğu tartışılmayan ve katılımcı demokrasiyi sağlayan bir meclis halini almalıdır. Böylece Avrupa'nın öngördüğü bir yerel yönetim modeli oluşturulur ve yapılacak köklü bir değişiklikle, ülke demokrasimize katkı sağlayacak bir yapılanmanın önü açılır.

Kent Konseyi Ve Organları

Kent konseyi, konsey yürütme kurulu, denetim kurulu, mahalle komiteleri, çalışma esasları ve görevleri konsey yürütme kurulu tarafından belirlenecek alt komisyonlardan oluşur. Kent konseyinin görevleri, belediye meclisinin etkin ve verimli çalışmasının sağlayacak proje ve planlar oluşturmak, kentin müşterek ihtiyacını karşılayacak, kent yararına plan ve projeler üretmektir. Belediye bütçesinin 1/5'i oranında ayrılan bütçeyi kullanan kent konseyleri, belediye meclislerinin danışma organı niteliğindeki halk meclisleridir.

Kent Konseyi Yürütme Kurulu

Kent konseyi yürütme kurulu, seçilmiş üyeler, doğal üyeler ve özel üyelerden oluşur. Mahalli seçimleri takip eden yıl içerisinde Yüksek Seçim Kurulu'nun belirlediği tarihte konsey yürütme kurulu seçimleri yapılır. Seçimlerin kamu YSK tarafından yaptırılmasındaki en önemli amaç, Fatsa deneyiminde görülen mikro ölçekli yapılanmaların yasalık sorununun ortadan kaldırılmasıdır. Konsey ve mahalli meclislerin yasal hale getirilmesiyle, sözü edilen yapılar hukuki güvence altına alınacak ve bu yapıların siyasi gerekçelerle fesh edilmesi sona erdirilecektir.

Yüksek seçim kurulu, bu seçimleri ekonomik kriz, olağanüstü hâl vb. durumlarda en fazla altı ay süreyle erteleyebilir. Konsey yürütme kurulu sayısı, belediye meclis üye sayısının yarısı oranında asil üye ve asil üye sayısının yarısı oranında yedek üye ile beş yıl süreyle seçilir. Seçim bölgesine son altı ay içerisinde kaydını yaptırmış olan seçmenler kent konseyi seçimlerinde oy kullanamaz. Bu kural, yurttaşın seçim hakkının ihlaline yol açsa da mahalli seçimlerden istediği sonucu alamayan siyasi partilerin, konsey seçimlerini etkilemesinin önüne geçmek amacını taşımaktadır. Konsey yürütme kurulu seçimlerine katılmayan seçmenler, mahalle komite seçimlerinde de oy kullanmaz. Seçmen sayısı, konsey üye sayısına bölünerek her bir konsey yürütme kurulu adayının alması gereken oy hesaplanır. Konseye liste olarak aday olunabileceği gibi, (Örnek: 1 numaralı liste, 2 numaralı liste) bireysel olarak da aday olunabilir. Konseyin 1/3'ü kadın üyeler, 1/10'u 25 yaşın altındaki genç üyelerden oluşmak zorundadır. Ancak bu kotadan yararlanan üyelerin alınması gereken oyun en aza yarısını alması gerekir. Kadın ve genç kotasının her ikisinden de yararlanan aday iki kotada birlikte değerlendirilir. Konseyin seçilmiş üyelerinin herhangi bir kamu görevi olmaması ve herhangi bir siyasi partide görev almıyor olması gerekmektedir. Oyların eşit olması durumunda adaylar arasında seçim kurulu başkanı tarafından kura çekilir.

Konseyin doğal üyeleri ise, mahalle muhtarları, kentte bulunan sendika, meslek odası, üye sayısı kent nüfusunun 1/40'ı ve daha fazla olan sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri, kentte bulunan üniversite veya üniversitelerin öğrenci temsilcisi, mahalle komitesi başkanlarıdır. Yürütme kurulu üyeleri için kentte ikamet zorunluluğu bulunurken, doğal üyelere bu şart aranmaz. Burada kentlilik kavramı göz ardı edilmeden, kentli bakış açısıyla, uzmanlık bir araya getirilerek, kentin mahalli müşterek ihtiyaçlarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Fatsa deneyiminde de görüldüğü gibi, yönetim mekanizmalarında doğrudan yer alan kentli bireyler, söz konusu yapılanmanın birincil unsuru haline getirilecek ve katılımcı kent yönetim modelinin uygulayıcıları kentte yaşayan bireyler olması sağlanacaktır.

Kent konseyi yürütme kuruluna seçilmiş ve doğal üyelerin 3/4' ünün yazılı önerisiyle, seçilmiş üye sayısının 1 /3 'ünü geçmemek üzere, kentte ikamet şartı göz önünde bulundurularak, özel üyeler dahil edilebilir. Özel üyeler, konseye ve kente fayda sağlayabileceği düşünülen, emekli diplomat, eski ordu mensubu, akademisyen vb. kamu görevlileri olabileceği gibi, eski milletvekili, belediye başkanı, parti yöneticileri gibi siyasi kimlikler de olabilmektedir. Doğal ve özel üyeler, seçilmiş üyelerle aynı yetkiye sahiptir ve bu haklarını bir sonraki seçime kadar sürdürürler.

Seçim sonuçlarının ilgili makamlarca tasdikini takip eden on beş gün içerisinde ilk konsey yürütme kurulu toplantısı yapılır. Toplantı çağrısını ve ilk toplantının başkanlığını en yaşlı üye yapar. İlk toplantıya sadece seçilmiş üyeler katılır ve kendi aralarında konsey yürütme kurulu başkanını seçer. Başkan kapalı oy sistemiyle ve salt çoğunlukla seçilir. İlk toplantıda başkan seçilemez ise; on beş gün içerisinde başkanlık seçimi tekrarlanır. Salt çoğunluk bulunana kadar seçim tekrarlanır. Mazeretsiz olarak takip eden üç toplantıya katılmayan üyenin, yürütme kurulu üyeliği düşer.

Konsey yürütme kurulu toplanması için üye sayısının yarısından bir fazlasının katılımı gerekmektedir. Karar yeter sayısı ise aynı orandadır. Yürütme kurulu toplantısı, ayda bir kez, belediye meclis toplantısıyla aynı gün olmamak şartıyla olağan olarak yapılır. Yürütme kurulu üyelerin 3/4'ünün yazılı önerisiyle olağanüstü toplanır. Toplantılara başkanlık eden, toplantı gününü belirlemekle ve konseyi tüzel kişiliğini temsille görevli konsey başkanı, belediye meclis toplantılarına da kent konseyi adına katılır. Belediye meclis toplantısında söz hakkı var ancak, oy hakkı yoktur. Belediye başkanı da konsey toplantılarına katılır, söz hakkı var, ancak oy hakkı yoktur.

Kent konseyi yürütme kurulu, toplantı gün ve tarihini, toplantı gündemini toplantıdan en az 24 saat önce kamuoyuna duyurmak zorundadır. Toplantı gündemi ve kurul üyelerinin konuşmaları kamuoyuna açık yapılır, ancak karar alma süreci kamuoyuna kapalıdır. Toplantıda alınan kararlar da kamuoyuna 24 saat içinde bildirilmelidir.

Konsey yürütme kurulu başkanı, seçilmiş üyelerin arasından yürütme kurulu sekreteri seçer. Sekreter; konsey adına yazışmaları yapmakla, konseye gelen başvuru ve dilekçeleri almakla ve konsey başkanının katılmadığı toplantılarda başkanın yetkilerini kullanmakla görevlidir. Başkan ve sekreterin katılmadığı toplantılarda ise başkanın belirlediği üyelerden biri başkana vekalet eder. Bu üye, seçilmiş üyelerden olabileceği gibi, doğal veya özel üyelerden biri de olabilmektedir. Vekalet sahibi üyenin de katılmaması durumunda, kurul, oturumu yönetecek üyeyi kendi arasında belirler.

Konseyin, seçilmiş, doğal ve özel üyelerinin istifasıyla yedek üyeler, kadın ve genç kotası gözetilerek, sırayla göreve çağrılır. Üyelerin yarısından fazlasının aynı anda istifası veya yedeklerin çağrılmasıyla üye

tam sayısının yarısından altına düşülmesi durumunda, konsey yönetimi düşer ve 20 gün içerisinde konsey yürütme kurulu olağanüstü seçimi yapılır. Eğer olağan seçimlere bir yıldan az bir süre kalmış ise, doğal üyeler ve belediye başkanının belirleyeceği kentte ikamet eden beş üye ile geçici konsey yürütme kurulu belirlenir. Özel üyelerin üyeliği düşer ve geçici kurul olağan seçime kadar görevine devam eder. Konseyin takip eden üç olağan toplantısı, yeterli katılım sağlanamaması vb. nedenlerle yapılmazsa da olağanüstü seçime gidilir.

Konsey yürütme kurulu, kentin öncelikli ihtiyaçlarını, talep ve sorunlarının saptamak amacıyla, çalışma esasları, amaçları ve görevleri yürütme kurulunca belirlenen ve başkanlığının yürütme kurulu üyelerinden birinin yapacağı alt komisyonlar oluşturabilir. Bu komisyonlar hazırladıkları öneri niteliğindeki raporları yürütme kurulu sekreterine iletir ve komisyon başkanı yürütme kurulu toplantılarında komisyon raporlarını yürütme kuruluna sunar. Komisyon kentte yaşayanlardan, komisyon başkanınca belirlenir ve üye sayısı 10'u geçmemelidir. Komisyon toplantıları tarihi ve hangi sıklıkla yapılacağı komisyon başkanınca belirlenir. Toplantılarda karar ve katılım yeter sayısı aranmaz. Başkan komisyon üyelerini görevden alabileceği gibi, istifa eden komisyon üyelerinin yerine yeni üye belirleme hakkına da sahiptir. Kentlerin sosyal, kültürel, demografik ve ekonomik yapıları göz önünde bulundurularak, gençlik, kadın, sağlık, hukuk ve çevre komisyonu gibi alt komisyonlar kurulabilir. Yürütme kurulu üyesi, birden fazla komisyona başkanlık yapabilir. Komisyon başkanının katılmadığı toplantılara başkanın belirlediği bir üye vekaleten başkanlık edebilir.

Konsey yürütme kurulu üyeleri kamu yöneticisi kimliğine sahiptir Anayasa ve kanunların diğer kamu yöneticilerine sağladığı aynı hak ve sorumluluklara sahiptir. Konsey başkanı, sekreterinin maaşları ve yürütme kurulu üyeleri ve komisyon başkanının huzur hakları, konsey bütçesi göz önünde bulundurularak, yürütme kurulunun ilk toplantısında belirlenir. Konsey üye sayıları, genç ve kadın kotaları, doğal üye olabilecek sivil toplum kuruluşlarının üye sayıları vb. hesaplamalarda tam olarak bölünmeyen sayılar, bir üst sayılar hesaplanarak tespit edilir.

Kent Konseyi Denetim Kurulu

Kent konseyi denetim kurulu, konsey toplantılarının karar alma sürecini takip eden, yürütme kurulundaki olası aksaklıkları ve usulsüzlükleri saptamak ve bunlarla ilgili rapor hazırlamakla görevli, siyasi parti temsilcilerinden oluşan bir kuruldur. Denetim kurulunun bağlayıcı karar alma ve yaptırım uygulama yetkisi yoktur. Hazırladığı raporu kamuoyuna ve kentin mülki amirine sunmakla görevlidir.

Denetim kurulu, TBMM'de gurubu bulunan ve kentin belediye meclisinde temsil edilen siyasi partilerin, kentteki ilçe teşkilatlarının yönetim kurulunda görevli, yerel yönetimlerden sorumlu ilçe başkan yardımcılarının katılımıyla oluşur. Kurula belediye meclisinde en çok üyeyle temsil edilen siyasi parti temsilcisi başkanlık eder. Eğer siyasi partiler aynı oranda temsil ediliyorsa, belediye başkanın üyesi olduğu partinin temsilcisi kurula başkanlık eder. Siyasi partiler eşit oranda temsil ediliyorsa ve belediye başkanı bağımsız bir belediye başkanı ise, kentte son milletvekilliği seçiminde en çok oyu almış olan partinin temsilcisi kurula başkanlık eder. Siyasi partiler belediye meclisinden eşit temsil ediliyor ve son seçimde kentte aynı oy sayısına sahip ve belediye başkanı bağımsız ise, denetim kurulu üyeleri arasından kura yöntemiyle denetim kurulu başkanı seçilir.

Denetim kurulları, farklı siyasi görüşlerin, farklı bakış açılarıyla kent yönetimi üzerinde yeni fikirlerin doğmasının beraberinde getirilecektir. Fatsa halk meclislerinde görülen, farklı fikirlerden doğan zenginliğin, öngörülen modelde de olumlu sonuçlar doğurması beklenmektedir. Böylece, farklı politik görüşler sadece fikir eksenli siyasi tartışmalara girmektedir. Ülkemizde özellikle 1980 öncesi görülen siyasi tartışmaların, şiddet olaylarına dönüştüğü dönemlerin bir kez daha yaşanmasının önüne geçilmiş olur.

Denetim kurulu toplantısı kent konseyi yürütme kurulu toplantısını takip eden 10 gün içerisinde yapılmalıdır. Söz konusu süre içinde gerçekleşmeyen toplantılarda alınan kararlar ve hazırlanan raporlar yok hükmündedir. Siyasi parti temsilcileri kentteki siyasi parti teşkilatının yerel yönetimlerden sorumlu başkan yardımcısıdır. Parti temsilcisinin katılmadığı toplantıya, siyasi partinin başka bir yerel teşkilat yöneticisi katılabilir. Karar ve toplantı yeter sayısı salt çoğunluktur. Takip eden üç toplantıya temsilci göndermeyen parti, denetim kurulunda temsil hakkını kaybeder. Aynı şekilde mazeretsiz olarak, yıl içinde denetim kurulunun üç kez toplanmaması halinde denetim kurulu bir sonraki kent konseyi seçimlerine kadar çalışmalarını durdurur.

TBMM’de gurubu bulunmayan ve belediye meclisinde temsil edilmeyen, ancak son milletvekilliği genel seçimlerine katılmış olan siyasal partiler, kent konseyi denetim kuruluna temsilci gönderebilirler. Bu temsilciler, gözlemci statüsündedir, denetim kurulunda partileri adına söz hakkı var, ancak karar alma sürecinde dahil olma hakkı yoktur.

Kent konseylerinin halk meclisleri kimliğine sahip olması ve siyasi müdahalelerden uzak tutulması dolayısıyla, denetim kurulunun siyasi parti temsilcilerinden oluşması eleştirilebilir. Ancak, siyasi partilerin kentteki parti üyeleri ve seçmenlerini temsil etmesi amacıyla konseye kısmen de olsa dahil edilmesi gerekmektedir. Bu uygulama siyasi idarecilerle yerel halkın yakınlaşması noktasında da önem arz etmektedir. Denetim kurulunun yaptırım gücü olmaması ve sadece kararlar üzerine rapor hazırlaması da kent konseylerinin hemşerilik hukuku çerçevesinde bir araya gelen ve kentte sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştiren, sivil halk meclisleri kimliğini korumaktadır.

Mahalle Komiteleri

Fatsa deneyiminde de görüldüğü gibi, mahalle komiteleri halkın yerel yönetimlerden beklentilerini tespit etmekte oldukça etkili sonuçlar doğurduğu görülmüştür. Kent konseylerinde de mahalle komiteleri temsilcileri aracılığıyla, kent yönetiminin bir parçası haline gelmektedir.

Mahalle komiteleri üyeleri, son yerel seçimde, mahallede kurulan sandık sayısı kadar üyeye kurulur. Sandıkta yer alan seçmenler, kendi aralarında mahalle komite üyesini seçer. Mahalle komitesi, ayda bir kez olağan, komite üyelerinin yarısından fazlasının mahalle muhtarına yazılı talebiyle olağanüstü toplanır. Toplantı ve karar yeter sayısı, üye sayısının salt çoğunluğudur. Komite ilk toplantısını, mahalle muhtarının başkanlığında yapar. İlk toplantıda komite üyeleri, üyeler arasından, mahalle komite başkanını seçer. Komite başkanı salt çoğunlukla seçilene kadar komiteye mahalle muhtarı başkanlık eder. Komite üyelerinin siyasi partilerde görev almıyor olması gerekmektedir. Fatsa halk komitelerinde uygulamaya geçirilen siyasallıktan uzak halk komitelerinin kentin müşterek ihtiyaçlarının belirlenmesi noktasında günümüz uygulamalarından çok daha etkili sonuçlar doğurmuştur. Mensubu oldukları siyasi parti veya gurubun talep ve beklentilerinden çok, kentte

yaşayanların sorunlarına öncelikli çözüm üreten halk komitelerinin, önerilen modelde de aynı işlevsellikle faaliyetlerini yürütmesi beklenmektedir.

Komite başkanı ve mahalle muhtarı, yürütme kurulunun doğal üyesidir ve komitede aynı yetkilere sahiptir. Komite başkanı ve mahalle muhtarı yürütme kurulundaki temsil yetkisini bir başka üyeye devredemez. Ancak, mahalle muhtarı ve komite başkanının katılmadığı mahalle komite toplantısına, komite üyelerinin kendi aralarında seçtiği bir üye başkanlık edebilir. Takip eden üç toplantıya mazeretsiz olarak katılmayan komite üyesinin üyeliği düşer ve sandıkta kayıtlı seçmenler arasında yeni bir komite üyesi seçilir.

Siyasi parti temsilcileri, komite toplantılarında gözlemci statüsünde katılabilirler. Toplantı gündemine dahil olma ve karar alma sürecine katılma hakları yoktur.

Mahalle komite sistemi, 2009 yerel seçimleri sonrası, Bursa-Nilüfer ilçe belediyesinde uygulanmıştır. Önerilen modelle aynı olmamakla birlikte, temsil noktasında benzerlikler göstermektedir. Bu uygulamada Fatsa modelinden yola çıkılarak oluşturulmuş, ancak uygulamada gerek ülkemizin siyasi şartları, gerekse demokrasi kültürümüzün zayıflığının devam ediyor olması nedeniyle, Fatsa modelinden oldukça geri kalmıştır. Ancak, Fatsa modelinin kısmen de uygulanıyor oluşu ve yerel belediyecilikte uzun zaman sonra ilk kez demokratik bir uygulamada bulunulması açısından oldukça önem arz etmektedir.

Sonuç

Kent konseylerinin ülkemizde başarıya ulaşmaması yukarıda değinilen etkenler dışında, farklı nedenlere de dayanmaktadır. Birincil nedeni, ülkemizdeki demokrasi kültürünün zayıflığıdır. Gelenekçi ve merkezîyetçi devlet idare düzeni, yurttaşların ülke ve kent yönetiminde söz sahibi olanların kamu kurumları ve siyasi idarecilerin olmasını kabullenmiş olduğu yönetim anlayışı, kent konseylerinin kurulma amacıyla ters düşmektedir. Aynı zamanda kent konseyi yönetmeliğinin son derece yetersiz olması ve hukuksal bağlayıcılıktan yoksun olması, kent konseyinin yönetimde işlerlik kazanmasının önünü tıkamaktadır. Belediye Kanunu'nun 76.maddesinde belde yönetimi olan tüm yerel yönetim birimlerinde kent konseyi kurulmasının yer almasına rağmen, kent konseyi kurmayan belde yönetimlerine merkezi yönetimce herhangi bir yaptırım uygulanmaması da kent konseyiyle ilgili yeni yasal düzenlemelerin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Kent konseyi yönetmeliğinde konseyin idari yapılanmasının hangi unsurlara dayalı olarak gerçekleşeceğinin tam anlamıyla var olmaması ve konseyinin idari ve mali denetimden yoksun olması, kent konseyi uygulamalarında da farklılıklara yol açmaktadır.

Ülkemiz kent konseylerinde, konseyler belediye yönetimlerince, yerine getirilmesi gereken yasal bir düzenleme olarak görülmesi, konseyde görevli idarecilerin sembolik olarak varlığını sürdürmesi kent konseyi uygulamasının başarısız olmasının bir başka nedenidir. Birçok kent konseyi kâğıt üzerine var olmakta, konsey genel kurulları yok denecek kadar az kişinin katılımıyla yapılmaktadır. Belediye yönetimindeki başkan yardımcısı, meclis üyesi, müdür gibi idarecilerin başkanlığında kurulan kent konseyleri ise siyasi mekanizmaların gölgesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Yerel iktidarı elinde bulunan siyasilerin, söz konusu iktidarını farklı yapılarla paylaşmaması ve kent yönetiminin seçilme kaygısıyla oluşturulan ve kentle ilgili karar alırken siyasi ve ferdi kaygılarını göz önünde bulunduran

belediye meclisleriyle söz sahibi olması, kent konseyi gibi sivil meclislerin işlerlik kazanması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Öneri niteliğindeki model veya emsallerinin kent konseylerinde hayata geçirilmesi elzemdir. Aksi durumda kent konseylerinin, kent yönetiminde hiçbir söz hakkı olmayacağı gibi, az sayıdaki kent konseylerinin de zamanla faaliyetlerine son vermesi beklenmektedir. Son dönemde az sayıdaki kent konseylerinin genel kurullarını yapmadıkları gibi, bazı beldelerde çalışmalarını sonlandırmaları söz konusudur.

Koalisyon hükümetlerinin son bulduğu ve tek partili iktidarın hâkim olduğu 2000'ler Türkiye'sinde, kanun değişikliği, siyasi reform kararları gibi düzenleyici işlemler kısa sürede hayata geçirilmekle birlikte, siyasi mekanizmaların çatışmasından kaynaklı kamu hizmetlerinin aksaması da ortadan kalkmıştır. Bu nedenle kent konseylerinde yukarıda sözü edilen model veya benzeri kısa sürede hayata geçirilebilir.

Kaynakça

- Bozkurt, Y. (2014). Yerel Demokrasi Aracı Olarak Türkiye'de Kent Konseyleri: Yapı, İşleyiş Ve Sorunlar. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 232
- Çörtoğlu, F.Z. (2009). Avrupalılaşıma Sürecinde AB Çevre Politikası ve Yerindenlik İlkesi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 29-46
- Demirbilek, S. (2011). İki Darbe Bir Yaşam Terzi Fikri. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Ergün, B. (2008). Mahalli İdareler Ve Yerinden Yönetim Bilim Dalı Belediyelerde Yönetime Katılım Ve Zeytinburnu Belediyesi Kent Konseyi Uygulaması. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü KamuYönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Güler, E. & Önder, Ö. (2016). Türkiye'de Yerel Demokrasi Açısından Kent Konseyleri Üzerine Bir Araştırma: Kütahya Kent Konseyi Örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 82
- İnaç, H. & Ünal, F. (2007). Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Ve Türkiye'de Belediyeler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 68-89
- Keleş, R. (1995). Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Karşısında Avrupa ve Türkiye. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 3-19
- Keleş, R. (2000). Yerinden Yönetim ve Siyaset. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kestellioğlu, G. (2017). Yerel Demokrasi ve Kent Konseyleri: Kahramanmaraş Örneği, Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 128
- Kılavuz, F. & Cihan, Y. (2017). Yerel Yönetimler Maliyesi Çerçevesinde Toplumcu Belediyecilik: Fatsa ve Ovacık Örneği. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 122-138
- Özgişi, T. (2012). Türkiye Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Sönmez, F. (2017). Devrimci Fatsa Manifestosu Fikri Sönmez. İstanbul: Redaksiyon Kitap.
- Tan, K. & Kara, H. (2015). Kent Konseylerinin Sorunları Üzerine Bir İnceleme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 86
- Toksöz, F., Özgür, A. E., Uluçay, Ö., Koç, L., Atar, G., & Akalın, N. (2009). Yerel Yönetim Sistemleri. TESEV Yayınlar, 27.

- Yaman, M. & Küçükşen, M. (2018). Yerel Demokrasinin Gelişimi Sürecinde Kent Konseylerinin Rolü Ve işlevselliği. işletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 70
- Yazıcıoğlu, R. (1998). Bu Sistem DeĐiŐmeli. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Yıldırım, U.&  ner, Ő. (2003). Sürdürülebilir Kalkınma YaklaŐımının Türkiye'ye Yansımaları. Çağdaş Yerel Yönetimler, 15-41.

Ege Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Ege Social Science

Sayı 2, Cilt 2, Temmuz 2019, Sayfa 92- 108

ÇEŞME YARIMADASI'NDA KIYININ KAMUSAL KULLANIMINA ETKİ EDEN KIYI KULLANIMLARINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ¹

İsmail Oğuz ATAKAN
Peyzaj Mimarı
atakan.i.oguz@gmail.com

Ahu DALGAKIRAN ERDOĞAN
Dr.Öğr.Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir
ahu.dalgakiran@deu.edu.tr

Geliş Tarihi: 02.08.2019

Kabul tarihi: 03.09.2019

Yayınlanma Tarihi: 23.10.2019

Özet

Ülkemizde uzun yıllar turizm planlamasına hâkim olan parçacı planlama anlayışı; kıyı kesimlerinde aşırı yığılma, doğal kaynakların hızla tüketilmesi, altyapı yetersizlikleri, yere ait özgün değerlerin yok olması, mekanların kitlesel turizm ekseninde tek tipleşmesi, yerel kimlik ve aidiyet duygusunun yitirilmesi gibi pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Özellikle son yıllarda kıyı alanlarına olan artan ilgi, yasalar gereği kamuya ait olması gereken bu tür alanlarda önemli oranda özel kullanımın hayata geçmesine neden olmuştur. İkincil konut, otel, tatil köyü, yat limanı, özel plaj ve benzeri kullanımlar yoluyla kıyı alanlarının özel kullanıma tahsis edildiği ve kıyının kamusal kullanıma imkan veren alanların giderek azaldığı gözlenmektedir. Bu çalışma, ülkemizin önemli bir turizm merkezi niteliği taşıyan ve 1990'lardan itibaren turizm alanında önemli yatırımlara konu olan İzmir ilinin Çeşme ilçesinde kıyı alanlarındaki kamusal kullanımın dönüşümüne odaklanmaktadır. Bu kapsamda ilçenin beş farklı kıyı alanında 2002 yılından günümüze arazi kullanım türlerinin dönüşümü incelenmiş ve kıyının kamusal kullanımını arttırmaya yönelik çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıyı alanı, kamusal kullanım, Çeşme

¹ Bu makale Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programında, Dr.Öğr.Üyesi Ahu Dalgakıran Erdoğan yürütücülüğünde, İsmail Oğuz Atakan tarafından hazırlanan "Kıyı Alanlarında Kamusal Kullanımın Geliştirilmesine Yönelik Tasarım İlkelerinin Belirlenmesi" başlıklı yayınlanmamış Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Ege Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Ege Social Science

Issue 2, Volume 2, July 2019, Pages 76- 108

A CRITICAL OVERVIEW OF COASTAL USAGE AFFECTING ON PUBLIC USAGE OF COASTAL IN ÇEŞME PENINSULA

Abstract

The concept of fragmentary planning which has dominated the tourism planning for many years in our country has brought many problems such as overcrowding in the coastal areas, rapid depletion of natural resources, lack of infrastructure, the disappearance of the original values of the place, the uniformity of spaces on the axis of mass tourism, loss of local identity and belonging and so on. Especially in recent years, increasing interest in coastal areas has led to the realization of significant private use in such areas that should be owned by the public according to laws. It is seen that the coastal areas are gradually allocated to private use through secondary housing, hotels, holiday villages, marinas, private beaches and similar uses and the areas that allow public use on the coast have decreased considerably. This study focuses on the transformation of public use in coastal areas over the years in Çeşme district of İzmir province, which has been an important tourism center of our country and has been subject to significant investments in tourism since 1990s. In this context, the transformation of land use types has been analysed since 2002 up to day in five different coastal areas of Çeşme and solutions are developed to increase the public use of the coast.

Keywords: Coastal area, public use, Cesme

Giriş

Kent ile su arasındaki önemli etkileşim alanları olarak tanımlanan ve sahip olduğu zengin doğal kaynak potansiyeli açısından büyük öneme sahip kıyı alanları, kentler için önemli prestij alanlarından birisi olarak kabul görmekte ve kentlerin ulusal ve uluslararası ölçekte bilinirliği açısından önem taşımaktadır. Kıyı alanları, sahip olduğu turizm, rekreasyon, ikinci konut, liman, ticaret, sanayi ve benzeri kullanım olanakları açısından toplum için çok çeşitli ekonomik fırsatlar sunmakta ancak bir yandan da kıyı alanlarında önemli oranda gelişme ve yapılaşma baskısını beraberinde getirmektedir. Özellikle günümüzde kıyılarda gerçekleşen plansız ve kontrolsüz gelişim, ekonomik, sosyal, çevresel ve mekânsal ölçekte pek çok soruna neden olmaktadır. Uluslararası ölçekte kıyı alanlarında uygulanan başarılı projeler incelendiğinde, kıyı ve kent arasındaki kamusal bağın güçlendirilmesi konusuna özel önem verildiği, başta yerel halk olmak üzere kullanıcıların kıyıya olan erişimini ve kıyı ile olan etkileşimini arttırmaya yönelik tasarım ilkelerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Ancak konu ulusal ölçekte ele alındığında, kıyıların kamusal kullanımı önünde önemli engeller olduğu dikkati çekmektedir. Sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan değişen ve gelişen kentsel yaşam pratikleri ve tüketim alışkanlıkları kıyı alanlarında da yansımaları bulmuş ve özellikle 2000 sonrası süreçte kıyı kullanımı özelinde kıyının kamusal kullanımına engel olan çeşitli mekansal yapılanmaları beraberinde getirmiştir. Bu durum ise, her vatandaşın özgürce faydalanma hakkının olduğu ilgili yasalarda hükme bağlanmış olan kıyıların hızla metalaşarak kentsel tüketimin bir parçası haline gelmesine ve halkın kıyı ile olan etkileşiminin azalmasına neden olmuştur.

Bilindiği üzere 04.04.1990 tarihinde kabul edilen 3621 Sayılı Kıyı Kanunu'nun kıyıları ile ilgili genel esasların belirtildiği 5. Maddesinde "Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Kıyılar, herkesin eşit ve serbest olarak yararlanmasına açıktır, Kıyı ve sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir" ifadesi yer almakta ve kıyının kamusal kullanımının önemi vurgulanmaktadır. Bu çalışma ile İzmir ili, Çeşme ilçesinin kıyı kesiminde seçilen beş alt bölgede (Çeşme-Merkez, Alaçatı, Ilıca-Boyalık, Altınkum, Aya Yorgi Koyu), kıyının kamusal kullanımına engel olan yapılaşmalar özelindeki mekansal gelişim 2002-2019 yılları arasında kapsayan tarihsel süreç içerisinde ele alınmıştır. Mevcut haritalardan ve yerinde yapılan incelemelerden yola çıkarak; kıyının kamusal kullanımına engel olduğu düşünülen ikincil konutlar, konaklama tesisleri, kafeterya ve restoran biçimindeki ticari kullanımlar ile son süreçte yaygınlık kazanan günübirlik kullanım türü olan özel plajların belirtilen tarihsel kesit içerisindeki gelişimi ortaya konmuştur.

Kıyı Mevzuatının Gelişimi

Kıyı mevzuatının iki temel ilkesi; kıyı olarak tanımlanan yerdeki toprak mülkiyeti ve toprağın kullanılmasına getirilen sınırlamalardır. Kıyının kamu malı sayılması ve özel mülkiyete konu olmaması ufak değişikliklerle günümüze dek her yasal mevzuatta yer almıştır (Akça, 2004). Kıyının Türk Hukuku'ndaki ilk yasal tanımı ve korunması ilkesi 1926 yılında kabul edilen 643 Sayılı Medeni Kanun'da yer almıştır (Eke, 1995). Medeni Kanununun 641. ve 912. maddelerindeki "sahipsiz şeyler ile menfaati umuma ait sular, devletin hüküm ve tasarrufu altındadır" ibaresi ile kıyıların herkesin kullanımına açık alanlar olduğu, bu alanların özel mülkiyete ve kamu kullanımına tahsis edilen taşınmazların tescile konu olamayacağı vurgulanmıştır (Akça, 2004; Gezim ve Kiper, 1991).

Kıyıların gelecek nesillere bozulmadan aktarılması, kamu yararlı kullanıma yaklaşımı ve kıyıların devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu, 1982 Anayasası'nın 34. ve 43. maddelerinde tescil edilmiştir. Planlama konusunda yetkilerin merkezden mahalli idarelere kaydırıldığı dönemde; 3194 sayılı İmar Kanunu ile birlikte 1984 yılında 3086 sayılı Kıyı Kanunu çıkarılmıştır. Sözü edilen kanunda sahil şeridinin derinliği imar planı olan yerlerde 10 metre, diğer yerlerde 30 metre olarak belirlenmiş ve kıyılardaki yapılaşmalara imkân tanınmıştır (Eke, 1995). Ancak yasa, Anayasa Mahkemesi'nin 1986 tarihli kararı ile tanım ve kamu yararı yorumu açısından bazı maddelerinin Anayasaya aykırı olması nedeniyle iptal edilmiştir (Gezim ve Kiper, 1991).

1990 yılında ise 3621 sayılı Kıyı Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanuna göre kıyı şeridinde herhangi bir uygulama yapılabilmesi için öncelikle kıyı kenar çizgisinin belirlenmesi gerektiği vurgulanmış, kıyı kenar çizgisinden en az 20 metre iç kesim ile mesafe kalacak şekilde tesislerin yapılmasına izin verilmiştir. 1992 yılında "Kıyı Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair 3830 sayılı Yasa" ve "3830 sayılı Yasaya İlişkin Yönetmelik" çıkarılmıştır. Bu yönetmeliğe göre, sahil şeridi en az 100 metre olarak tanımlanmış; iki bölümlü olan şeritte ilk 50 metrenin açık alan ağırlıklı, ikinci 50 metrenin de toplum yararlı gününbirlik kullanımlara açık olduğu belirtilmiştir.

21.07.2005 tarihinde Kıyı Kanunu'nda ek ve değişiklik yapılmıştır. Buna göre Kıyı Kanunu 6. maddesine (c) bendi ile kruvaziyer ve yat limanı yapılabileceği, ek madde ile kruvaziyer ve yat limanlarında yapılabilecek tesislerin yapılaşma şartlarının imar planı ile belirlenebileceği hükümleri eklenmiştir. Bu süreci, 16.01.2005 tarih ve 2607-12109 sayılı Genelge (Kıyı ve Dolgu İmar Planlarına ilişkin) 29 Mart 2006 tarih ve 570-1942 sayılı Genelge (kıyıda kaçak yapıların önlenmesine ilişkin), 15.06.2006 gün ve 1502/4111 sayılı Genelge (ahşap iskele yapım süreci ve kriterlerine ilişkin), 26.04.2007 tarih ve 1086/3115 sayılı Genelge (Kıyı Yasası ve Yönetmeliğe İlişkin Genelgenin İptali ve Yatırımcılar Tarafından Yapılacak Kıyı Yapılarında Uygulanacak Prosedür) ve 24.03.2010 gün 2824 sayılı Genelge (Kıyı Yapılarında Planlama Sürecinde Uygulamaya Esas İş ve İşlemler) ile değişiklikler izleyerek kıyı mevzuatı, günümüzdeki durumuna ulaşmıştır (Sağ, 2011).

3621 Sayılı Kıyı Kanunu'nun Genel Esasların belirlendiği 5. Maddesinde; "Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Kıyılar, herkesin eşit ve serbest olarak yararlanmasına açıktır. Kıyı ve sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir. Sahil şeritlerinde yapılacak yapılar kıyı kenar çizgisine en fazla 50 metre yaklaşabilir", 6. Maddesinde "Kıyı, herkesin eşitlik ve serbestlikle yararlanmasına açık olup, buralarda hiçbir yapı yapılamaz; duvar, çit, parmaklık, tel örgü, hendek, kazık ve benzeri engeller oluşturulamaz." (Web1) ifadeleri yer almaktadır. Çalışmanın odağını oluşturan kamusal kullanım sorunları ve tespitleri bu maddeler ışığında incelenecektir.

Kamusal Mekan ve Kentli Hakkı

Kamusal mekanlar geçmişten günümüze kentin yoğun olarak kullanılan ortak alanları olarak önem taşımışlar ve sundukları kültürel, ticarî ve idarî olanaklarla kentlerin prestij alanları olarak kabul görmüşlerdir. Kamu bir bütün olarak, topluma ait olandır. Toplum veya halkı etkiler ve ilgilendirir. Tüm insanlara açıktır ve onlar tarafından kullanılır. Ayrıca kamu, yerel ve merkezi yönetimi ilgilendirir ve onlar tarafından öngörülür. "Kamu" teriminin birçok anlamda "özel" in karşıtı olduğu söylenebilir (Perinçek, 2003).

Kamu'nun, birbiriyle ilişkili ama özdeş olmayan iki anlamı vardır: ilk olarak kamuda olan herşey herkes tarafından görülebilir, duyulabilir ve olabildiğince açıklığa sahiptir. İkinci olarak, "kamu" kelimesi, herkes için ortak olan ve özel mülkiyetin içindeki yerden ayırt edilmiş bir dünya anlamına gelir (Arendt, 1987). Kamusal mekânlar, kültürümüzü, inançlarımızı, kamusal değerlerimizi ve bizi yansıtır. Kamusal mekân, "kamusallık" denilen niteliğin olduğu ve ifade edildiği ortak zemindir. Kamusal çevre kişisel davranışları, sosyal etkinlikleri ve çoğu zaman çakışan kamusal değerleri yansıtan bir ayna görevi görür (Francis, 1989).

Kentleri ekonomik, çevresel, politik ve kültürel zenginlik alanları olarak tanımlayan 'Dünya Kent Hakkı Şartı'na (World Charter on the Right to the City) (2004) göre, bu zenginliğe karşıt olarak pek çok üçüncü dünya ülkesinde uygulanan gelişme modelleri doğrultusunda sermaye birikiminin yoğunluk kazanması ve hızlı kentleşme süreçleri, çevrenin kirlenmesi ve kamusal alanların özelleşmesi ile sosyal ve fiziksel ayrışmaya neden olmaktadır. Kent Hakkı Şartı, kentsel mücadeleye bir katkı ve uluslararası insan hakları içinde kent haklarının tanınması yönünde bir araç olarak düşünülebilir. Bu hakkın çekirdeği, kentlerde sürdürülebilirlik ve sosyal adalet ilkelerine bağlı olarak eşit intifa hakkıdır. Bu hak, tüm kent yaşayanlarının, özellikle de güçsüz ve dışlanmış olanların kolektif hakkı olarak anlaşılmalıdır (UNESCO-UN HABITAT-ISS., 2005; 9).

Kent Hakkı, kent mekanının uyumlu gelişmesi ve kentte yaşayan tüm insanların bu gelişmeden eşit bir şekilde faydalanabilmesi için demokratik ve şeffaf bir ortamın oluşturulmasını sağlamayı hedeflemektedir. Uyumlu gelişme, gelişmenin sadece ekonomik ve fiziksel boyutuyla değil, aynı zamanda sosyal dahil edilme, demokratik temsil ve katılım, karşılıklı tolerans, çok kültürlülük ve toplumsal dayanışma gibi yönleri de içeren sosyal, kültürel, politik ve çevresel gelişme ile de ilgilidir. Bunun sağlanması için de bir kentte barınma, sağlık, eğitim, istihdam, dinlenme ve eğlence, kültür, ulaşım, altyapı gibi servislerin ve tüm kamusal hizmetlerin kentlilerin kolay ve eşit olarak ulaşabilecekleri şekilde temin edilmesi gerekmektedir (Sadri, 2008).

Ancak kentli bireylere dinlenme ve eğlence gereksinimlerini karşılamaları bakımından önemli bir fırsat sunması ve kamusal nitelik taşıması gereken kıyı alanlarının, hızlı ve denetimsiz yapılaşma başta olmak üzere pek çok sorun ile karşı karşıya olduğu bilinmektedir. Ticari kullanımlar, konaklama tesisleri, ikinci konutlar, özel plajlar ve benzeri yapılaşmalar kentlilerin kıyılardan özgürce yararlanmasını engellemekte ve kıyının kamusal kullanımını olumsuz yönde etkilemektedir.

Kıyının Kamusal Kullanımına Olumsuz Etki Eden Kıyı Kullanımları

Özel Plajlar

Özel plajlar son on yıllık süreç içerisinde, değişen deniz turizmi kültürünün önemli göstergelerinden birisidir. 2000'lerin başında belirli kıyı alanlarında yapılmaya başlanan özel plajlar, günümüzde neredeyse bütün turizm merkezlerinin sahil şeritlerini işgal etmiş durumdadır. Halkın kıyılardan özgürce ve bir bedel ödemeksizin yararlanmasını engellemelerinin yanında, aşırı fiyatlandırma politikaları sebebiyle sahil şeridini iç kesimlerden ayıran izole alanlar kimliğine sahiplerdir.

Kıyının doğal yapısının bozulması sonucunu doğuran bu tür yapılaşmalar, söz konusu tesislerin sahildeki arsalarının önünde kalan kıyı kısmını arsa haline getirerek kullanmaları olarak da nitelenebilir. Nitekim, kıyıda bu işgali alanlar; yüzme havuzu, amfi tiyatro, bar, restoran, giyinme-soyunma odaları dahil olmak üzere farklı kullanımlara hizmet eden binalar yapılmak suretiyle, gezinti, spor, eğlence gibi amaçlarla ve sadece tesisin müşterilerine kullanılabilmektedir (Yücel, 2008).

Deniz turizmi açısından kıyı alanlarının kullanımı 2000'lerin başına kadar olan dönemde incelendiğinde; halk plajları veya çoğunlukla belediyelerin işlettiği küçük çaplı işletmelerin yer aldığı bilinmektedir. Kıyıda yer alan ikinci konut ve konaklama tesisleri dışında kalan kesimlerde, kamunun kıyıya erişimi ve kullanımı önünde bir engel ya da kısıtlayıcı bulunmamaktadır. Ancak bu durum özel plajların yaygınlaşmasıyla olumsuz yönde etkilenmiştir. Belediyelerin verdiği izinler sonucu, kıyıya ilk etapta sadece şezlong, gölgelik, duş vs. seyyar ekipmanlar konularak oluşturulan ticari alanlar, yıllar içerisinde büyük ölçekli ve ortalama gelir düzeyine sahip bireylerin faydalanmasının imkansız olduğu mekanlar haline almıştır. Yeme-içme, spor, çeşitli etkinlik alanları ve benzeri birçok rekreasyonel aktiviteye imkan veren özel plajlar deniz turizmini eğlence sektörü ile birleştirmektedir. Bu da tüm kıyıyı işgal etmelerine ön ayak olacak yapılaşmaları beraberinde getirmektedir.

Sosyo-ekonomik açıdan bakıldığında; kullanıcılar ve yerel halk arasında yarattığı keskin ayrışma ile zarar gören kıyı kamusalılığı dışında özel plaj yapılanmasının bir diğer önemli sorunlarından birisi de, söz konusu mekanların mevcut kıyı kanununa aykırı bir biçimde sahile konuşlanmalarıdır. Kıyı çizgisini yok sayan bir biçimde bütün kıyı bölgesini kullanma eğiliminde olan bu yapılar, halkın mekana uğramadan kıyıda geçmesini de imkansız kılan bir yerleşime sahiptir. Söz konusu "beach club" özelinde göze çarpan bu olumsuz görüntü yanında, kent ölçeğinde bakıldığında plansız ve rant odaklı bir planlama sonucu birçok turizm beldesinde tüm deniz turizmine imkan veren kıyılarda bu tip görüntülere rastlanmaktadır. Kıyının doğal yapısının bozulması, yerel halk-turist organik yapısının zarar görmesi, kıyı kamusalılığının yok olması gibi çeşitli sorunlar uzun dönemde analiz edildiğinde, kent kimliğini yok edecek ve kent hakkı kavramını olumsuz düzeyde etkileyecek nitelikte gelişmeler öngörülmektedir.

Çeşme özelinde incelendiğinde ise özel plajların sayısının son yıllarda önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Değişen deniz turizmi kültürü ile birlikte, denizden faydalanmanın yanısıra yeme-içme, spor, eğlence gibi çok çeşitli rekreasyonel aktivite imkanlarına sahip olan bu mekanlar Çeşme Yarımadası'nın bir çok kıyısında bulunmaktadır. Ticari olarak işletilen bu mekanlar kamusal kullanım imkanı vermemekte ve kıyının kent hakkı kavramı açısından kullanımı büyük oranda zarar görmektedir.

İkincil Konutlar

Kıyılara ilişkin temel sorunlardan biri ikinci konut kullanımınıdır. İnsanların kent ortamının gürültüsünden uzaklaşma ve doğayla iç içe olma isteği, deniz ve güneşin insan üzerindeki olumlu etkisi, deniz kenarlarındaki konutların iyi bir yatırım aracı olarak görülmesi, turistik ve rekreasyonel aktivitelerin özellikle deniz kıyılarında toplanması ve devletin de bu konudaki yatırımları desteklemesi, deniz kıyısında ev sahibi olmanın toplum içinde prestij unsuru olarak görülmesi gibi nedenler, kıyılardaki ikinci konutların sayıca artışını hızlandırmıştır. Bu hızlı artış sonucunda, yörenin doğal peyzajı geri dönüşümü olmayacak şekilde bozulmuştur (Kılıçaslan, 2006).

Yaz aylarında tatil amacıyla kullanılmaya başlanan ikincil konutlar, kentli bireylerin yoğun iş temposundan ve kent yaşamı karmaşasından uzaklaşmak talepleri doğrultusunda özellikle kıyı kesimlerinde 1990lardan itibaren yaygınlık kazanmıştır. Ekolojik dengenin bozulabileceği gerçeğinin göz ardı edilip, doğayla iç içe olma arzusu adına, ikinci konutların kıyılara yönlendirilmesi, insanları oraya çeken özelliklerin tüketilmesine, bunun sonucunda da taşıma kapasitesi sınırlarını zorlayan ve kimi zaman aşan, büyük kentlerde rastlanan çarpık kentleşme, betonlaşma gibi söylemlerin kıyı kentlerinde de gündemine gelmesine neden olmuştur (Kılıçaslan, 1999). Ülkemizde ilk düzenli ikinci konut yerleşimi, 1950'li yıllarda İzmir – Çeşme kıyılarında tesis edilmiş olup, bu konuda asıl gelişme 1960'lı yıllardan itibaren görülmeye başlamıştır (Sarı, 1981).

Özellikle 1980'li yılların sonunda kooperatifçiliğin artması sonucu hızlanan ikincil konut yapılanması 3194 sayılı İmar Kanunu'ndaki değişimler ile birlikte daha da ivme kazanmıştır. Bu kanunla birlikte belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde plan yapma ve onama yetkisi, merkezi yönetimlerden yerel yönetimlere devredilmiş, böylece ikincil konut yapılanmasının önü açılmıştır.

Ülkemizde 1970'li yıllarda ekonomik açıdan ikinci konutların; oluşturduğu vergi gelirleri ve yarattığı istihdam olanakları ile bölge ekonomisine olumlu katkı yaptıkları düşünülürken daha sonra kontrolsüz gelişen ikinci konutlar dağınık inşa edildikleri ve altyapı sorunlarına neden oldukları için eleştirilmektedir. Betonlaşan kıyılar sonucunda yerleşme cazibesini yitirmekte, çıkar-rant kavgaları gündeme gelmekte, turizm bölgelerinin kalite değeri azalmaktadır (Bieger vd. 2007: 268).

İkinci konut sahibi olma beklentisi, özel mülkiyetin elinde olan doğal sit kapsamındaki alanlar üzerinde de baskı oluşturmaktadır. Doğal sitlerin derecelendirilmesi; alanın yapılaşma koşulları ve yoğunluğu üzerinde etkili olmakta, çeşitli baskılarla da sit dereceleri düşürülmektedir. Ege Bölgesi kıyı kesimi örneklerinde özellikle Çeşme Yarımadası'nda görüldüğü gibi doğal sit kapsamında birçok parselde kış aylarında kaçak inşaatlar, II. derece doğal sitlerde turizm tesisi adı altında ikinci konut yapılaşmaları sürdürülmekte, III. Derece doğal sitlerde yapılaşma koşullarına uyulmadığı görülmektedir (Aslanboğa vd., 1997).

Konaklama Tesisleri

Turizm sektörünün son yıllarda yüksek bir ivmeyle büyümesinin etkilerini, kıyı planlaması ve yapılaşması analiz edilerek görülebilir. Kıyıda yoğunlaşan özel plaj, ikincil konut kullanımı kadar konaklama tesisleri de kıyı alanlarının kamusal kullanımına önemli ölçüde zarar vermektedir. Bu alanda yapılan özelleştirmeler, mevcut kıyı kanunu ve kamusal hakkı göz ardı ederek yatırımcıların taleplerini karşılayacak şekilde uygulanmaktadır. Özellikle Ege ve Akdeniz kıyılarında yapılan ve inşaatı devam eden birçok otel kullanımı yoluyla halkın kıyılardan özgürce faydalanması imkansız hale gelmektedir. Yapısal olarak kanuna uygun bir şekilde inşa edildiğinde bile mevcut kıyıyı da kendi özel plajı şeklinde düzenlemekte, çevresini sınırlandırıcılarla kapatarak kıyıdan kamunun geçişine engel olmaktadır.

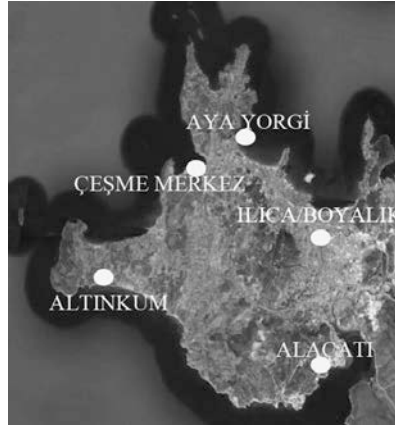
Söz konusu rant odaklı yapılaşma, turizm sektörünün son yıllarda artan lüks tüketim çılgınlığının bir yansıması olarak da yorumlanabilir. Yabancı yatırımcıların artması, lüks otel zincirlerindeki artış kıyıların giderek özelleşmesine neden olmaktadır. Gelinen noktada bu otellerin sahilleri adeta işgal

ederek yerel halkın ve turistlerin kıyıya erişimini kısıtlaması, sadece kıyıların kamusal kullanımına değil, doğal yapıyı ve yerleşmenin fiziki dokusunu da olumsuz yönde etkilemektedir.

Benzer etkiler, oteller gibi kıyı kesiminde yer seçen kafe, restoran biçimindeki ticari işletmeler için de geçerlidir. Masa, sandalye, gölgelik benzeri ekipmanlarını kıyıya bitişik olacak şekilde yerleştirerek, yaya yolu veya kaldırım gibi kamu kullanımına açık olması gereken alanları adeta işgal ederek kullanıma kapatmaktadırlar. Bu durum yaya ve bisiklet ulaşımını olumsuz yönde etkilenmektedir. Sonuç olarak kıyıda faydalanmak isteyen vatandaşlar işletmenin belirlediği çoğu zaman fahiş olan ücretleri ödemek zorunda kalmaktadır. Bu da kıyılardan faydalanan insanlar ve iç kesimdekiler arasında bir kopukluk yaratmaktadır.

Çeşme Yarımadası Alt Bölge Kıyı Analizleri

İzmir iline bağlı Çeşme ilçesi, İzmir'in batı aksı üzerinde ve kent merkezine 80 km. uzaklıkta yer almakta, doğuda Urla ilçesi, güneyde ve batıda Ege Denizi, kuzeyde ise Karaburun ilçesi ile sınırlandırılmaktadır. 2019 yılı TÜİK verilerine göre, toplam 43.489 nüfusa sahip ilçe (Web 2), 29 km'yi bulan kıyı uzunluğu sayesinde deniz turizmi özelinde önemli bir potansiyele sahiptir. Doğal yapısı, ekolojik özellikleri bakımından turizm açısından son yıllarda önemli bir konuma ulaşan Çeşme, hem ulusal hem uluslararası ölçekte dikkat çeken yatırımların yapıldığı bir bölge halini almıştır.

Şekil 1. Çeşme Yarımadası Coğrafi Konum

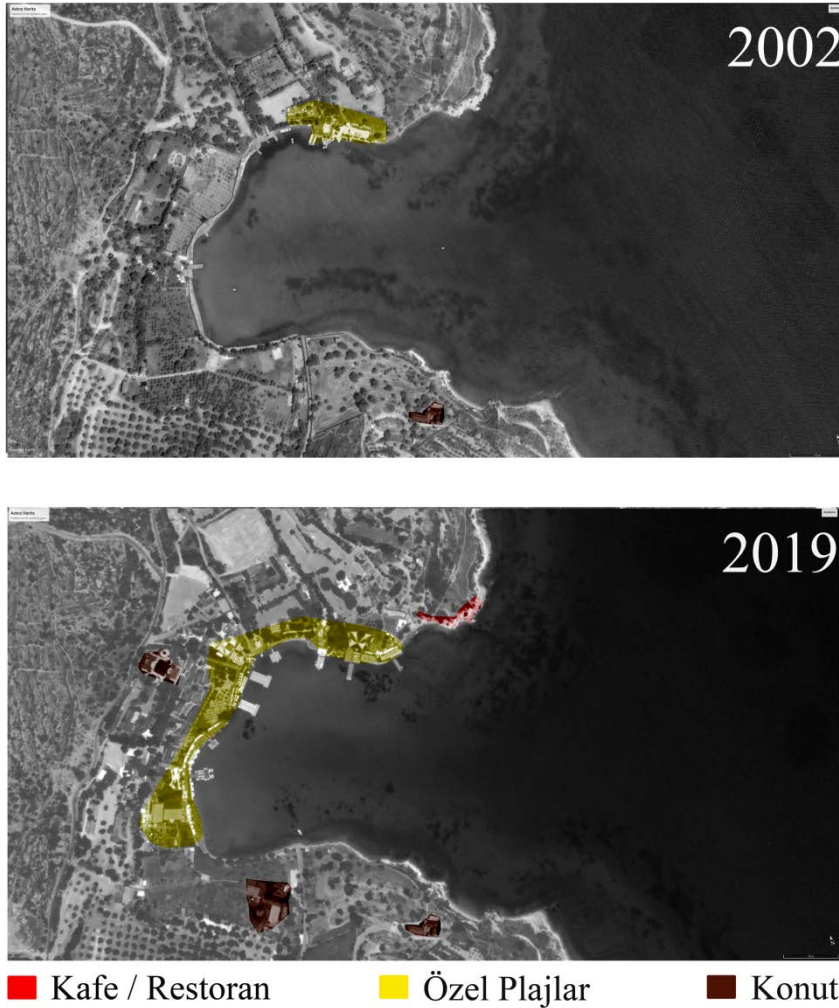

Şekil 2. Çeşme Yarımadası Analiz Bölgeleri

Bu çalışma kapsamında Çeşme Yarımadası'nda en fazla tercih edilen kıyı alanları olan Aya Yorgi, Alaçatı, Çeşme merkez, Altınkum ve Ilıca/Boyalık analizlerin gerçekleştirileceği alt bölgeler olarak seçilmiştir. Alt bölgelerin yerleşim özellikleri, Çeşme'nin dağınık ve parçalı yapısını açıklıkla ortaya koymaktadır. Alt bölgelerdeki mekansal gelişim; 2002 yılından günümüze özel plaj, ikinci konut, otel ve kafe-restoran kullanımları özelinde ve kamusal kullanım ekseninde incelenmiştir.

Aya Yorgi

Çeşme'nin en meşhur koylarından biri olan Aya Yorgi Koyu, ilçe merkezine 2 km. uzaklıkta Dalyan mevkiinde yer almaktadır. İkincil konut yapılanmasının görece daha az olduğu bu bölge, barındırdığı ün yapmış özel plajlar nedeniyle her yaz yoğun bir şekilde ziyaret edilmektedir.

Şekil 3. Aya Yorgi Koyu Kıyı Analizi

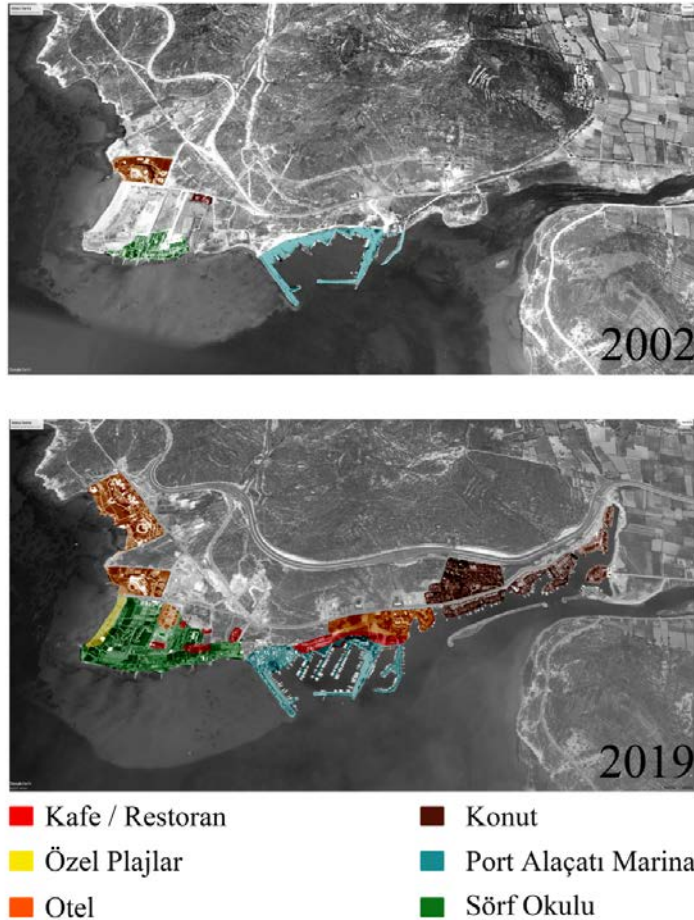
Özel araç veya taksiyle ulaşılabilen Aya Yorgi Koyu'nun kıyı bandının tamamı günümüzde özel plajlar tarafından kullanılmaktadır. Rüzgar almaması ve doğal güzelliği ile her yıl artan oranda tercih edilen koy özellikle 2006 yılından itibaren özel plajların sayıca artmasına bağlı olarak kamusal kullanım niteliğini önemli oranda kaybetmiştir. Aya Yorgi Koyu, günümüzde artık tüm koyu kaplayan mekanlarla anılmaktadır. Söz konusu mekanlar gündüz plaj, akşamları ise gece kulübü olarak hizmet vermektedir. Bölgedeki bu değişimle ilgili dikkat çeken nokta ise; özel işletmelerin artmasıyla birlikte,

bu işletmelerin ortalamasının çok üstünde fiyatlandırma politikası uygulaması ve bunun sonucunda oluşan ziyaretçi profilindeki keskin değişimdir. İç kesim ile kıyı bağlantısının tamamen kesildiği bu koyda herhangi bir kamusal kullanım söz konusu değildir. 2002 yılından başlayarak günümüze dek devam eden bu olumsuz ve plansız yapılanma, son yıllarda Çeşme turizminin geldiği nokta açısından çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir.

Alaçatı

Çeşme'ye 7 km. mesafede yer alan Alaçatı, tarihi taş evleri ve rüzgar sörfüne elverişli plajları ile ulusal ve uluslararası ölçekte popüleriteye sahip bir beldedir. Yerleşimin güney kıyılarının rüzgar sörfüne uygun olması, ulaşılabilirliğinin yüksek olması ve sunulan hizmete talebi olan kesimin bu bölgeyi keşfetmesi 2000lerin başından itibaren bölgede turizm etkinliklerini arttırmıştır. Bu eğilim, yerleşimin mimari kimliğini oluşturan tescilli taş yapılara benzeyen ikincil konut ve butik otel olarak kullanılan yeni yapıların inşasını gündeme getirmiştir.

Alaçatı yerleşiminin güney kıyılarında sörf kulüpleri ve gerçekleşmesi uzun yıllar alan Alaçatı Port projesi yer almaktadır. Denizin kanallarla içeri alınması ve yapılara denizden erişimin sağlanması açısından farklı bir proje olan Alaçatı Port, deniz ekosistemine ve sörf etkinliklerine olası olumsuz etkileri nedeniyle kamuoyunda çokça tartışmaya konu olmuştur.

Şekil 4. Alaçatı Kıyı Analizi

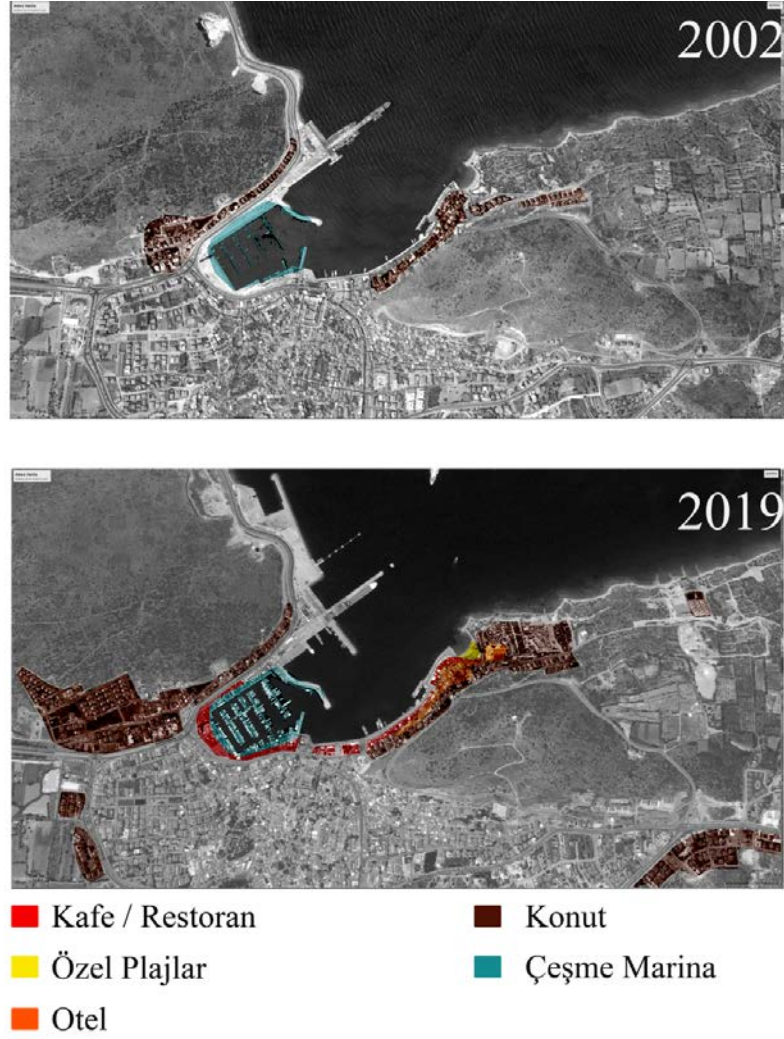
Çeşme ilçesinde mekânsal gelişim anlamında en dikkat çeken bölgelerden biri olan Alaçatı kıyı bölgesi; 2002 yılında sadece balıkçı barınağı olarak kullanılan bir iskele ve birkaç otele sahipken, çarpıcı bir değişim göstererek günümüzdeki halini almıştır. Sadece yapılaşma değil, iç bölgelere doğru uzanan bir kanal projesi uygulanarak kıyının şekli değiştirilmiştir. Alaçatı'nın artan bilinirliği doğrultusunda özellikle son 15 yılda bölgede yoğun bir yapılaşma gerçekleşmiştir. Lüks ikincil konutların yanı sıra çok çeşitli kafe, restoran ve butik otel tarzında ticari işletme faaliyete geçmiştir. Sözü edilen kullanımlar 2006 yılından itibaren yat limanı olarak kullanılan Port Alaçatı ile bütünleşik bir yapıda yer seçmiştir. Bu yapılaşma, bölgeyi merkeze bağlayan araç yolu ile bağlantıyı minimuma indirmiştir. Sadece söz konusu lüks işletmelerden faydalanmak amacı ile bulunulabilen, bunun dışında yine kamusal kullanımdan söz edilemeyecek kadar izole bir kıyıya dönüşmüştür. Kent hakkı kavramının neredeyse yok olduğu, tamamıyla sosyo-ekonomik seviyenin kıyıda faydalanma oranıyla doğru orantılı olduğu bir bölgedir.

Rüzgar sörfü alanında dünya ölçeğinde tanınırlığa sahip Alaçatı'da birçok sörf okulu kıyıda hizmet vermektedir. 2002 yılında Çark Plajı olarak bilinen alanda günümüzde birçok özel plaj bulunmaktadır. Sörf okullarının ve sörf kulüplerinin de artmasıyla birlikte günümüzde tüm kıyı alanı özel işletmelere tahsis edilmiştir. Çeşme'nin birçok bölgesinde olduğu gibi burada da dikkat çeken en önemli noktalardan biri, bu değişim ve gelişimin yine ekonomik açıdan üst segment müşteri kitlesine hitap etmesi ve kıyının kamusal kullanımının yok olması sonucu yerel halktan kopuk bir alan kimliğine büründürülmesidir.

Çeşme Merkez

Çeşme kent merkezi yerleşimi, Çeşme Kalesi çevresinde ve Çeşme Yat Limanı'nın güney-doğusunda gelişmiştir. Çeşme Merkezindeki kıyı yapılaşması genel olarak deniz turizminden bağımsız olarak değerlendirilebilir. Bölgede iç kesimden kıyıya doğru; ikincil konutlar, oteller, kafe, restoran biçimindeki ticari birimler ve yürüyüş yolu yer almaktadır.

2002-2019 yılları arasında en çarpıcı yapılaşma 2010 yılında hizmete giren Çeşme Marina'dır. Bilindiği üzere kıyı alanları o bölgede yaşayan kişilerin dinlenme, gezme, denize açılma gibi sosyal ihtiyaçlarını giderdikleri yerlerdir. Bu sebeple marinaların sadece tekne sahipleri ve ilgili personelin değil, tüm çevre halkının kullanabileceği bir mekân olması ve onların da denize ulaşmasını kolaylaştırması beklenir. Kıyıda bulunan her yapı gibi marinalar da bulunduğu alanın silüetini doğrudan etkilemektedir. Mimari tasarım açısından önemli olan nokta, bu çeşitliliklerin kamusal alan özelliklerine uyacak ve bulunduğu bölgeye artı değer katacak şekilde çözümlenebilmesidir (Özkan, 2008).

Şekil 5. Çeşme Merkez Kıyı Analizi

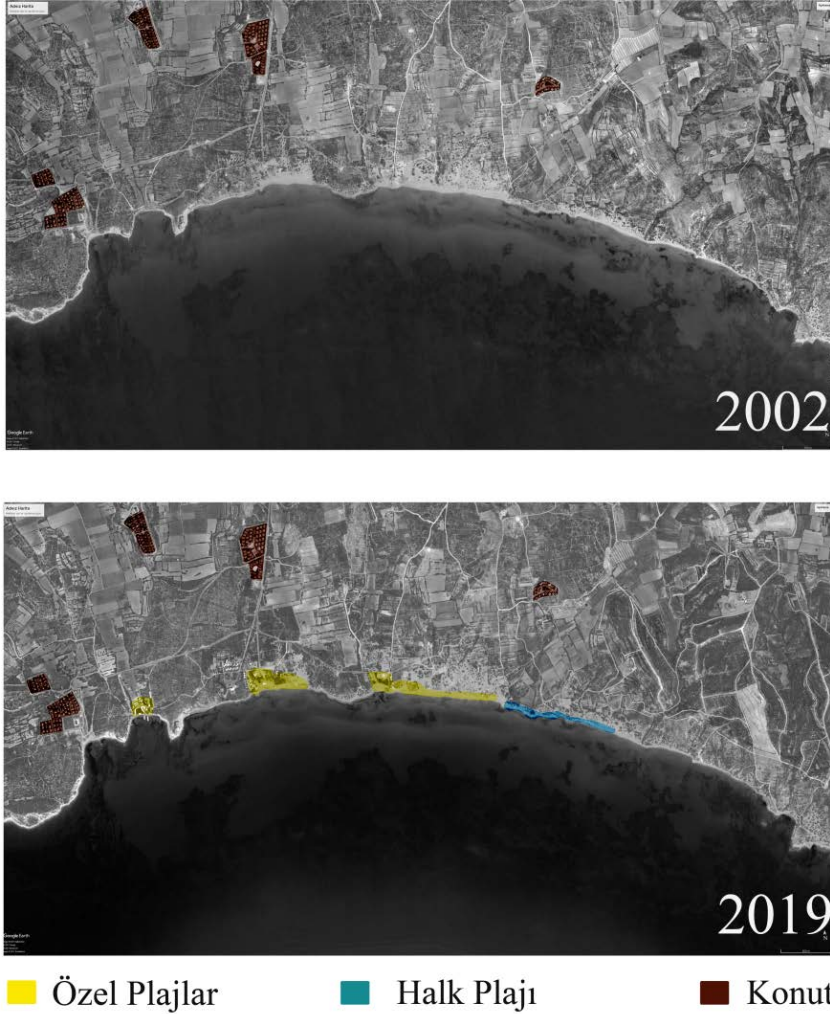
Çeşme Marina, kıyı kullanımını, araç ve yaya trafiğini ve kıyının kimliğini önemli ölçüde değiştirmiştir. 2002 yılında liman olarak kullanılan bu bölge, 2010 yılında marinanın açılışıyla bambaşka bir görünüme kavuşmuştur. Zira proje sadece marina değil, forum tarzında bir alışveriş ve aktivite alanı olarak planlanmıştır. Dolayısıyla hitap ettiği kesim açısından kamusal düzeyde düşünüldüğünde bir değişim söz konusudur. Mimari açıdan her ne kadar çarpıcı bir yapı olarak gözükse de, kamusal bağlamda kendi içinde izole bir alan olarak işlev görmektedir. Çeşme Marina detaylı incelendiğinde, yat kullanıcıları ve ziyaretçiler arasında sınırlama sonucu kopukluk görülmektedir. Kıyının kamusal kullanımına kısmen açık denilebilecek bir yapıdadır. Kamusal homojen yapının olumsuz etkilenmesinin yanında, marina içindeki lüks alışveriş alanları da ziyaretçi profilini önemli derecede etkilemektedir. Teorik olarak bakıldığında kamusal olarak adlandırılan yürüyüş alanı, pratikte rekreasyonel ihtiyaçları karşılama açısından bakıldığında sadece belirli ekonomik seviyeye ulaşmış insanların kullanabileceği bir alan niteliği kazanmıştır.

Altinkum

Altinkum mahallesi Çeşme yarımadasının güneyinde, ilçe merkezine 10 km. uzaklıkta yer almaktadır. Topoğrafik yapısı ve sit alanları dolayısıyla yapılaşmanın yoğun olmadığı bölgenin iç kesimlerinde yer

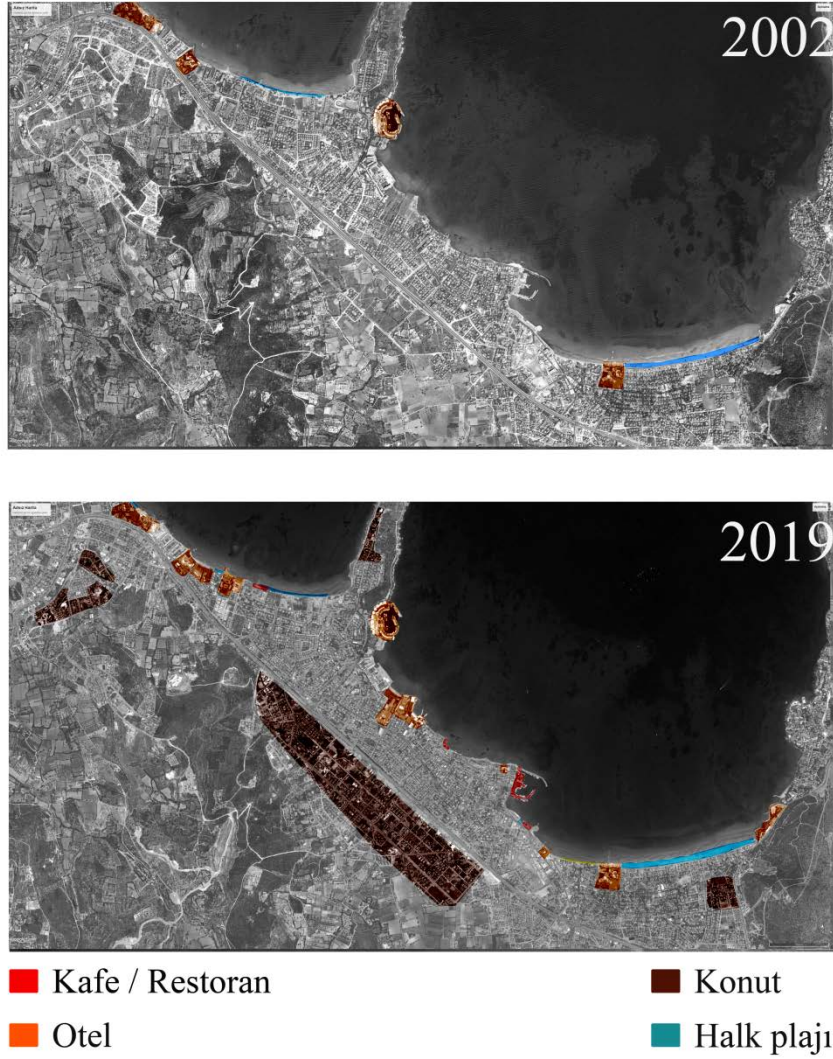
yer ikincil konutlara rastlanmaktadır. Kıyı bölgesinde günübirlik turizm ve kamusal kullanımlara ayrılan alanlar Çeşme'nin diğer kıyı alanlarıyla kıyaslandığında daha fazladır. 2002 yılından günümüze en temel değişiklik alanda özel plaj biçimindeki kullanımların hayata geçmesi olmuştur.

Şekil 6. Altinkum Kıyı Analizi

Ilıca – Boyalık

Ilıca ve Boyalık bölgesi Çeşme yarımadasının kuzeybatısında yer almaktadır. Yaklaşık 7 km uzunluğunda plajlara sahip olan bölge, Çeşme merkeze birkaç kilometre uzaklıktadır. İkincil konut yoğunluğunun fazla olduğu ve geçmişte daha çok yerel halkın veya İzmir'de yaşayan insanların tatil amaçlı tercih ettiği bir bölge iken, son yıllarda kıyı bölgesindeki otel yapılaşmasının artmasıyla ulusal ve uluslararası ölçekte tercih edilirliliği de artmıştır.

Şekil 7. Ilıca/Boyalık Kıyı Analizi

Özellikle Ilıca plajı Çeşme'nin en ünlü plajlarından birisidir ve yerleşmenin adeta simge plajı olarak görülmektedir. Ancak kıyının kamusal kullanılabilirliği açısından değerlendirildiğinde konaklama tesislerinin ve kafe / restoran biçimindeki ticari işletmelerin kıyı kesiminde yoğun olarak yer seçtiği görülmektedir. Bu gelişim paralelinde iç kesimlerde ikincil konutlarda da artış gerçekleşmiştir. Kıyı boyunca özel plaj neredeyse yoktur ve bu durum bölgede sakinliği arttırmaktadır. Ilıca ve Boyalık sahilinde oteller arasında kamuya açık plajlar bulunmaktadır. Kıyı boyunca sahil bandı boyunca kafe/restoran tarzı ticari işletmeler yer almaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Kıyı alanları sahip oldukları doğal, tarihi ve kültürel değerleri sebebiyle korunması ve planlamasına ihtiyaç duyulan önemli bölgelerdir. Bu alanlarda planlama faaliyetleri çok yönlü ve çok disiplinli bir yaklaşımla gerçekleştirilmediğinden uygulamada birçok sorunla karşılaşmaktadır. İzmir ili, Çeşme ilçesinde kıyı alanlarında gerçekleştirilen bu çalışma, bölgede kıyının kamusal kullanımına ilişkin önemli sorunların olduğunu ortaya koymuştur. Kentlilerin kıyından faydalanma hakkını önemli ölçüde

engelleyen yapıların her geçen yıl artmakta olduğu görülmektedir. Kent ve kıyı entegrasyonunu engellediği açıkça ortada olan özel işletmeler kıyıya yaya veya bisikletli erişimini tamamen kesip deniz ile bağlantıyı yok etmektedir.

İncelenen kıyı bölgelerinde özellikle son yıllarda özel plaj sayısında gerçekleşen çarpıcı artış, Kıyı Kanunu'nda belirtilen "Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Kıyılar, herkesin eşit ve serbest olarak yararlanmasına açıktır" maddesine aykırı bir yapılanmayı beraberinde getirmektedir. Ayrıca 3621 sayılı Kıyı Kanunu'nda belirtilen "Sahil şeritlerinde yapılacak yapılar kıyı kenar çizgisine en fazla 50 metre yaklaşabilir" hükmü de yok sayılarak bu kısımlarda otel ve özel plajların yer seçtiği görülmektedir.

Söz konusu özel işletmelerin bazı bölgeler özelinde tüm kıyıyı kaplaması halihazırda bir kıyı işgali niteliği taşımakta, gününbirlik bu tesislerden faydalanma karşılığı talep edilen ücret ise kıyının kamusal kullanımına hiç kuşkusuz en büyük zararı vermektedir. Böylece kıyı-kent arası bağlantı sadece fiziksel olarak değil sosyo-ekonomik anlamda da kesintiye uğramaktadır. Özellikle Alaçatı ve Aya Yorgi Koyu, sözü edilen kıyı-kent-kentli etkileşimi ve bütünleşmesi açısından oldukça olumsuz bir örnek teşkil etmekte, kıyıda kamusal anlamda faydalanma mümkün olmamaktadır.

Toplumun tüm kesimlerince ulaşılabilir olan, rekreasyonel aktivite çeşitliliği içeren ve nitelikli kent mobilyalarına yer veren estetik kıyı tasarımı kıyılarda kamusal kullanımın teşvik edilmesi bakımından büyük önem taşımakta ancak analizlere konu olan alt bölgelerin çoğunda gibi dikkat edilmesi gereken hususlardan ne yazık ki çalışmada yer alan birçok alanda bu yönde bir ele alışı bulunmamaktadır. Diğer alt bölgelere kıyasla Çeşme Merkez kıyı bölgesi kamusal kullanıma imkan sağlayan bir kıyı kullanımına sahip görünse de mevcut kullanımlar yeterli değildir. En önemli prestij noktası olan Marina ve etrafındaki yeme-içme mekanları teorik olarak kamusal bir kıyı mekanı olarak gözükse de, barındırdığı yüksek fiyatlı özel işletmeler dolayısıyla ekonomik açıdan ancak belirli profildeki bireylere hitap etmektedir.

Çalışmada ortaya konan kıyı kamusal kullanımını yok sayan yapılaşma, Kıyı Kanunu'nun belediye veya devlet destekli daha güçlü denetim ve yaptırımları ekseninde incelenmelidir. Özel işletme izinleri verilirken kamusal – özel alan dengesine ilişkin daha kapsamlı analizler yapılması önem taşımaktadır. Turizm açısından Çeşme Yarımadası'nın bir prestij bölgesi olarak görülmesi yalnızca kıyı işgali ortaya çıkaran özel işletmeler sayesinde olmayacağı, gelinen noktanın sadece kısa vadede bir hareketlenme sağlayacağı bilinmesi gerekmektedir. Bu şekilde gittiği takdirde kıyıların hem doğal hem ekolojik yapısının bozulma ihtimali güçlenmekte ve geri dönüşü olmayan bir hasar yaratması durumu düşünülmelidir. Belediye'nin desteğiyle halk plajlarının sayısı arttırılmalı, böylece yerel halkın da kıyıda faydalanması sağlanmalıdır. Yarımada'nın tüm kıyılarında yaya ve bisiklet ulaşımına kullanıcıları yönlendiren projeler sayesinde kamusal kullanım teşvik edilmelidir. Kıyı alanlarında kamusal kullanımı ön plana çıkaran düzenlemelerin arttırılarak özel-kamusal alan dengesinin sağlanması, bu alanlarda sosyo-kültürel yapının tekrar dengeli dağılması ve kentli hakkı kavramının Çeşme ilçesi özelinde yerine getirilmesi açısından önemli taşımaktadır.

Kaynakça

- Akça, N. (2004). "Kıyı Kenar Çizgisinin Tespiti ve Uygulama Sorunları", Editör: Özhan, E., Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları V. Ulusal Konferansı, Türkiye Kıyıları 04 Konferansı Bildiriler Kitabı, 4- 6 Mayıs 2004, Ankara, 275-285.
- Akkaya, M. ve Aşan, C. (2014). Kıyı Alanlarındaki Kentsel Rantın "Kamu Yararı" Amaçlı Kullanımına İlişkin Değerlendirmeler, 8. Kıyı Mühendisliği Sempozyumu
- Ankaya, F. (2018). İzmir İli Çeşme İlçesi Doğal Sit Alanlarının Peyzaj Kriterleri Bağlamında İncelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Arendt, H. (1987). The Public Realm: The Common, in the Public Face of Architecture, Edt. Glazer, N. ve Lilla, M., The Free Press, New York, 5-12.
- Aslanboğa, İ., Özkan, B., Küçükerbaş, E. ve Kaplan, A. (1997). Ege Bölgesi Kıyı Kesimi Örneklerinde Doğal Sit Kararlarına Eleştirel Yaklaşım, 7. Ulusal Bölge Bilimi Bölge Planlama Kongresi, 20-22 Ekim 1997, İzmir, 36-43.
- Bieger, T., Beritelli P. ve Weinert, R. (2007). 'Understanding second home owners who do not rent: insights on the proprietors of self-catered accommodation' International Journal of Hospitality Management 26, 263-276.
- Eke, F. (1995). Kıyı Mevzuatının Gelişimi ve Planlama, TAU, Ankara.
- Francis, M. (1989). Control as a Dimension of Public-Space Quality, in Public Places and Spaces, Eds. Altman, I. & Zube, E.H., Plenum Press, New York, pp. 147-172.
- Gezim, F. ve Kiper, P. (1991). "Kıyı Bölgeleri Planlama Sorunları, Türkiye'de Şehirciliğin Gelişiminde Son 30 Yılın Değerlendirilmesi", Türkiye'de 15. Dünya Şehircilik Günü 3. Türkiye Şehircilik Kongresi, İzmir, 363-369.
- İzmir Kalkınma Ajansı (2014). Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi (2014)
- Kılıçaslan, Ç. (1999). Rekreatyonel ve Turistik Amaçlı Kullanımların İzmir ve Yakın Çevresi Örneğinde Deniz Kıyılarına Etkisi Üzerine Araştırmalar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 155.
- Kılıçaslan, Ç. (2006). İkincil Konutların Deniz Kıyılarına Etkisi - Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri: A, Sayı: 1, Yıl: 2006, ISSN: 1302-7085, 147-156.
- Özkan, Ö. (2008). Türkiye'de Marinaların Kamusal Kullanıma Etkileri ve Öneriler- Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Perinçek, S. (2003). "Kamusal Alan – Kamuya Açık Özel Mekân İlişkisinde Geçiş Bölgeleri"; İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Mayıs 2003, İstanbul.
- Sadri, S. (2008). Kentsel Dönüşüm ve Kent Hakkı: Fener –Balat Rehabilitasyon Programı ve Santral İstanbul Projeleri Örnekleri, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Sağ, N. ve Yıldırım, H. (2011). Kıyı Mevzuatında Kamu Yararı Kavramının Değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fak. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
- Sarı, A. (1981). Devre Mülk Sistemiyle İkinci Konut Alanı Planlaması – Çeşme Dalyanköy'de Bir Uygulama, Şehir Mimarlığı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir.
- Taner, T. (1997). Kıyılarımızdaki Yazlıkların Çirkin Mimarisi, Ege Mimarlık, Mimarlar Odası İzmir Şubesi, Yıl: 7, Sayı: 24, 33-35.
- UNESCO-UN-HABITAT-ISS (2005). "World Charter on the Right to the City", 9-16, Discussion Paper Urban Policies and the Right to the City, Public Debate, Paris, www.hic-mena.org/documents/UN%20Habitat%20discussion.pdf

Yücel, B. (2008). Kıyı İşgallerine İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Maliye Dergisi, Sayı 154.

www.izmirkulturturizm.gov.tr, Erişim Tarihi 05/08/2019

www.cesme.net, Erişim Tarihi 01/08/2019

www.cesme.bel.tr, Erişim Tarihi 28/07/2019

www.csb.gov.tr, Erişim Tarihi 30/07/2019

Web 1. www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3621.pdf, Erişim Tarihi 08/08/2019

Web 2. www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi 09/08/2019

Ege Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Ege Social Science

Sayı 2, Cilt 2, Temmuz 2019, Sayfa 109- 122

KURUMSAL ALANIN GEREKTİRDİĞİ ÇEVİRMEN MODELİ ¹

Sevcan SEÇKİN

Yıldız Teknik Üniversitesi, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora Programı
sevcanseckin1@gmail.com

Emine BOGENÇ DEMİREL

Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Mütercim Tercümanlık (Fransızca)
Anabilim Dalı
emine.bodem@gmail.com

Geliş Tarihi: 01.05.2019

Kabul tarihi: 31.05.2019

Yayınlanma Tarihi: 23.10.2019

Özet

Bu makalenin amacı kurumsal iletişimin sürdürülmesinde kilit bir rol oynayan çevirmenin kurumsal alana girmesine yardımcı olacak temel nitelikleri ortaya koymaktır. Sosyolojik çalışmalarla ön plana çıkan, ancak kurumsal alandaki varlığı hala görünmez olan çevirmen, kurumların ulusal ve uluslararası düzeyde iletişim ihtiyacını karşılaması bakımından hayati bir önem taşımaktadır. Bu nedenle, kurumlar hem seslerini en doğru biçimde duyurabilmek hem de çeviri faaliyetinin sorunsuz ilerlemesini sağlayabilmek için çevirmenlerde belli nitelikler aramaktadır. Makalede kurumsal alanın gerektirdiği çevirmen modeli, Pierre Bourdieu'nün alan çözümlemesi kapsamında önerdiği "üç temel uğraktan biri olan habitus kavramı" temelinde incelenecektir (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 90). Veri kaynağı olarak 18/05/2018 tarihinde Avrupa Birliği Bakanlığı Çeviri Eşgüdüm Başkanlığı kullanılmaktadır. Görüşmede 1 yönetici ve 3 çevirmenden oluşan toplam 4 katılımcı bulunmaktadır. Bu görüşme ışığında, kuralların, hiyerarşik yapının ve kontrol mekanizmalarının hâkim olduğu bir ortamda bulunan çevirmenlere dair kurum beklentileri ele alınacaktır. Makalenin sorunsalına yanıt aramak için görüşme kapsamında katılımcılara üç soru yöneltilmiştir: 1) Çeviri süreci nasıl başlamakta ve devam etmektedir?, 2) Kurumun çevirmenden beklentileri nedir ve bu beklentiler karşılanmadığında süreç nasıl ilerlemektedir?, 3) Çevirmenler arasında işbirliği var mıdır; var ise nasıl sağlanmaktadır?

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Çeviri, Kurum Çevirmenleri, Kurum Çevirmeninin Habitus'u, ABBÇEB için Çeviri

¹ Bu makale, yazarın Prof. Dr. Emine Bogenç Demirel danışmanlığında yazdığı "Türkiye'de Çeviri Alanında Kısıtlar/Güç İlişkileri, Çeviri Sosyolojisi Odağında Üretilen Çözümler" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir (Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora Programı).

Ege Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Ege Social Science

Issue 2, Volume 2, July 2019, Pages 109- 122

THE TRANSLATOR MODEL REQUIRED BY THE INSTITUTIONAL FIELD

Abstract

This article aims to reveal the basic qualifications that help the translator take part in the institutional field in which he plays a key role in maintaining the institutional communication. The translator who comes to the fore with sociological studies but stil invisible in the institutional field is of vital importance in terms of meeting the communication needs of institutions at the national and international level. For this reason, institutions look for certain qualifications in translators in order to make their voices heard in the most accurate way and to ensure the smooth running of translation activity. In this article, the translator model required by the institutional field will be investigated on the basis of Pierre Bourdieu's "concept of habitus, one of the three basic conditions proposed by him in the field analysis" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 90). Sources of data are the records of a face-to-face interview made in the Ministry of European Union Affairs, Directorate for Translation Coordination, on May 18 2018. There were a total of 4 participants in the interview including one director and three translators. In the light of this interview, Institution's expectations about translators working in an environment dominated by rules, hierarchical structure and control mechanisms will be discussed. During the interview, participants were asked to answer the following three questions to search an answer to the research question of the article: 1) How does the translation process start and proceed?, 2) What are the institution's expectations from its translators?, 3) How does the process work when these expectations are not fulfilled? Is there a cooperation among the translators? If yes, how is it achieved?

Keywords: Institutional Translation, Institutional Translators, Institutional Translator's Habitus, Translating for ABBÇEB

Giriş

Çeviri sürecine katılan bir eyleyici olarak çevirmen, sosyolojik çalışmalarla birlikte pek çok araştırmaya konu olmuştur. Öte yandan, kurumsal alanda yer alan çevirmenler yalnızca son dönemde yapılan kurumsal çeviri çalışmalarıyla dikkat çekmeye başlamıştır. Var olan çalışmaların çoğu çevirmenlerin kurumsal çeviri yaparken yaşadığı sorunlara, kurum içindeki rollerine veya konumlarına odaklanmaktadır (Koskinen, 2008; Wagner, Bech ve Martinez, 2002; Kang, 2014). Bu çalışmada ise ABBÇEB ile yapılan görüşme temelinde kurum çevirmenlerinin alana girmek ve orada uzun soluklu kalabilmek için sahip olması gereken nitelikler belirlenecektir. Çünkü kuralların, hiyerarşinin, güç ilişkilerinin hâkim olduğu zorlu bir ortamda çalışmak için kaliteli çeviri yapmak yeterli değildir. Ulusal, uluslararası veya uluslararası, hangi biçimde olursa olsun, kurumsal alanda çalışacak bir çevirmenin iyi çeviri yapmak dışında sahip olması gereken nitelikler bulunmaktadır.

Kurumsal alanda yapılan çeviriler genellikle belgeler, raporlar, toplantı tutanakları ve siyasilerin resmi konuşmaları gibi aslında pek de yaratıcılık beklemediğimiz türde metinleri içermektedir. Diğer taraftan, kurumlarda sürdürülen yoğun çeviri faaliyeti, süreli/acil çeviriler ve teknik/sıra dışı metinler çevirmenlerin farklı sorunlarla baş etmesini gerektirmektedir. Üretilen hiçbir metnin üzerine imzasını atamayan, çoğunlukla kolektif çalışmalar yapmak zorunda kalan, çeviri sürecinde pek çok kurala tabi olan, mesai dışı çalışmalar yapması beklenen ve kurumsal hiyerarşide neredeyse en son sırada yer alan çevirmen pek çok açıdan baskı altındadır. Dolayısıyla, kurum çevirmenlerinin bu tip sorunlarla baş etmesini kolaylaştıracak niteliklere sahip olması şarttır. Bu niteliklerin belirlenmesiyle, hem alana girecek çevirmen adaylarının zihinlerinde genel bir taslak oluşturulması hem de burada sürdürülen çeviri faaliyetinin zorluğuna dikkat çekilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, makalede öncelikle kuramsal dayanağımızı oluşturan Pierre Bourdieu'nün *habitus* kavramı tartışılacak, ardından kurumsal çeviri ve kurum çevirmenine dair genel bilgiler verilecek, son olarak görüşme yapılan katılımcılara yöneltilen sorular çerçevesinde bir/birden fazla kurumsal çevirmen *habitus'u* ortaya konacaktır.

Yöntemsel ve Kavramsal Çerçeve

Çeviri ürününün ortaya çıkmasında temel bir rol oynayan çevirmenin birey olarak dikkat çekmesi özellikle "odak noktası insanlar ve onların incelenabilir davranışları" (krş Chesterman, 2007, s. 173) olan sosyolojik yaklaşımlarla mümkün olmuştur. Ancak, öncesinde ortaya konan erek kültür odaklı betimleyici çeviribilim çalışmalarıyla (DTS) çevirmenin aktaran rolünden kurtulup sosyal bir boyut kazandığını da belirtmek gerekir (Tourey, 1995). Bunun yanı sıra, Andre Lefevre "Patronaj Sistemiyle" (1992) çevirmenler ve çeviriye yön veren, onları finanse eden kişiler arasındaki ilişkileri inceleyerek birey olarak çevirmenlere değinmiş ve Lawrence Venuti 1995 yılında yayınladığı *Translator's Invisibility* adlı eserinde çevirmenin görünürlüğünü/görünmezliğini sorgulamıştır. Sosyolojik çalışmalar kapsamında ise Daniel Simeoni (1998), Jean-Marc Gouanvic (2002), Moira Inghilleri (2003), Rakefet Sela-Sheffy (2005) gibi çeviribilim kuramcıları, çevirmenler üzerine yaptıkları incelemelerde, sosyoloji biliminin görünenin ötesindeki ilişki ve yapı biçimlerini irdelemeye imkân sağlayan yöntemlerinden faydalanarak, çeviri çalışmalarını dilbilimsel ve kültürel olanın ötesine taşıyıp sosyoloji ve antropolojiye yakınlaştırmıştır. Çeviri sosyolojisi olarak anılan bu yeni alanda yapılan çalışmalara temel oluşturan kuramcı ise 20. yüzyılın en verimli düşünürlerinden biri olan ve etkisi

neredeyse tüm disiplinlere yayılan Bourdieu olmuştur. Özellikle son dönem sosyolojik çalışmalarda, çevirmenin pratikteki davranışlarının çoğunlukla Bourdieu'nün *habitus* kavramı aracılığıyla incelenmesi bu güçlü etkinin günümüzde de devam ettiğinin bir göstergesidir.

“Bir çevirinin sosyolojisi çeviri ürününün nasıl ortaya çıktığını ve arkasında görünmeyen yapıların nasıl işlediğini eyleyicilerin ne/nasıl eylediklerini araştırmaktadır” (Demirel, 2014, s. 403). Böylece, çeviri kuramında yeni sayılabilecek bir alan olan çeviri sosyolojisi, hem süreçte rol oynayan tüm eyleyicileri çeviri araştırmalarına dâhil ederek kapsamlı bir görüş sunmakta hem de bütünsel bakış açısıyla çeviriyi dar çerçevesinden çıkararak ilişkisel bir konuma yerleştirmektedir. Bunun yanı sıra, “çeviriye ve sürecine sosyolojik bir olgu olarak dışarıdan bir bakış sunan” (Demirel, 2014, s. 403) çeviri sosyolojisi, süreçte temel rol oynayan çevirmenlerin farklı açılardan incelenmesine olanak sağlamaktadır. Nitekim çalışmanın kuramsal dayanağını oluşturan Bourdieu sosyolojisinin kilit kavramlarından olan *habitus*, eyleyenlere dair derinlemesine ve çok yönlü analizler yapılmasına fırsat vermiştir.

Bourdieu, Aristoteles'in hexis (alışkanlık, yatkınlık) kavramına dayanan *habitus* kavramını ilk olarak sanat tarihçisi Erwin Panofsky'nin skolâstik düşüncenin mimari alandaki etkisinin anlatıldığı “Gotik Mimari” ve “Rahip Sugér” isimli iki makalesinin Fransızca çevirisinin dipnotunda kullanmıştır (krş. Bourdieu, 1996, s. 179)*. Bedene merkezi bir konum veren hexis kavramıyla Bourdieu, eyleyeni yapının destekçisi rolüne indirgeyerek görünmez kılan Levi Strausscu ve Althusserci yapısalcılığa karşı çıkarak, *habitus* ve eyleyenin aktif rolünü ortaya çıkarmak için Noam Chomsky'nin “üretici gramer” kavramına yakınlık duymuştur. Bununla birlikte, Chomsky'nin üretici gramerinden farklı olarak *habitus*'un evrensel bir doğası ya da mantığının olmadığını da vurgulamıştır (krş. Bourdieu, 1996, s. 179). Kısaca, Bourdieu'nün *habitus*'u “doğuştan gelen bir yeti değildir ve aile ya da emsal gruplarında yaşanan sınıfa özgü sosyalleşme deneyimlerine dayanan yapılanmış bir yapıdır” (Swartz, 2011, s. 145).

Bourdieu *habitus*'u “edinilmiş eğilimler, bedenlere yerleştirilen dayanıklı olma veya yapma biçimleri” olarak tanımlamaktadır (krş. 1996, s. 15). Ona göre “bu toplumsallaşmış beden topluma karşı olmadığı gibi, aksine onun varlık biçimlerinden birini oluşturmaktadır” (krş. Bourdieu, 1996, s. 15). Bu tanımdan hareketle, bedenleşmiş *habitus* ve pratik arasında kuvvetli bir ilişki bulunduğu açıktır. Nitekim pratik kuramında esas olarak *eylemin nasıl düzenli hale geldiğini* (vurgu bana aittir) sorgulayan Bourdieu, “bu insanın ilkesinin, toplumsal olarak inşa edilmiş, pratikle elde edilmiş, yapılanmış ve yapılandırıcı yatkınlıklar sistemi olarak *habitus*” olduğunu vurgular (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 111). Diğer bir ifadeyle, toplumsal olanı, pratik taksonomileri ve bedeni içine alan *habitus*, eyleyiciler tarafından düzenli olarak yeniden üretilen eylemi inşa eden bir kavramdır.

Bourdieu'nün karmaşık yazı dilinden kaynaklı anlaşılması güç fikirleri, 20. yüzyılın en önemli düşünürlerinin yer verildiği *Key Sociologists* isimli kitap serisinin Bourdieu sayısında Richard Jenkins tarafından oldukça sade bir üslupla açıklanmıştır. Jenkins'in aktarımına göre:

Habitus ve pratik arasında Bourdieu'nün kullandığı nedensel ilişki ne mekanik ne de deterministtir. Habitus aktörlerin karar ve süreçlerini kontrol eder ve pratiğin üretimi için bir dayanak sağlar. Diğer bir deyişle sahip olunan sosyal alanın

* Çeviriler tarafıma aittir.

isteklerinin ve kısıtlarının ve de habitus ve eğilimlerinin karşılaşmasıyla pratikler üretilir (krş. Jenkins, 1992, s. 48).

Bu açıklamalar ışığında, eylemlerimizin kökeninin *habitus*'u oluşturan eğilimlere dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Yine de eylemlerimiz *habitus* ışığında *a priori* belirlenmemekte, üretim sosyal alanın koşulları ve *habitus*'un çarpışmasıyla sağlanmaktadır. Bu noktada, sosyal alanı kurumsal alan olarak ele alırsak, çevirmenin davranışlarının da kurumsal alanın kuralları ve çevirmenin eğilimleri doğrultusunda şekilleneceğini söyleyebiliriz. Yani, ne tek başına kurum ne de çevirmenin kendisini ele almak bu davranışları açıklamak için yeterli olacaktır. Kurum çevirmen davranışlarına yönelik kurallar belirlerken çevirmen de sahip olduğu eğilimlerle kurumsal kimliğe bürünmekte ve kurumun yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır.

Pratiklerin öngörülmesinin nedeni, eyleyicilerin belli şartlarda belli şekilde davranıyor olmalarından kaynaklanır. Ancak, *habitus* açık ilkelere dayanmadığı gibi, tetiklediği davranışlar da yasal bir ilke kaynaklı değildir. Bu durum sürekli tekrar eden olaylarda doğurgan kendiliğindenlik olarak tanımlanır (Bourdieu, 2016, s. 126). Bu açıklamalardan hareketle, *habitus*'un bir anlamda belirsizliğe açık olduğunu söyleyebiliriz. Genel yatkinlikler sistemi olmasına rağmen açık yasalarla yönetilmediği için sapmalar olması olasıdır. Bu sapmaların oldukça normal olduğunu belirten Bourdieu'ye göre "*habitus* eyleyiciler tarafından içselleştirilse de bir kader değildir. Tarihin ürünü olduğundan sürekli olarak yeni deneyimlerle karşı karşıya kalan ve durmaksızın onlardan etkilenen bir sistemdir" (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 125). Diğer bir ifadeyle, *habitus* değişime dayanıklı olsa da şartlar ve zaman onu yeniden şekillendirebilir. Bunun için elbette ki güçlü koşullar gerekmektedir. Örneğin bir ülkede yaşanan sistem değişikliği bireylerin yeni *habitus*'lar oluşturmasını sağlar. Bu yeni *habitus* değişikliğinin hemen ardından gözlemlenmese de zaman içerisinde uyumlu bir hal almaktadır.

Bourdieu'nün *habitus* kavramını çeviri çalışmalarına dâhil eden Simeoni "The Pivotal Status of the Translator's Habitus" adlı çalışmasında, "bir çevirmenin *habitus*'unu kişiselleştirilmiş toplumsal ve kültürel tarihin ayrıntılı bir sonucu" olarak tanımlamaktadır (krş. 1998, s. 33). Bu bağlamda, çeviri eylemi toplumsal çevre tarafından şekillendirilen kültürel bir zihnin ürünü olarak sosyo-kültürel bir boyuta taşınır. Simeoni "çevirmen *habitus*'unu merkezi bir noktaya yerleştirmenin zihinsel, bedensel, toplumsal ve kültürel güçlere zemin hazırlayan bir yer olarak çeviri eylemine önemli bir konum vermekle eş değer" olduğunu belirtir (krş. 1998, s. 33). Bu sayede, çeviri sürecinde, çeviri normlarından ziyade çeviri pratikleri ve çevirmen *habitus*'u ön plana çıkmıştır. Reine Meylaerts ise "Translators and (their) norms: Towards a sociological construction of the individual" isimli makalesinde "çevirmenliği bireyin geçmişi, erek kültürün ve kaynak kültürün ayrı ayrı ortak tarihi ve kesişim noktalarına dair ortak sistemlerin bireyselleştirilmesi" olarak tanımlamaktadır (krş. Meylaerts, 2008, s. 101). Diğer bir ifadeyle, bu türden bir inceleme kültürlerarası dinamikler hakkında genel bilgi vermektedir. Nitekim Meylaerts, "özellikle norm ve yapıların rekabet halinde olduğu çok dilli bağlamlarda, çevirmenin kendi yolunu bulması gerektiğini... bu nedenle çevirmenlerin çoklu ve dinamik habituslarının yakından incelenmesinin kültürlerarası dinamik çalışması için gerekli olduğunu" savunur (krş. 2008, s. 101).

Kurumsal alana döndüğümüzde ise, YKY Cogito'nun Bourdieu sayısında yer verilen ve Ümit Tatlıcan'ın çevirisini yaptığı "İnsanlar ve Mekanizmalar" isimli makalesinde Bourdieu, tarihsel eylemin şeyler biçiminde nesneleşmiş ve *habitus* biçiminde somutlaşmış olduğunun altını çizer (Bourdieu, 2014, s.

433). Öznelcilik ve nesnelcilik gibi ikiliklere karşı çıkmasıyla ünlü Bourdieu, bu ifadesiyle ne yapıya ne de eyleyene üstünlük tanıdığını açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim ona göre kurumsallaşmış tarih yalnızca uygun niteliklere sahip eyleyenler tarafından hayata geçirildiğinde yeniden icra edilmiş olur (Bourdieu, 2014, s. 433). Bourdieu *habitus*'la toplumsal dünya arasındaki bu ilişkiyi hem "ontolojik bir suç ortaklığı" hem de "sahibin, sahip oldukları tarafından ele geçirilmesini ima eden bir *sahip olma* ilişkisi" (vurgu bana ait değildir) olarak açıklar (Bourdieu, 2014, s. 433-434). Diğer bir ifadeyle, kurumsallaşmış tarih *habitus* aracılığıyla canlanmakta ve tarihin etkileri de *habitus*'a yansımaktadır. İşte bu nedenle, *habitus* alanda yapılanan ve yapılandıran bir konum işgal etmektedir. Alan *habitus*'a beklentilerini ve gerekliliklerini sunmakta *habitus* da bu beklentilere uygun eğilimlerinden ötürü alana gönüllü olarak yanıt vermektedir. Öyle ki "aşkın amaçlar, anlamlar veya çıkarlara, yani bireysel çıkarların üzerindeki veya dışsal çıkarlara itaat, pratikte asla zorla dayatmanın veya aksine bilinçli itaatin sonucu değildir" (Bourdieu, 2014, s. 436). Bourdieu bu durumu eyleyenler ve uğraşları arasındaki uyum ilişkisinin bir sonucu olarak yorumlamakta ve bu uyumun eyleyenin yaptığı veya yapmak zorunda olduğu şeyi yaparken hissettiği mutlulukta veya en azından işini yapıyor olmanın verdiği huzurda ifade edilebileceğini belirtmektedir (Bourdieu, 2014, s. 436). Sonuç olarak, nesneleşmiş tarih uygun *habitus*'lar aracılığıyla açığa çıkan pratikler yoluyla kendini yeniden üretmektedir. Eyleyen basitçe bir rolü oynayan kişi değil, onu içselleştirmiş, sahiplenmiş, onunla kaynaşmış bir bireydir. Bourdieu'nün asıl derdi ise, eyleyenlerin farkında olmadan ve hiç sorgulamadan gerçekleştirdikleri düzenli pratikleri nasıl ürettiklerini bulmaktır. Bu bağlamda toplumsalı, pratiği ve bireyin kendisini içine alan, yapılanan ve yapılandıran bir kavram olarak *habitus*, eylemlerin standartlaştırıldığı ve yeniden üretildiği kurumsal alanda çevirmenlerin davranış biçimlerini anlamamız açısından faydalı olacaktır.

Kurumsal Alanda Çevirmen Olmak

Çeviribilim alanında yalnızca son elli yıl içerisinde yer bulabilen kurumsal çeviri konusuna "çeviri kuramının yitip bir ögesi" olarak ilk dikkat çeken isim Brian Mossop olmuştur (1988). Mossop'un ardından, Chantal Gagnon (2006), Ji-Hae Kang (2009, 2014), Kaisa Koskinen (2008, 2011), Christina Schöffner Luciana Sabina Tcaciuc ve Wine Tesseur, (2014) gibi araştırmacılar kurumsal çeviriye yönelik incelemelerde bulunmuşlardır. Bu çalışmalar arasında en dikkat çekici olanı, kendisi de Avrupa Komisyonunda çalışan bir çevirmen olarak Koskinen'in Avrupa Birliği çevirileri üzerine yaptığı araştırmalarıdır (2008, 2011). Bu nedenle, makalenin bu kısmında Koskinen'in incelemelerinden sıklıkla faydalanılacaktır.

Kurumsal çeviri "en genel biçimiyle kurumsal bir yapıda gerçekleşen çeviri faaliyeti" olarak tanımlanmaktadır (krş. 2014. Schöffner ve diğerleri, s. 493). Koskinen ise, "bazı kurumların çeviriyi bir araç olarak kullanırken bazılarının bu durumdan faydalanmadığı" fikrinden yola çıkarak kurumsal çeviriyi farklı bir noktaya taşımıştır (krş. 2011, s. 57). Küçük ya da büyük modern örgütlerde üretilen her türlü çevirinin kurumsal olduğunu düşünen Mossop'un aksine (krş. 1988, s. 69) Koskinen, "resmi bir kuruluş, çeviriyi belli bir kitleyle konuşma aracı olarak kullandığında ve duyulan ses çeviren kuruma ait olduğunda" kurumsal çevirinin gerçekleşmiş olduğunu belirtir (krş. 2008, s. 22). Dolayısıyla, kurumsal çeviri standardize olmuş tek tip çeviri olarak algılansa da kurumların amaçları doğrultusunda farklılık göstereceği açıktır. Bu durumda, kurumların çeviri sürecini yönetme biçimleri

ve kullandıkları yöntemlerin yanı sıra çevirmenlere yönelik beklentilerinin de farklı olması kaçınılmazdır.

Kurumsal çeviriyi “kurumsal bir yapıda gerçekleşen çeviri faaliyeti” tanımının ötesine taşıdığımızda karmaşık bir yapı ve ilişkiler ağı ile karşılaşırız (krş. Schäffner ve diğerleri, 2014, s. 493). Bu karmaşık yapı, çoğunlukla kurumun çeviriyi yapma amacı ve kurumsallaşma derecesinin farklı olması ile ilişkilidir (krş. Koskinen, 2008, s. 21; krş. Schäffner ve diğerleri, 2014, s. 493). Kurum çeviriyi kendi sesi olarak kullanmak istediğinde farklı dinamikler ve kontrol mekanizmaları devrediyken, yalnızca çeviri yapma amacı taşıdığından ayrı bir süreç izlenmektedir. Bu belirlenimlere bağlı olarak, kurumsal çeviri faaliyeti, her kurumda farklı kurallar ve araçlarla düzenlenen bir eyleme dönüşmektedir. Neticede tek bir kurumsal çeviriden ve buna bağlı olarak içinde hiçbir problem barındırmayan bir oluşumdan söz etmek mümkün değildir. Sanılanın aksine kurumsal alanda dinamik, değişken ve kuruma özgü bir çeviri faaliyeti yürütülmektedir.

Kurum çok dilde ama tek ses olarak konuşma amacıyla olduğu için çeviri sürecinin düzenlenmesiyle ilgili bazı önlemler alınmaktadır. Özellikle teknolojinin yardımıyla alınan bu önlemler, çeviri faaliyetinin geçmişe kıyasla çok daha kolay kontrol edilmesini sağlamakta ve kurumların söylem tutarlılıklarının devamı için temel oluşturmaktadır. Koskinen’e göre:

Kurumsal yazar (yani, kurumun kendisi) çevirmen rolünü oynayan kişilerin kişiliklerinden bağımsız olarak aynı kaldığı için, kelime bilgisi, söz dizimi ve tüm doküman tiplerinin tutarlılığını kontrol etme gereği duyulur... Bu da terim bankaları, veri tabanları, CAT (Bilgisayar Destekli Çeviri) ile sağlanır (krş. 2011, s. 58).

Çeviri sürecinde kullanılan bu tür araçlar hacimli ve süreli çevirilerde, teknik metin çevirilerinde hem zaman hem de kolaylık açısından faydalı olmaktadır. Çeviri ürün kısıtlı süre içerisinde tutarlı ve hızlı bir biçimde, belli bir kurumsal çerçevede üretilmekte, kurum ise çeviri sürecini kolayca denetleme fırsatı elde etmektedir. Diğer taraftan, bu durum çevirmenler açısından olumsuz etkiler de doğurabilmektedir. Pek çok açıdan gözetim altında tutulan çevirmenin hem hareket alanı daralmakta hem de çeviri ürün üzerindeki egemenliğini yitirmektedir. Yine de kurumsal çeviride önemli olan standart bir yazı tarzının sağlanması ve devam ettirilmesidir. Bu nedenle, söylem tutarlılığının devamı için teknoloji vazgeçilmez bir unsurdur.

Kurumsal yapının karmaşık iç işleyişini açığa çıkaracak temel dinamikler bulunmaktadır. Bu temel dinamikleri ortaya koyan Koskinen’e göre:

Kurumsal çevirinin ana ilkeleri boyut, konum ya da kurumun itibarıyla bağlantılı ilkelerden ziyade güç, statü ve otorite meseleleridir ve bunlar pek çok şekilde bağlamları etkiler. Yasa ve resmi gereksinimlerle çeviri ortamları düzenlenir ve kurumsallaşma dereceleri değişir (krş. 2011, s. 59).

Başka bir ifadeyle, kurumsal alana girdiğimizde aslında güç ilişkilerinin yansımalarının görülebileceği bir yapıyla karşılaşmaktayız. Bu alanda kararlar çoğunlukla hiyerarşik bir yapı doğrultusunda uygulandığı için zincirin en üst kısmında genel müdürler, yöneticiler ve birim amirleri bulunurken alt kısmında ise çevirmenler yer almaktadır. Dolayısıyla, çevirmenler kurum içinde hayati bir rol edinse

de konuları bakımından tatmin edici bir noktada bulunmamaktadır. Bununla birlikte, çeviri faaliyetini düzenleyecek kurallar önceden belirlendiği için çevirmenin özgürlüğü de kısıtlıdır. Çevirmen kurumsal çerçevenin belirlediği kuralların dışına çıkmadan kurumun dil ve çeviri politikasıyla uyumlu, kurum kimliğini ve değerlerini yansıtacak ürünler ortaya koymaktadır. Mossop'un da belirttiği gibi "dil seviyesini değiştirip değiştirmeme gibi kararlar basitçe metin türüne veya okur kitlesine bakarak yapılmaz. Bu kararlar çevirmenlerin içinde çalıştığı kurumlar tarafından önceden belirlenir" (krş. 1990, s. 343). Bu durumda, çevirmenin bireysel olarak yapabileceği hiçbir şey yoktur. Kurum izin verdiği ölçüde özgürdür ve kurumun ön gördüğü şekilde çeviri faaliyetini sürdürmektedir. Koskinen de kurum çevirmenlerine yönelik benzer ifadelerde bulunmuştur:

Avrupa Komisyonunda dil bireysel değildir ve sıkı bir biçimde kontrol altındadır. Çeviri kişisel bir eylem değil kolektif bir süreçtir. Çevirmen bireysel olarak söylediği şey ile ilgili çok az sorumluluk hisseder. Çeviri metin ona ait değildir. Hatta üzerinde ismi bile yoktur. Kuruma aittir ve kurumun adını taşır. Çeviriden dolayı zarar görecektir, devam edecek ya da büyüyecek çevirmenin güvenilirliği değil çeviren kurumun güvenilirliğidir. Komisyonla kelimeler çevirmene ait değildir: çevirmen kurum adına konuşan bir konuşmacıdır. Kurum çevirmen aracılığıyla konuşur (krş. 2008, s. 24).

Bu noktada, kurumun kendi sürekliliği ve söylem tutarlılığı açısından belli bir standarda tabi olduğunu, bunun için her şeyi yaptığını ve kurumsal sesini korumak açısından pek çok önlem aldığını vurgulamakta fayda vardır. Vurgulanması gereken bir diğer nokta ise, kurumsal amaca ulaşmaya yönelik alınan tüm bu önlemlerle çevirmenin rolünün, yalnızca görünmez bir aracı olmaktan öteye gitmeyebileceğidir. Nitekim Koskinen, bu tür kurumsal çevirilerde çevirmenin görünmez olduğunu belirtir (krş. 2011, s. 58). Çünkü konuşan esas olarak kurumun kendisidir. Çevirmenin sesi ve kendisi bu durumda görünmez olmalı ve kişiler metni okuduğunda kurumun imzası açıkça görülmelidir.

Kurumsal alanda sürdürülen çeviri faaliyetini ve ortaya çıkabilecek sorunları betimleyen Koskinen'e göre çevirmenler uzun ve acil metinlerde görev paylaşımına giderler. Bu bakımdan çevirmenin bireysel olarak çok fazla sorumluluğu bulunmamakta, bundan ziyade takım olarak çalışabilmesi gerekmektedir. Tüm çevirmenler çevrilmiş her bir metinden sorumludur (krş. 2000, s. 59). Bu tür bir toplu çalışmanın yol açacağı sorunlardan biri iş paylaşımı konusunda adaletsizlik yaşanabilmesi, bir diğeri de yapılan çeviriler üzerinde çevirmenin adının geçmemesi; diğeri bir ifadeyle çevirmenin görünmez olmasıdır. Aynı şekilde ortaya konan ürünlere çeviri demektense dil versiyonları demeyi tercih eden resmi politika da çevirmenin görünmez olmasını desteklemektedir (krş. Koskinen, 2000, s. 60). Çevirmenin görünmez olması kurumun yararına olsa da çevirmen için bir sorun teşkil etmektedir. Nitekim Koskinen AB çevirmenlerinin çalışmasını bu kadar zorlu kılan şeyin metinler değil, çevirmenin içine yerleştirildiği sistem tanımlı çerçeve olduğunu belirtir. Bunun sonucu olarak da çevirmenler yaptıkları işin entelektüel tatminsizliğini yaşamaktadır (krş. 2000, s. 61). Görüldüğü üzere, kurumsal alanda çevirmenlik pek çok açıdan zorluk oluşturmaktadır. Çevirmen güç ilişkilerinin, hiyerarşinin, kuralların hâkim olduğu bir yapıda işini düzgün, düzenli, zamanında ve tüm beklentileri karşılayacak şekilde yapmalı; bunu yaparken de karşılaştığı tüm sorunlarla sessizce baş edebilecek bir dayanıklılıkta olmalıdır. Kurumsal alanda aranan bu özellikleri detaylandırmadan önce buna temel oluşturan AABÇEB'nin çeviri faaliyetlerine göz atalım.

Kurumsal Alanda Çevirmen Modeli

Kurumların çeviri faaliyetini sürdürme amacı, çeviri stratejisinin belirlenmesi ve çeviri sürecinin yönetilmesi bakımından bir dizi sonuç doğurmaktadır. Aynı amaç doğrultusunda farklı kurumsal değerler ön plana çıkmakta, çevirmen de bu çerçeveye uygun bir kurumsal kimlik geliştirmektedir. Dolayısıyla, genel bir modelleme yapmadan önce kurumun amaçlarına yönelik kısaca bilgi vermek kurumsal alana uygun bir çevirmen analizi yapabilmek açısından önemlidir. Kurumun resmi internet sitesinden alınan bilgiye göre ulusal bir kurum olan ABBÇEB Türkiye'nin AB'ye katılım sürecinde Kurucu Anlaşmaları, bu Anlaşmalar uyarınca kabul edilen ikincil mevzuatı ve Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) kararlarını kapsayan AB müktesebatının Türkçe çevirisini yapmakla yükümlüdür. Bununla birlikte kurumlar arası anlaşmalar, ilke kararları, bildirimler, tavsiyeler, yönlendirici ilkeler gibi dokümanlar da müktesebat kapsamına girmektedir (<https://www.ab.gov.tr/44332.html>). Bu bağlamda, ABBÇEB bu müktesebatın çeviri koordinasyonu yapmakla yükümlüdür. Çevrilecek metinler ise özel dil kullanımı gerektiren teknik ve sıra dışı metinlerden oluşmaktadır. Kurumun yaptığı çeviriler toplumsal hayatı etkileyecek türde olduğu için, doğru aktarım özellikle ön plana çıkmaktadır. Kurum bu amaçla dilbilimsel ve hukuki düzeltme sürecinde uyulması gereken kuralları belirleyen terminoloji, dilbilgisi kuralları, şekilsel özellikler ve örnek çeviri kalıplarının verildiği *AB Mevzuatı Çeviri Rehberi* isimli bir kılavuz kitap hazırlamıştır (<https://www.ab.gov.tr/44498.html>). Bunun dışında, tutarlılığı sağlamak adına bilgisayar destekli çeviri araçlarından faydalanılmakta ve terminoloji birliği sağlamak adına TermAB adında bir veri tabanı hazırlığı yapılmaktadır. Görüldüğü üzere, kurum çeviri sürecinin hatasız ilerlemesi için her türlü önlemi almaya çalışmaktadır. Alınan bu önlemler kapsamında, çeviri faaliyetini sürdüreceği çevirmenler konusunda da belli nitelikler aranmaktadır. Çünkü her ne kadar kural ve yönetmeliklerle kurumsal bir çerçeve çizilse de pratikte bunları uygulayacak uygun eyleyicilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle, makalenin bu bölümünde aranan bu nitelikleri ortaya koymak adına, öncelikle görüşmeye katılan yönetici ve çevirmenlere dair *temel bilgiler* bir tablo aracılığıyla gösterilecek; ardından katılımcılara yöneltilen sorular çerçevesinde aranan başlıca *nitelikler* belirlenecektir. Bu sonuçlarla birlikte kurumsal alana uygun bir çevirmen modeli oluşturulacaktır.

Tablo 1. Katılımcıların Özellikleri

Çalıştığı Kurum	Uzmanlaştığı Dil	Unvanı
ABBÇEB	–	Yönetici
ABBÇEB	İngilizce	Mütercim
ABBÇEB	İngilizce	Mütercim
ABBÇEB	İngilizce	Mütercim

Tablo 1'de görüldüğü üzere, görüşme 1 yönetici ve 3 çevirmenden oluşan toplam 4 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Çevirmenlerin 2'si yazılı çeviri yapmakta biri ise terminoloji çalışmalarını yürütmektedir. Etik ilkeler gereği katılımcılardan yapılan doğrudan alıntılar yönetici için B1 ve çevirmenler için Ç1, Ç2, Ç3 şeklinde kodlanarak aktarılacaktır. Yapılan görüşmeler sonrasında metne aktarılan ses kayıtları içerik analizine tabi tutularak ABBÇEB'nin kurum bünyesinde çalışacak çevirmenlere yönelik aradığı belli özelliklere ulaşılmıştır. Toplam 8 temadan oluşan bu özellikler *işinde dikkatli, işbirliğine açık, grup çalışmasına uygun, gelişime ve değişime açık, özverili, kurum kimliğinin*

farkında, teslimiyetçi ve uyumlu olmak şeklinde sıralanmaktadır. Katılımcıların verdiği örneklerden faydalanarak bu temaları kısaca detaylandıralım:

Öncelikli olarak katılımcılar tarafından sıklıkla tekrarlanan özellik **çevirmenin işinde çok dikkatli ve özenli olması** gerektiğidir. Bu beklenti aslında kurumun çeviri faaliyetini sürdürme amacına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu kurumda sürdürülen çeviri faaliyeti genellikle teknik bir dil gerektiren kanun, yönetmelik ve tüzük çevirilerinden oluşmaktadır. Çevirisi yapılan metinler toplumsal açıdan da önem arz ettiği için çevirmenlerin işini en iyi biçimde ve titizlikle yapması beklenmektedir. Katılımcının (B1) bu konudaki açıklamaları şu şekildedir:

AB mevzuatı metinleri hem hukuki hem teknik olması bakımından son derece zor ve sıra dışıdır. Ayrıca yasalar ve tüzükler üye olduktan sonra doğrudan yürürlüğe gireceği için insanların hayatını doğrudan etkileyen belgeleri çeviriyor olacağız. Kısaca AB mevzuatı metinleri çevrilirken kanunlar, yönetmelikler ve tüzükler çevrilmektedir. Bu nedenle hatalı, eksik çeviri kabul etme olasılığı yoktur. Çünkü sağlıkta, güvenlikte, arazi alım satımlarımda, rekabette, fikri mülkiyet haklarında ve kamuoyunu ilgilendiren daha pek çok önemli konuda aynı zamanda gümrük birliği ve dış ilişkiler gibi iç hukukumuzu etkileyebilecek pek çok konuda mevzuat vardır. Bu nedenle bu çevirilerin çok kaliteli ve düzgün yapılması gerekmektedir.

Tümü kendi içinde çeviri metinler oldukları için anlaşılması konusunda zaman zaman çok ciddi sıkıntılar yaşanabilmektedir. Dolayısıyla metnin gerçekte ne demek istediğini anlamak için üç farklı dilden karşılaştırma yapılması gereken durumlar yaşanabilmektedir. Kelimesi kelimesine çeviri AB çeviri metinlerinde neredeyse yoktur. Bu nedenle doğru anlaşılması birinci önceliklidir.

Kurumsal alanda ortaya çıkan bir diğer önemli husus çevirmenlerin **işbirliğine açık** olmalarıdır. Bu beklentinin ön plana çıkmasının nedeni kurumlarda çoğunlukla kolektif çalışmaların yapılıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle çevirilerin kontrolünün sağlanması ve son halinin ortaya konması ortaklaşa bir çalışmanın ürünüdür. Katılımcının (B1) bu konuda verdiği bilgi şu yöndedir:

Son noktada tüm metinler yine çevirmenlerin kendileri tarafından kontrol edilmektedir. Yani çeviriler ön okuması, son okuması, çapraz kontrolü, baskı öncesi okuması gibi pek çok aşamadan geçtiği için genelde iş yükünün paylaşılmasıyla tamamlanmaktadır. Bu süreç titizlikle ve ortaklaşa yürütülür. Mütercimler arasında performans olarak farklılıklar mevcut olsa da ortaya çıkan çalışma biriminin başarısı ve ülkenin menfaatine hizmet ettiği için çalışma yöntemi genelde birbirlerini destekleme yönündedir.

Bir diğer katılımcı ise şu ifadelerle yer vermiştir: “Şu anda terim ve çeviri olarak iki ayrı grubumuz var ama birbirimizle eşgüdüm halinde çalışıyoruz. Aramızda rekabetten ziyade işbirliği bulunmaktadır” (Ç2). Görüldüğü üzere, işbirliği kurumsal modelin temel bileşenleri arasında yer almaktadır. İşbirliğine açık olmayan eyleyenlerin kurumda uzun soluklu yer alması olası görünmemektedir.

Çevirmenlerin **gelişime ve değişime açık olması** da kurum açısından oldukça önem arz etmektedir. Bu kapsamda, kurum tarafından somut olarak atılan adımlar da bulunmaktadır. Katılımcı (B1) konuya dair şöyle bir örnek vermiştir:

Birim yöneticisi olarak hizmet içi eğitimlere önem verip, kişisel gelişim için Türkiye’de ve Avrupa’da eğitimlere katılmaları yönünde destekliyorum. Gündemi takip etmek için uluslararası toplantılara katılmaları yönünde mümkün olduğu ölçüde destek sağlıyorum. Bunun için bir bütçe ayırmaya çalışıyorum.

Aynı temanın bir diğer önemli unsuru ise teknolojiyle ilişkilidir. Kurum teknolojik gelişmeleri takip eden ve çeviri araçlarını kullanabilen çevirmenlerle çalışmak istediğini altını çizerek belirtmektedir. Çünkü kurum hem çeviri araçlarını aktif bir biçimde kullanmakta hem de terminoloji çalışmaları yürütmektedir. Bu nedenle, gelişime açık olmayan, geleneksel yöntemlerle çeviri yapmak konusunda ısrarcı çevirmenlerin kurum bünyesinde kalabilmesi mümkün görünmemektedir. Nitekim katılımcının (B1) verdiği örnekler bu ifadeyi destekler niteliktedir:

Böyle bir çağda mütercimlik mezunu olup bilgisayar destekli çeviri araçlarını kullanamayan mütercimler alanda çok kısıtlı kapsamı olan işler yapabilir. Teknoloji dil bilme alanında çok önemli bir araçtır. Hatta araçtan da ziyade çeviribilimin çok içerisinde yer almaktadır. Kısaca çeviri sürecinin çok temel bir parçası halindedir.

Çevirmenden beklentilerimiz öncelikle araştırmaya, kendini geliştirmeye, farklı alanlarda da uyum sağlamaya hazır olması, dünyayı takip edebilmesidir. Tek yönlü değil çok yönlü olmalı ve yalnızca Tureng, Zargan kullanarak çeviri mantığıyla hareket ederek bu birimde barınması da oldukça zordur.

Kurum aynı zamanda çevirmenlerin **grup çalışması yapabilmemesinin** önemini vurgulamaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, kurumsal alanda süreli işlerin çok yoğun olması çevirmenleri grup çalışmasına itmektedir. Bu kapsamda bireyselliği seven, grup içerisinde huzursuzluk yaratan tutumlar kurumsal alana uygun değildir. Katılımcı (B1) bu durumu şöyle özetlemiştir:

Kurum içerisinde çevirmenlerimiz son derece önemli bir grup çalışması gerçekleştirmektedir. Bu nedenle rekabet konusu özel sektörde olduğundan çok farklıdır. Burada zincirin en zayıf halkası yapılan işin başarısını belirlediği için çevirmenler birbirlerini tamamlamak, desteklemek ve dayanışma halinde olmak durumundadır. Örneğin ilerleme raporu ilk ulaştığında paylaşılarak çeviri yapılmakta ve sonrasında düzeltilmiş sürüm ulaştıktan sonra tekrar paylaşılıp üzerinde çalışılmaktadır. Bu yeniden çevirme sürecinde tüm çevirmenler kendi aralarında çevirileri gözden geçirmektedir.

Özverili olmak kurumsal alanda gerekli olan bir diğer özelliktir. Düşük ücret ve statü, buna karşılık yoğun iş temposu ve mesai dışı çalışmalar kurumsal alanda özveri ile çalıştırmayı gerektirmektedir. Çoğu çevirmen kurum içinde karşılaştığı tüm zorluklara rağmen işini özveriyle sürdürmektedir. Katılımcının (B1) konuyla ilgili verdiği örnek şu şekildedir: “Sonuç olarak çevirmenden beklentilerimiz oldukça yüksektir. Mesai saatleri dışında da çalışmak zorunda kalmalarının dışında bakana bağlı

çalıştığımız için gece, hafta sonu, acil çeviriler gelebilmektedir.” Görüldüğü üzere, kurum içerisinde çalışmak hiç de kolay olmamaktadır. Bir diğer katılımcı (Ç3) ise durumu şu sözlerle dile getirmiştir: “Diğer taraftan her ne kadar geliri düşük ve zahmetli bir iş olsa da çevirinin benim açımdan mutluluk kaynağı olduğunu belirtmeliyim.”

Bununla birlikte kurumsal ortamda kalabilmek için diğer çalışanlarla **uyumlu** olmak gerekmektedir. Aslında bu özellik grup çalışmasıyla ve işbirliğine açık olmakla yakından ilişkilidir. Temelde kolektif çalışmanın bir yansıması olarak düşünülebilir. Katılımcı (B1) bu özelliği şu şekilde ifade etmiştir:

Uyumlu ve grup çalışması yapabilecek çevirmenlerin bu birimde yer almaları gerekmektedir. Bireysel olarak ne kadar başarılı olursanız olun grup içerisinde uyumlu olmazsanız bizim birimizde sürdürülen çalışmalarda yer alamazsanız. Çeviri metinleri topluca çıktığı için tek kişinin değil birimin başarısıdır.

*Son olarak, kurum çevirmenlerinden beklenen bir diğer özellik **teslimiyetçi** olmalarıdır. Teslimiyetçilik çoğunlukla kurumsal işleyiş ve yapının olduğu gibi kabul edilmesiyle bağlantılıdır. Kurum çevirmeninin sorgulamaksızın kendisinden talep edileni yapması beklenmektedir. Değişen şartlar karşısında uyumlu olmak ve yaptığı tek iş olan çeviriye devam etmek her durum ve koşulda sürdürülmesi gereken bir eylemdir. Katılımcı (Ç1) bu durumu şu şekilde aktarmıştır:*

İyileştirilmesi gereken pek çok şeyin olduğunu da söylemek durumundayız. Özlük hakları gibi sorunların dışında çalışma ortamımız diğer kamu kurumlarına göre çok daha iyi konumdadır. En azından çeviri çalışmaları yapıyoruz ve kendimizi geliştirebileceğimiz fırsatlara sahibiz. Son iki senedir yurtdışı eğitimlerine de katılmaktayız. Bu durum daha çok başkanımızın tutumuna göre belirleniyor. Bugüne kadar sabit bir başkanımız olmadığı için her birinin ayrı çalışma politikası olduğu için bizim şartlarımız da değişiklik gösterdi. Ancak şu anki Başkanımız bu tür eğitimlere çok önem verdiği için son iki senedir toplantıları takip edebiliyoruz.

Görüldüğü üzere, çevirmen için çeviri çalışmaları yapmak ve kendini geliştirebileceği bir ortama sahip olmak bile mutluluk kaynağı olmaktadır. Değişen yöneticilerin belirlediği farklı yönetim politikalarıyla uyumlu olmak dışında başka bir şansı bulunmamaktadır. Kurum kültürü genellikle fikirlerin ve hoşnutsuzlukların açıkça ifade edilmesini hoş karşılamamakta ve teslimiyetçi bir tavrı teşvik etmektedir.

Sonuç Gözlemleri ve Tartışmalar

Kurum her ne kadar gücü elinde bulunduran, kural ve gereklilikleri belirleyen taraf olsa da çevirmen olmadan amacına ulaşması mümkün değildir. Bu nedenle, makalede Bourdieu'nün *habitus* kavramı temel alınarak kurumsal alanın en önemli eyleyicilerinden biri olan çevirmene yönelik bir model oluşturulmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan çevirmen modeli kısaca *işinde dikkatli, işbirliğine açık, grup çalışmasına uygun, gelişime ve değişime açık, özverili, kurum kimliğinin farkında, teslimiyetçi ve uyumlu* gibi nitelikler barındırmaktadır. Kurumsal alanda kolektif çalışma yürütüldüğü için uyum ve işbirliği bu modelin temel bileşenleri arasındadır. Bireyden ziyade birimin/kurumun ön planda olması

rekabet ortamının ve uyumsuzluk yaratan her türlü unsurun dışlanmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte, eyleyici basitçe bir rolü oynayan kişi değil, onu içselleştirmiş, sahiplenmiş, onunla kaynaşmış bir bireydir. Bu nedenle kurumsal alanda çalışan çevirmenlerin kuruma ait hissetmeleri ve teslimiyetçi olmaları önem teşkil etmektedir. Bu özellikleriyle çevirmenin, “tarih boyunca kendisine dayatılan itaatkâr rolünü” (krş. Simeoni, 1998, s. 14) kurumsal alanda da sürdürdüğü görülmektedir.

Bourdieu’cü bakış açısıyla yukarıda saydığımız özelliklere sahip eyleyiciler kurumsal bir ortamda çalışmaya uygun bulunmaktadır. Bununla birlikte, çalışma tek bir kurum üzerinden yürütüldüğü için çalışma sonucuna dayanarak kurumsal alanda genel bir *habitus*’tan söz edilemeyeceği düşünülmektedir. Örneğin çeviri araçları kullanmayan bir kurum için çevirmenin teknolojik gelişmeleri takip etmesi önem teşkil etmezken bir diğeri için vazgeçilmez bir unsur olabilir. Böylece, kurumsal gerekliliklere bağlı olarak kurum çevirmenlerinin *habitus*’unda dikkate değer farklılıklar olması olasıdır. Nitekim Bourdieucü yaklaşımda daha statik ve ulusalcı bir *habitus* kavramının tartışıldığını ortaya koyan Meylaerts kültürlerarası bir rol üstlenen çevirmen için daha dinamik ve kültür aşırı bir kavramın faydalılığından ve çevirmenin sosyalleşmiş bir birey olarak kavramsallaştırılması gerektiğinden bahseder (krş. 2008, s. 93-94). Diğeri bir ifadeyle, bireyi temel alan, bireysel seviyede bir sosyoloji önermektedir. Bu bağlamda kurumsal alana yönelik farklı çalışmalarla bu durumun sağlanmasının yapılması alana katkı sağlayacaktır. Bu çalışmalarda kurumların amaçlarına uygun farklı *habitus*’lar ortaya çıkması mümkündür.

Sonuç olarak, kurumsal alanda konumlanan çevirmenler yalnızca bir dilden diğeri teknik metin çevirisi yapan dil uzmanlığına sahip bireyler değil, pek çok psiko-sosyal durumla baş edebilen, kurumun dış dünyayla iletişime geçmesini sağlayan, kurumsal yapının düzenini kabul ederek bir noktada kendini bu yapıya teslim eden ve bu teslimiyetle birlikte kurumun sesini en doğru şekilde duyurmasına yardımcı olan araçlardır.

Kaynakça

- Bourdieu, P. (1993). *Sociology in Question*. London: Sage.
- Bourdieu, P. (1996). *The Rules of Art*. Cambridge: Polity.
- Bourdieu, P. (2014). İnsanlar ve Mekanizmalar. (Ü. Tatlıcan, çev.). Cogito: Bourdieu. Yapı Kredi Yayınları. 76: 432-443.
- Bourdieu, P. (2016). Seçilmiş Metinler. (3. Baskı). (L. Ünsaldı, çev.) Ankara: Heretik.
- Bourdieu, P., WACQUANT, L. (2014). Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar. (N. Ökten, çev.) İstanbul: İletişim.
- Chesterman, A. (2007). Bridge Concepts in Translation Sociology. M. Wolf., A. Fukari. *Constructing a Sociology of Translation*. (s. 171-187), Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Demirel, B. E. (2014). Çevirinin Bourdieu Sosyolojisiyle Yapılanan Yüzü. Cogito: Bourdieu. Yapı Kredi Yayınları. 76: 402-416.
- Jenkins, R. (1992). *Pierre Bourdieu*. London: Routledge.
- Kang, J. H. (2014). Institutions translated: discourse, identity and power in institutional mediation. *Perspectives: Studies in Translatology*. 22,(4): 469-478.
- Koskinen, K. (2000). Institutional Illusions: Translatin in the EU Commission. *The Translator*. 6,(1): 49-65.

- Koskinen, K. (2008). *Translating Institutions. An Ethnographic Study of EU Translation*. Manchester: St. Jerome.
- Koskinen, K. (2011). *Institutional Translation*. *Handbook of Translation Studies*. c 2. ed. Yves Gambier ve Luc Van Doorslaer. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 54-60.
- Koskinen, K. (2014). *Institutional Translation: the art of government by translation*. *Perspectives: Studies in Translatology*. 22,(4): 479–492.
- Meylaerts, R. (2008). *Translators and (their) Norms, Towards a Sociological Construction of the Individual*. A. Pym., M. Shlesinger ., ve D. Simeoni. *Beyond Descriptive Translation Studies Investigations in homage to Gideon Toury*. (s. 91-101), Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- Mossop, B. (1988). *Translating institutions: a missing factor in translation theory*. *TTR: traduction, terminologie, rédaction*. c. 1. s. 2: 65–71.
- Mossop, B. (1990). *Translating Institutions and “Idiomatic” Translation*. *Meta: Translators’ Journal*. 35, (2): 342-355.
- Schäffner, C., TCACIUC, L. S., ve TESSEUR, W. 2014. *Translation practices in political institutions: A comparison of national, supranational, and non-governmental organisations*. *Perspectives: Studies in Translatology*. 22, (4): 493-510.
- Simeoni, D. (1998) *The Pivotal Status of the Translator’s Habitus*. *Target. International Journal of Translation Studies*. 10, (1): 1-39.
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu’nün Sosyolojisi*. (E. Gen. Çev.) İstanbul: İletişim.
https://www.ab.gov.tr/_44332.html. (02.02.2019)
https://www.ab.gov.tr/_44498.html. (02.02.2019)

Ege Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Ege Social Science

Sayı 2, Cilt 2, Temmuz 2019, Sayfa 123- 145

ERZURUM ÇOCUK FOLKLORU VE EDEBİYAT

Hande DEMİR

İstanbul Aydın Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Tezli Yüksek Lisans
handemir@live.com

Geliş Tarihi: 01.06.2019

Kabul tarihi: 26.06.2019

Yayınlanma Tarihi: 23.10.2019

Özet

Gelişmiş ülkelerde çocuk folkloru ve edebiyatı, ayrı alanlar olarak ele alınmakta ve bilimsel çalışmalar da bu doğrultuda yapılmaktadır. Ülkemizde ise çocuk edebiyatı mefhumunun gündemde bulunuşu çok eski tarihlere dayanmadığı gibi bu konuda yapılan müstakil çalışmalara da rastlama olanağı azdır. Ayrıca bu konuda yapılacak araştırmalara kaynak teşkil edebilecek eserler de sınırlıdır. Çocuk folkloru ülkemizde batı ülkelerine göre daha kısa bir geçmişe sahiptir. Çocuk folklorunun milli folklorun en önemli öğelerinden biri olduğu su götürmez bir gerçektir. Bu alanda yeterli sayıda araştırmacının bulunmaması ve kaynak sıkıntısının yaşanıyor olması aşikârdır. Çocuk folklorunun bir bütün olarak ele alınması ve kavram kargaşasının yaşanmaması, bu konuda yapılacak çalışma ve araştırmalara ışık tutacaktır. Çocuğun anne karnına düşmesinden itibaren çocuk folkloru öğeleri devreye girmektedir. Çünkü çocuk yaşayacağı toplumun gelenek ve göreneklerine göre büyütülmekte, yüzyıllardan beri uygulanan inanışlarla şekillendirilmektedir. Çocuk folkloru, milli folklorla iç içedir. Milli folklorlarda yer alan folklorik unsurların birçoğu çocuk folklorunda da bulunmaktadır. Aradaki ince çizgi; çocuk folklorunun hitap ettiği kitle çocuklardır. Dolayısıyla bünyesinde çocukla ilgili unsurları barındırır. Çocuk folkloru, Türk halk edebiyatı alanında üzerinde yeterince çalışma yapılmamış alanlardan biridir.

Bu çalışmada toplumların kimliklerini yansıtan folklorun bir parçası olarak yaşamaya devam eden çocuk folklorunun edebiyat üzerindeki yansımalarına yer verilmiştir. Bu çalışma kapsamında çocuklarla ilgili inanış ve uygulamalar ile onları ilgilendiren sözlü edebiyat ürünleri ve çocuk oyunları incelenmiştir. Çalışma kaynak kişilerden yapılan derlemeler ve yazılı kaynak taraması sonucunda oluşturulmuştur. Bu çalışmada değişen yaşam tarzının yanında yaşatılan, yaşatılmaya çalışılan çocuk folkloru ürünlerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erzurum, çocuk, folklor, edebiyat, oyun, masal

---

Ege Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Ege Social Science

Issue 2, Volume 2, July 2019, Pages 123- 145

ERZURUM CHILDREN FOLKLORE AND LITERATURE

Abstract

In developed countries, children's folklore and literature are considered as separate fields and scientific studies are carried out in this direction. In our country, the existence of the concept of children's literature on the agenda is not based on very old dates, as well as the possibility of encountering this study is small. In addition, the studies to be done on this subject may be the source of limited works. Children's folklore has a shorter history in our country than in western countries. It is an indisputable fact that children's folklore is one of the most important elements of national folklore. It is obvious that there is not enough research in this area and there is a resource shortage. Considering children's folklore as a whole and not experiencing a conceptual confusion will shed light on the studies and research to be done in this regard. Since the child falls into the mother's belly, children's folklore elements come into play. Because the child is grown according to the traditions and customs of the society he lives and is shaped by the beliefs that have been practiced for centuries. Children's folklore is intertwined with national folklore. Most of the folkloric elements in national folklore are also found in children's folklore. The thin line between them; children are the masses addressed by folklore. Therefore, it contains elements related to the child. Children's folklore is one of the areas in which Turkish folk literature has not been sufficiently studied.

In this study, the reflections of children's folklore, which continues to live as part of folklore reflecting the identities of societies, have been included in the literature. Within the scope of this study, oral literature products and children's games related to children with beliefs and practices related to them were examined. The study was prepared as a result of collections made from the source persons and a written source review. In this study, children's folklore products which are kept alive and kept alive besides the changing life style are included.

Keywords: Erzurum, children, folklore, literature, game, tale

---

Giriş

Anadolu'da rakımı 1959 metre yükseklikte olan tek büyük yerleşim yeri Erzurum olup yüksek bir yaylanın güney batısında bulunur. Yerleşme yeri 2000 metreye uzanan bir ova üzerindedir. Bölgeyi kuzeyde Dumlu, güneyde Palandöken dağları çevirmiştir. Buradan geçmekte olan İpek Yolu ve bölgenin verimli ovaları buranın tarih boyunca yerleşim alanı olarak seçilmesinde önemli etken olmuştur. Bu arada şehir şiddetli depremlere maruz kalmış olup önemli derecede zarar görmüştür.

Erzurum'un jeolojik yapısından kaynaklı olarak bölgede birçok kaplıca vardır. Bu kaplıcaların arasında en önemlileri Ilica, Hasankale ve Soğuk Çermik kaplıcalarıdır. Bu kaplıcalar bazı hastalıkların tedavi edilmesi için tavsiye edilmektedir. Ayrıca bu kaplıcalarda konaklayabilmek için oteller de bulunmaktadır.

Çocuk folkloru, bugüne değin yeteri kadar araştırma yapılmamış olan bir alandır. Henüz açığa çıkmamış birçok tarafı olan çocuk folklorunu sistemli olarak incelemeye alan çalışmaların sayısı oldukça yetersizdir.

Çocuk folkloru batı ülkelerine nazaran ülkemizde daha kısa geçmişe sahiptir. Çocuk folkloru milli folklorun önemli parçalarından biridir.

Çocuk Folkloru

Çocuk Folkloru, konu ve içerik olarak çocuklarla sınırlı bir alanı kapsamaktadır. Bu sebeple çocuk folklorundan bahsetmek için öncelikle çocuk kavramının sınır ve kapsamının net şekilde belirlenmesi gerekir. Çocuk sözcüğü bugüne değin pek çok farklı şekilde tanımlanmıştır. İlk olarak, çocuk, insan yavrusudur. Bir erkek ve kadının kız ya da erkek evladı; olgunluğa ulaşınca dek her yaşta erkek ve kızlara verilen isim; bebekliğin sonu sayılan iki yaş ile ergenlik dönemi arasında olan bireydir. Çocuk, doğumundan itibaren on iki yaşına gelene kadar kız ve erkeklerin ortak ismi; yetişkinlik dönemine ulaşmamış insan varlığıdır.

Çocuk Folkloru ise, direkt olarak çocuk etrafında oluşan; amaç ya da sonuçları çocuğu etkileyen bütün inanç ve eylemlerle çocuğun kendi duygu ve hayal dünyasında yarattığı, nesneleştirerek türlü biçimlerde sunduğu davranışsal, sözel ve ritmik davranış şekil ve ürünlerinin tamamını kapsayan halkbilim alanıdır.

Çocuk Folkloru ürünlerini sadece çocuklar yaratıp uygulamaz. Bu ürünleri çocuğun etrafındaki kişiler de üretebilir ya da uygulayabilir. Üreten ya da uygulayan her kim olursa olsun bu ürünlerin merkezinde her daim çocukların olması esas melesedir. Çocukta var olan herhangi küçük bir özellik üzerine dahi bir sürü inanış ve uygulamanın mevcut olduğu görülmektedir. Buna bakarak da çocuk folkloru alanında pek çok çeşitleme olduğunu söyleyebiliriz.

Halkbilimin en önemli niteliği, söz konusu ülke halkına özgü kültürü, ülkenin geleneklerini, ayrıntılı olarak, derinlemesine incelemesidir (Boratav 1997: 10). Buna bağlı olarak toplum, inanç ve yaşam farklılıkları folklor ürünlerini çeşitlendirmektedir. Bu çeşitlilik içinde çocuk folkloruyla ilgili bazı örf ve

adetlerin bulunması da çocuk folklorunun halkbilimi içindeki toplum fertleri tarafından özel ve önemli tutulmasından da kaynaklanmaktadır.

Çocuk folkloru, geniş bir kapsam ve alana sahip, çeşitli ve zengin ürünleri olan, gerek inanış gerek ritüel bakımından köklere yakın ve çoğunlukla karmaşık, sarmal bir yapı sergilemektedir. Dönem baz alınarak bakıldığında çocuk folklorunun inceleme alanı gebelik ile birlikte başlar. Gebelik başladıktan hemen sonra ürün açısından çeşitlenme artar. Bu artış, doğum esnasında normal seviyede yükselerek devam ederken doğumun ardından gelen kırk günlük süreçte en üst seviyededir. Bu dönemin geride bırakılmasıyla inanış ve bazı uygulamalarda bir azalış olmakla birlikte, sözlü çocuk folkloru ürünlerinde artış meydana gelir.

Benzer bir değerlendirme, çocuk folklorunu üretenler ve uygulayanlar için de yapılabilir. Uygulayıcının çocuğu doğuracak olan birey ve etrafındaki kişiler olduğu dönemde inanış ve uygulamalar yüksek seviyelerde hatta zirveye ulaşmış durumdadır. Bu dönemin ardından çocuk konuşma evresine gelene kadar da sözlü kültürü üreten ve uygulayanlar aynı kişilerdir. Çocuk konuşmaya başladıktan sonra ise zamanla artık kendi söz dünyasının ürünlerini vermeye başlar. Böylece artık yükselen çocuğun kendisi olur.

Çocuk folkloru pek çok farklı bilim dalıyla da alakalıdır. Özellikle de halk edebiyatıyla oldukça yakın ilişkilidir. Çocuk folkloru kapsamında oluşan tekerleme, ninni, mani, masal gibi bazı halk edebiyatı ürünleri her iki bilim dalının ortak paydasıdır.

Halk hekimliği de çocuk folklorunun oldukça alakalı olduğu bir diğer alandır. Yalnızca çocuklarda ortaya çıkan hastalıklar ile hem yetişkin hem de çocuklarda görülebilen hastalıklar, doğum ve doğumla ilişkili uygulamalar, halk hekimliği ve çocuk folklorunun kesişme noktalarıdır.

Halk edebiyatı ürünleri toplum gereksinimlerine göre değişip güncellenebildiği gibi çocuk folkloru ürünleri de güncellenebilmektedir. Bilhassa sözlü ürünlerin güncellenip, hayatın çocuklara sunduğu günümüzdeki yaşam tarzını yansıttığı görülebilir.

Türkiye’de Çocuk Folkloru Üzerine Çalışmalar

Çocuk folkloruyla ilgili yaptığımız literatür taramaları sonucunda yalnızca çocuk folklorunu konu eden kapsamlı çalışmaların son derece az sayıda olduğunu gördük. Çocuk etrafında şekillenen inanış veya edebiyat ürünlerini inceleyen kaynakların büyük kısmı bunları parça parça sunmaktadır. Mesela doğum olayını başka bir konuyu incelerken kısaca ele alan ya da farklı konulardaki incelemelerin içinde doğuma atıfta bulunarak geçen kaynaklar olduğunu gördük.

Türkiye’de daha geniş bir yelpazede araştırma ve inceleme yapılmak suretiyle yalnızca çocuk folkloru hakkında bir çalışmanın oluşturulması gerektiğine olan inançtan ötürü günümüzde bu konuyla ilgili çalışmalar artmaktadır. Çalışmaların ağırlıklı kısmı hâlâ dar bir kapsamda yapılırsa da ümit vericidir.

Türkiye’de bu konuda yapılan çalışmalar hakkında şunları söyleyebiliriz:

Kitaplar

Ninniler çocuk folklorunun sözlü ürünlerinden sayılmakta olup bunlarla ilgili yapılan en eski ve en önemli çalışmalardan biri Prof. Dr. Ignazs Konos tarafından 1925 yılında hazırlanmış olan Halk Edebiyatı Numuneleri, Türkçe Ninniler adlı çalışmadır. Bu çalışma Türkçe Ninniler başlığı altında, eski harflerle basılmış olup içerisinde ninni metinlerine yer verilmiştir (Konos: 1925).

Sıtkı Can, 1945 yılında Çocuk ve İlgili İnanmalar adlı çalışmasını yayımlamıştır. Bu çalışmada çocuk folklorunun özellikle inanış ve uygulama boyutlarıyla alakalı pek çok açıklayıcı bilgi verilmektedir. Ağırlıklı olarak doğum temasıyla şekillenen bazı bu inanışlar çalışmada örnekleriyle karşımıza çıkmaktadır (Can: 1945).

Pertev Naili Boratav'ın bir çalışması olan Zaman Zaman İçinde' de çeşitli masal ve tekerlemelerin üzerinde durulmuş, bu iki farklı türün çeşitli nitelikleri incelenmiştir. Çalışma yirmi bir tekerleme ve yirmi dört masalı içinde barındırmaktadır (Boratav: 1958).

Yine Pertev Naili Boratav' a ait olan Az Gittik Uz Gittik adlı çalışmada Türk masalının tarihsel serüveni kırk sekiz tane masal metni ile birlikte ele alınmıştır (Boratav: 1969).

Çocuk folkloruyla ilgili olarak yapılmış en eski ve önemli çalışmalardan bazıları da A. Süheyl Ünver'in yazdığı Türkiye'de Halk Arasında Çocuk Doğurmadan Cinsiyetin Tayini Üzerine çalışması ile Dr. Niyazi Köymen'in yazdığı 1970 tarihli Çocuk Hastalıklarında Folklor, Neden Böyleyiz? Niçin Kurtulamıyoruz?, Batıl İnanç, İlkel Tedavi adlı çalışmalardır (Köymen: 1970).

Şükrü Elçin tarafından 1970 yılında derlenmiş bilmece metinlerini içeren Türk Bilmeceleri (Elçin: 1970) çalışması ve Naki Tezel'in 1971 yılında yayımladığı Türk Masalları çalışmaları da sözlü çocuk folkloru bakımından kaynak niteliği taşıyan ürünlerdir (Tezel: 1971).

Eflatun Cem Güney, Folklor ve Halk Edebiyatı adlı bir çalışma yapmış ve bu çalışmada halk masallarını ayrıntılı olarak incelemiştir. Sözelimi masallardaki kişiler ve masalların geçtiği yerler, masalların gerçeklik yönü ve eğitime olan katkıları anlamındaki değerleri, masal gelenekleri, masalların derlemesi ve değerlendirilmelerini incelemiştir. Ayrıca Güney, çalışmasında yine çocuk folkloru bağlamında oluşan sözlü kültür öğeleri olan bilmecelere de değinmiştir. Özellikle de bilmecelerin oluşumu, söz dizimi, dil ve ölçüsüyle bilmece geleneği, bilmecenin eğiticilik işlevine değinilmiş ve çalışmada bilmece örneklerine de yer verilmiştir (Güney: 1971).

Orhan Acıpayamlı tarafından hazırlanmış olan Türkiye'de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü adlı çalışmada çocuk folklorunun doğum esnasındaki inanış ve uygulamaları iki bölüm olarak ele alınmıştır. Bu kitapta "gebe kalmak için yöntemler, gebelikten koruma yöntemleri, gebeliğin başlangıcı, cinsiyetin tahmin ve tayin edilmesi, doğuma hazırlanma süreci, doğum olayının kendisi, doğumdan sonraki süreç, lohusalık, kırk basması ve kırklama gibi pek çok eylem türlü açılardan incelenmiştir (Acıpayamlı: 1974).

Metin And, Oyun ve Bugü, Türk Kültüründe Oyun Kavramı, adlı çalışmasında oyun kavramını farklı nitelikleriyle incelemiştir. And' a göre oyun, öncelikle isteğe bağlı yani gönüllülük gerektiren bir fiildir. Bunun yanı sıra oyun, gerçek hayattan farklı bir yapıdadır. Oyunun bir diğer özelliği ise süre ve mekân

bakımından farklı kurallar eşliğinde bir ritüel haline gelebilmesidir. Çalışmada bunun gibi başka açıklamalarla birlikte çocukların oynadığı bazı oyunlara da örnekler verilmiştir. Bu oyunlar bazı özelliklerine göre sınıflandırılmıştır: Yüzük oyunları, top, değnek oyunları, gülle oyunları, koşma-kaçma-zor kullanma oyunları, zıplama-sekme-atlama oyunları, saklanma-oranlama-saklama oyunları vb. (And: 1974).

Sedat Veyis Örnek, Geleneksel Kültürümüzde Çocuk, isimli bir çalışma yapmış ve bu çalışma çocuk folklorunun en geniş kapsamlı, en düzenli tasnifi olmuştur. Çocuk folklorunu, doğum öncesi dönem itibarıyla başlatmış ve ergenliğe değin on bölüm haline getirerek ele almıştır. Her bölümde Türkiye'nin farklı şehirlerinden örnek eylemler vermiş, bu uygulamaların birtakımını açıklayarak bölüm sonlarına eklemiştir. Çalışmasının ileriki bölümlerinde ise oyunlar, deyim ve atasözleri, özdeyişler, kargışlar, bilmeceler, ağıtlar, masallar ve ninnilere yer vermiştir (Örnek: 1979).

Amil Çelebioğlu, çocuğun var olmasıyla ortaya çıkan ninnilerden örnekleri ve ninni kültürünü Türk Ninniler Hazinesi adlı çalışmasında sunmuştur. Bu çalışma genel nitelikte olup başka sahalardan örnek metinler de içermiştir (Çelebioğlu: 1982).

Erman Artun'un Tekirdağ Folklorundan Örnekler adlı çalışmasında Tekirdağ ninnilerine bazı örnekler verilmiş, halk hekimliği faaliyetleri çerçevesine çocuklarla alakalı olarak "ağlayan çocuklar, altına kaçırılan çocuklar, başında kabuklar olan çocuklar, konuşamayan çocuklar adları altında bazı tedavi yollarına örnekler verilmiştir. Bunların haricinde kalan birçok hastalık hakkında da halk hekimliğindeki sağaltma yollarına parmak basılmıştır (Artun: 1983).

Eflatun Cem Güney'in yazmış olduğu Masallar adlı çalışmada Türkiye'de yaygın olarak anlatılan yirmi üç masala yer verilmiştir (Güney: 1990). Erman Artun'un Tekirdağ Çocuk Oyunları çalışmasında Tekirdağ'daki çocuk oyunları değerlendirildikten sonra söz konusu yöreden derlenen doksan yedi oyun anlatılmıştır (Artun: 1992).

Rıfat Araz'ın Harput'ta Eski Türk İnanışları ve Halk Hekimliği çalışmasında çocuk folkloruyla alakalı olarak doğum öncesi, sırası ve sonrasıyla ilgili inanışlardan bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra koruyucu ve yardımcı iyeler başlığı çerçevesinde "umay" ve "ana maygıl" ve kara iyeler başlığı çerçevesinde "alkarısı" temalarında çocuk folklorunun inanç boyutu kapsamında bazı açıklamalar sunmuştur (Araz: 1995).

Mevlüt Özhan tarafından hazırlanan Türkiye'de Çocuk Oyunları Kültürü adlı çalışmada oyun kavramı, tarihi, anlamı ve tasnifiyle beraber oyunun çocuk gelişimine katkı sağladığına yer verilmiştir. Çalışmanın öteki kısımlarında çocuk oyunlarından ve bu oyunların oynanmasıyla alakalı inançlardan söz edilmiştir. Bunlar arasında ebe ve eşlerin seçilmesi, oyun başlangıç sırasının belirlenmesi, oyun bitirme, oyun cezaları, tekerlemeler, bilmeceler konu edinilmiş ve bunlarla ilgili örnekler sunulmuştur. Çalışmanın son bölümüne gelindiğinde oyuncak kavramı üzerinde durulmuş, oyuncakların tarihi gelişiminden ve işlevlerinden söz edilerek çeşitli oyun ve oyuncak örneklerinden bahsedilmiştir (Özhan:1997).

Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru adını verdiği çalışmasının üçüncü bölümü olan "beşikten mezara geçiş törenleri " nde doğum kapsamında biçimlenen çocuk folkloru ürünlerine yer

vermiş, bunun yanında beşinci bölüm olan “oyunlar” da oyun ve oyuncak üzerinde durmuştur (Boratav: 1997).

Mevlüt Özhan, Türk Cumhuriyetlerinde Çocuk Oyunları, çalışmasının giriş bölümünde halk kültürünün yadsınamayacak bir dalını çocuk oyunlarının oluşturduğuna, insanların yaşadığı her yerde çocuk oyunlarının da mutlaka yeri olduğuna ve çocuk dendiğinde akla gelen ilk şeyin oyun olduğuna dikkati çekmiştir. Ortak kültürleri taşıyan, aynı köke mensup bulunan fakat birbirinden ayrı coğrafi bölgelerde yaşayan milletlerin çocuklarının oynadıkları oyunlarda önemli benzerliklerin bulunduğunu ortaya koyan çalışma Türkiye’den derlenen çocuk oyunları ile beraber aynı kökten geldiğimiz ülkeler olan Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, KKTC, Türkmenistan ve Özbekistan’daki çocukların oynadığı oyunlardan da örnekler sunmaktadır (Özhan: 1997).

Erman Artun, Tekirdağ Folklor Araştırmaları çalışmasında Tekirdağ’da yaşayan veya Tekirdağlı olan halkın kültürüne ait olan geçiş törenleri başlığı kapsamında doğum adetlerinden, inanışlarından ve bunlara bağlı uygulamalardan söz etmiştir. Bu bölümde kısırlığın çaresini bularak gebe kalmak uğrunda yapılan sağaltmalardan, halk hekimliği ve dinsel-büyüsel nitelikteki uygulamalardan bahsetmiştir. Ayrıca aşırma, bebeğin cinsiyet tahmini, gebe kadının bazı şeylerden kaçınması ve yaptığı şeyler, göbek bağı kesme, tuzlama, lohusa ziyaretleri, kırklama, çocuğa ismini verme, doğum ve çocuk hakkında geleneksel korunma yollarına da değinilmiştir. Bunun yanında Tekirdağ ’daki bilmece ve ninni gelenekleriyle bunlara ait türlü örnekler de bu çalışmada sunulmuştur (Artun: 1998).

Sedat Veyis Örnek, Türk Halk Bilimi çalışmasında doğum etrafında şekillenen inanç ve uygulamalarla sünnet töreniyle ilgili adetlere yer vermiştir. Özellikle gebelik başlangıcından doğuma dek olan süreçle ilgili Türkiye’deki mevcut bilgileri zengin şekilde ortaya koyan çalışmada görsel malzemeler de bulunmaktadır (Örnek: 2000).

Abdülkadir İnan’ın, Tarihte ve Bugün Şamanizm çalışmasında evlenme ve doğum konuları kapsamında eski Türk toplumunun çocuğu olmayan ailelere bakışı ile çocuksuzluğu yok etme yollarına değinilmiştir. Ayrıca “albasti” veya “alkarısı” denen kötü ruh ile ilgili de çeşitli açıklamalar yapılmıştır (İnan: 2000).

Saim Sakaoğlu, Gümüşhane ve Bayburt Masalları çalışmasında genel çerçevede masal kavramına ve özelliklerine dikkat çekmiş, çeşitli ülkelerin masal kitapları hakkında bilgi vermiştir. Çalışmada Türk halk masalları hakkında şimdiye kadar yapılmış çalışmalar ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümü masal incelemelerine ayrılmış olup son bölümde masal metinlerine yer verilmiştir (Sakaoglu: 2002).

M. Öcal Oğuz, Türkiye’de 2004 yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları adlı çalışmasında Türkiye’nin farklı bölgelerinden derlenen çocuk oyunlarından söz edilmiştir (Oğuz: 2005).

Nebi Özdemir, Türk Çocuk Oyunları I-II, çalışmasında oyunun Türk kültüründeki ve dünya ülkelerinin kültürlerindeki yer ve önemini üzerinde durmuş, sonrasında da geniş çaplı bir araştırmadan derlenen oyunları yöresel adlarıyla açıklamıştır (Özdemir: 2006).

Makale ve Bildiriler

Çocuk folkloru hakkında makale ve bildiri yazılması 1920'lere kadar uzanmaktadır. Bu yazılardan birisi de Dr. Rıza Nur tarafından 1926 yılında yayımlanmış olan, geleneksel sünnet düğünlerini türlü yönleriyle ele alan Türkiye'de Hitan (Sünnet) ve Merasimi (Nur: 1926) yazı ile Abdülkadir İnan'ın 1928 yılında yayımlanmış olduğu Sivas Halkıyatı: Ana Olmak İstiyakı yazısıdır (İnan: 1928).

İnanış ve uygulamalar kapsamında çocuk folkloru yazıları pek çok süreli yayında özellikle 1930'larda da varlığını belli etmektedir. 1931 yılında Kemal Yüzbaşıoğlu doğum, sünnet ve ölüm konularıyla ilgili derlemelerini Sünnet Düğünleri, Ölüm, Doğum Adetleri adı altında yayımlamıştır (Yüzbaşıoğlu: 1931).

Özellikle doğum sonrası döneminde çocuğun etrafında şekillenen adetlerin ve çocuğa okunan ninnilerin oluşturduğu ninni kültürünün ele alındığı Beşik Türesi ve İlk Ninni yazısıyla M. Şakir Ülkütaşır (Ülkütaşır: 1933), hamilelik sürecinde çocuğun cinsiyetinin belirlenmesine dönük inanış ve uygulamaların incelendiği Çocuk Doğmadan Evvel Cinsiyetin Tayini yazısıyla Süheyl Ünver (Ünver: 1935) ve İstanbul'da derlenen birtakım oyunların aktarıldığı İstanbul'da Çocuk Oyunları yazısıyla M. Halit Bayrı çocuk folkloru alanına gerek malzeme gerek çeşitli incelemelerle birçok yeni bakış açısı katmışlardır (Bayrı: 1935).

Hüseyin Namık Orkun'un 1940 yılında yayımladığı Tarihte Çocuk (Orkun: 1940) yazısı ile M. Şakir Ülkütaşır'ın 1946 yılında yayımladığı Çocuk ve İlgili İnanmalar yazıları da çalışma konumuz bakımından önemli olarak değerlendirilen yazılardır (Ülkütaşır: 1946).

Türk kültüründe çocuk folkloru konusu hakkında yapılan çalışmalarda yabancı araştırmacı ve yazarların adlarına da rastlanmaktadır. Bunlardan bir tanesi Uno Harva' dır. Uno Harva' nın 1950'de yayımladığı Altaylı Kavimlerde Doğumda Çocuğa Ait İnanışlar (Harva: 1950) ve 1954'de yayımlanan Altaylı Kavimlerde Doğum ve Çocuk Ruhları (Harva: 1954) yazıları dikkate değerdir.

Bahsettiğimiz çalışmalar dışındaki birçok çalışmada da çocuk folkloru bir bütün halinde değil de başka konudaki bir saha çalışmasında birkaç tane örnekle değinilen sınırlı kapsamı olan bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'deki çeşitli yörelerin folklorunun araştırıldığı birçok sunuda geçiş törenlerinin aktarılması esnasında doğum etrafında şekillenen bilgilerden söz edilmiştir. Bununla beraber yalnızca çocuğun merkezde olduğu, inanış ve uygulamaların ele alındığı çalışma sayısı son derece azdır.

Erzurum Hakkında Bilgi

Erzurum Doğu Anadolu'nun en büyük şehri olup tahminlere göre M.Ö. 4900 yıllarında kurulmuştur. Erzurum'un da içinde olduğu bölge tarih boyunca pek çok kavim ve millete ev sahipliği yapmıştır. Bunlardan bazıları: Urartular, İskitler, Persler, Medler, Romalılar, Sasaniler, Selçuklular, Bizanslılar, Moğollar, İlhanlılar ve Safeviler' dir. Şehir 1514 yılında Osmanlılar tarafından fethedilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti kurulana kadar yani 1923 yılına dek Osmanlı bu topraklarda hükümünü sürmüştür.

Milli mücadele hareketinin temellerinin atıldığı Kongre Erzurum'da toplanmıştır. Erzurum'un bildiğimiz ilk adı Theodosiopolis'tir. Bu ad Doğu Roma İmparatoru II.Theodosios' a (408-450)

atfedilmişti. Theodosiopolis şu anki Erzurum' un yerinde kurulmuştu. IV. yüzyılın sonlarına yaklaştığında Roma İmparatorluğu sınırlarına dahil edilmiş ve 415 yılında Theodosios' un emir vermesiyle Şark Orduları Kumandanı Anatolius kurmuştur. Urfalı Mateos' a göre bu kent Garin mintikasında Fırat Nehri'nin kaynağına yakın olan bir yerde bulunmaktaydı. Bölgenin sahibi olan Ermenyakos' un ölmesi üstüne onun yerine geçen Kali isimli karısı tarafından kurulduğundan Araplar da Kalikala (Kali' nin armağanı) ismini vermişlerdir. Belazuri Kalikala' yı Ermeniyeye kentleri içinde sayar ve Ermeniyeye kentlerinden biri olarak tanıır. 10. yüzyıl İslam coğrafyacılarına göre Kalikala kenti hakkında, doğuda ev eşyalarının en önemlisi sayılan Kali (halı)nın burada üretilmiş ve ismini bu kentten almıştır. Hudud Alalam' ın yazarı bu kentin müstahkem bir kalesi olduğunu ve her yönden gelen gazilerin sürekli nöbet tutmak suretiyle burayı koruduklarını ve tüccarların şehirde çok olduğunu belirtmektedir. Şu anki Erzurum ismi ise, Erzen' i Selçuklular fethedince halkının Theodosiopolis' e (Kalikala=Karin) göç etmelerinin üzerine bu kente Erzen ve Türk hükümünün ilk başlarında bu ismin sonuna, Meyyafarikin (Silvan) ile Siirt arasında bulunan Erzen' den ayırmak ve Anadolu'ya aidiyetini belirtmek için Rum kelimesinin ilavesiyle, Erzen al-Rum denmesinden kaynaklanmaktadır. Erzurum'da basılan paraların üzerine şehrin ismi Selçuklular tarafından Arzan al-Rum olarak yazılmıştır.

Erzurum ve etrafı bilhassa en son Kalkolitik ve Eski Tunç döneminden itibaren yoğun şekilde iskana ve siyasi vakalara şahit olmuştur. Bunun nedeni ilk çağlardan bu yana önemli ticari ve askeri yolların orta noktasında bulunması, zengin akarsu ağlarını bünyesinde barındırması ve doğal savunma imkanına sahip olmasıdır. Çevresindeki sert iklim koşullarına rağmen dağ silsileleri ve akarsuları etrafındaki verimli ovalar tarım ve özellikle de hayvancılığa uygun bir yer oluşturmuştur. Karaz, Pulur ve Güzelova kazılarının şahitliğinde, altı bin yıl civarı bir süredir çevredeki yaşama biçiminin halen sürdüğü söylenebilir. Bölgede M.Ö. IV. yüzyıldan itibaren çok güçlü bir kültür birliğinin olduğu da anlaşılmıştır.

İtilaf Devletleri'nin baskıları neticesinde İstanbul Hükümeti Anadolu'da asayişin sağlanması amacıyla ordu müfettişlikleri kurdu. Bu tasarı uyarınca Doğu Anadolu 9. Ordu Müfettişliğinde Mustafa Kemal görevlendirildi. Mustafa Kemal Paşa' ya verilen emir şu şekildeydi: Trabzon, Sivas, Erzurum, Van illeri ile Erzincan ve Canik tugaylarına gerekli görülen emirleri verebileceklerdir. Mustafa Kemal Paşa' nın aldığı bu geniş talimata baktığımızda da anlayacağımız gibi, onun görevi sadece Samsun ve etrafındaki asayişsizliği sonlandırmaktan çok daha fazlasıydı. Anadolu' ya ayak bastığı andan itibaren yapmaya başladığı faaliyetler de bunu açıkça göstermektedir.

Mustafa Kemal, Erzurum'a 3 Temmuz 1919'da geldi, onu karşılamak için yapılan ilk merasim Erzurum'un batı tarafında Ilıca' da yapıldı.

Mustafa Kemal Paşa Erzurum'a geldikten bir gün sonra Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni ziyarette bulundu.

1. Dünya Savaşında işgalci Çarlık Rus Ordusunun ilk hedeflerinden biri Erzurum'un üzerindeydi. Osmanlı Ordularının aldığı yenilgiler üzerine, kendilerine ciddi bir engelin olmadığını gören Rus Ordusu, General Yudenic'in önderliğinde Erzurum doğrultusunda ilerledi. 16 Şubat 1916'da Ruslar Erzurum'u işgal etti. 1917 yılında Rusya'da Çarlık yönetiminin yıkılmasıyla birlikte Bolşevikler ülke yönetimine el koymuşlardır. Bunun üzerine Ruslar, Doğu Anadolu Bölgesini işgallerinden vazgeçmiş

ülkelerine geri dönmeye başlamışlardır. Fakat Doğu Anadolu'da Ermenistan kurulmasını hayal eden Ermeniler hızla silahlanmış, Erzurum ve çevresinde soykırım yapmaya girişmişlerdir.

1918 senesinin Şubat ve Mart aylarında bu tarihi kentin insanları, medeniyeti, kültür varlıkları ile ortadan kaldırılmaya uğraşılıyordu.

12 Mart 1918 günü Erzurum kalesinin kurtulduğu kutsal sabahdır.

Erzurum Yöresi Çocuk Folkloru ve Edebiyat

Folklor dendiğinde akla gelen öğelerin en önemlilerden biri de sözlü geleneğe bağlı olan ürünlerdir. Bunların bir bölümü yazıya geçirilmiş olup bir bölümü de dilden dile aktararak bugüne kadar ulaşmış eserlerdir. Bu eserler bugüne gelene kadar ulaştıkları halkların dillerinden, geleneksel adetlerinden etkilenmiş ve beslenmişlerdir.

Sözlü geleneğe bağlı olan eserleri incelemek istediğimiz bu bölümde;

Ninniler, dualar, tekerlemeler, bilmeceler, beddualar, masallar ve oyunlara yer verilmiştir.

Ninniler

Henüz anne karnındayken annesiyle ilişki kuran çocuklar için bazı ezgiler geliştirilmiştir. Ninniler çocuğun iki-üç aylık olmasından itibaren üç-dört yaşlarına gelene kadar annesi tarafından çocuğa, kucağında, ayağında ya da beşiğinde sallayarak daha çabuk uyutmak, çocuğun ağlamasını durdurmak ve çocuğu sakinleştirmek için bir beste şeklinde söylenir. Ayrıca ninniler annenin o anki ruh halini yansıtır biçimde, özellikle mani türündeki bir dörtlükten oluşan bir nevi türkülerdir.

Anne çocuğa ninni söylerken hazır ninni örneklerini kullanabildiği gibi içinden geldiği şekilde yani doğaçlama olarak da söyleyebilir. Anne bir ninni söylerken evladiyla ve kendi sorunlarıyla baş başadır (Kaya, 2004: 353). Ninnilerin bilinen bazı konuları olduğu gibi yaşanan yöreye göre de konu belirlenebilir.

Erzurum yöresinin ninnilerini derlemeye çalıştığımızda yörede söylenen bazı ninnilerin Türkiye'nin diğer bölgelerinde söylenen ninnilerin aynısı olduğunu gördük. Bununla beraber Erzurum'a has ninniler de bulunmaktadır. Erzurum yöresine ait bazı ninni örnekleri şu şekildedir:

Benim kızan nar tanesi anasının bir tanesi uykusunun bir çaresi nenni kızım nenni nenni

Elma attım yuvarlandı gem beşiğe dayandı beşikte bebek uyandı nenni bebeğim nenni

Kuzu meler anasına kuşlar uçar yuvasına işte geldim bir yaşıma nenni bebek nenni

Oğlum oğlum yürüdü ak donunu sürüdü haydi büyü koş oğlum tarlayı diken bürüdü uyu yavrum nenni büyü yavrum nenni

Bebeğin beşiği bakır ben sallarım tıklar tıklar, içindeki aslan Bekir nenni bebek nenni bebek

Yavrum gider oduna

Gurban olam adına

Yavrumu seviyorum herkeşin inadına

Uyusun da böyüsün yavrum nenni

Dandini dandini dastdana,

Danalnar girdi bosdana,

Kov bostancı danayi,

Yemesin lahanayi,

E e e bebek e

Bilmeceler

Çocuklar meraklı olduklarından ötürü gizemli şeyleri severler ve ilgi çekici bulurlar. Ayrıca bilmeceler çocukların zekâ ve hayal dünyalarını zenginleştirip geliştirirler. Bilmeceler geleneklerimizden bugünlere süregelen ve hemen hemen her konuyla ilgili bazı somut ve soyut kavramların zihinde çağrışımını yordayan zihni işlevlerin gelişmesinde büyük rol oynayan özellikle manzum yapıda olan ve bir nevi oyuna benzeyen söz kalıplarıdır (Kaya, 2004: 417).

Bilmeceler sözlü gelenek ürünleri içinde önemli bir yere sahiptir. Söz konusu toplumun zekâsını ve eğlence düzeyini ortaya koyar. Bilmece soran çocuk da yanıtlayan çocuk da zekâsını kullanarak sorar ve cevaplar. Çocuk karşılaştığı sorunlara karşın nasıl çözüm üretebileceğini öğrenir ve bu konuda hızlanır. Bilmeceler pratik zekanın gelişmesine katkı sağlar (Şimşek, 2007: 46). Çocuklar bilmece sorarak çevrelerindeki nesnelere isimlerini ve ne işe yaradıklarını öğrenirler. Bilmecelerin önemli işlevlerinden biri de köklü bir tarihe sahip olan topluluklarda dil yeteneklerinin, çevrelerindeki nesne ve olayların iyi anlaşılması için kullanılan eğlenceli birer öğrenme yöntemi olmasıdır (Yalçın, Aytaş 2003: 132).

Bilmeceler kırsal kesimdeki uzun kış akşamlarında eğlendirici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bilmecelerin yalnızca eğlendirici özelliğinden bahsetmek doğru değildir. Aynı zamanda çocuğa etrafındaki eşyaları, doğa durumlarını, hayvan, bitki isimleri gibi bazı bilgileri soru- cevap tekniğiyle öğretir. Aile üyeleriyle bir arada olunan toplantıların önemli bir unsuru olan bilmeceler, çocuğun özgüvenine de katkıda bulunur.

Sorulan bir bilmecenin doğru cevabını bilen çocuk hem eğlenir hem öğrenir hem de kendine olan güveni artar. Aslına bakarsak insanı düşünmeye yöneltmesi, bireyin çevresine daha dikkatli şekilde bakmasını sağlaması doğrultusunda düşünüldüğünde bilmece sorma ve cevaplamanın bir tür beyin jimnastiği olduğunu söyleyebiliriz (Cerrahoğlu, 2005: 58).

Bilmecelerde herhangi bir konu sınırı yoktur. Pek çok konuda hatta hemen hemen her konuda bilmece sorulabilir. Bilmecelerle ilgili bazı sınıflandırmalar yapılmıştır. Örneğin Alemdar Yalçın ve Gıyasettin Aytaş bilmeceleri söyleyen kişiye göre; anonim olanlar, ferdi olanlar, yapısına göre ise de şiir halinde yazılanlar ve düz yazı halinde olanlar şeklinde tasniflenmişlerdir. Bilmeceler geleneksel sorulardır. Geleneksel olmanın anlamı söylenen yer ve zamanlar içinde bir derinlik ve yaygınlığı olmaktır (Başgöz, Tietze, 1999:3). Yörelere derlenen bazı bilmecelerin soruluş biçimine bakıldığında ilk başta argo gibi algılanmaktadır. Fakat yanıtları söylendiğinde aslında argo bir anlamı olmadığı anlaşılmaktadır. Erzurum yöresinden bazı bilmeceler şunlardır:

Gece gider üşümez, gündüz gider üşenmez, beline kuşak kuşanmaz (Nehir)

Hey ne idim ne idim, samur kürklü bey idim, felek beni şaşırttı, kızgın küle düşürdü (Kestane)

Dedem gider o gider, öğünde tık tık eder (Baston)

Bir küçücük mil daşı dolandır daşı daşı (Göz)

Biz biz idih, biz idih, otuz iki kız idih, ezildih, büzüldüh iki duvara dizildih (Dişlerimiz)

Çarşıdan aldım bir tene, eve geldim bin tene (Nar)

Mesel mesel men iki, oğul uşağı on iki, mesel beyin avradı, beni gördü ağladı (Tavuk)

İki merak, bir direk (Burun)

İki gaşılı, duvara yapışılı (Kulak)

Dualar

İnsan doğası gereğince ilahi bir güce inanma ihtiyacı içindedir. İnsanoğlu en eski çağlardan beri gereksinimlerini ve isteklerini kendisinden daha büyük olan bir güce iletir. Bu büyük güç insanların inanışlarına göre farklı adlarla anılmaktadır. Bizim dinimiz olan İslam'a göre yaratıcımız ve o ilahi gücümüz Allah'tır. Biz ihtiyaçlarımızı dualar aracılığıyla Allah'a iletiriz. Dua, anonim halk edebiyatına göre insanların kendileri ve sevdikleri kişiler için iyilikler dileyen, insanın kendi mutluluğu ve toplumun mutluluğu için Allah'a yaptığı bir sesleniştir (Güleç, 2002: 50).

Çocuk için edilen dualarda, sağlığının iyi durumda olması, bütün ömrü boyunca her şeyinin iyi ve hayırlı olması istenir. Dualar samimi ve karşılıksız olarak edilir. Bu da karşılıksız sevginin bir göstergesidir. Erzurum'dan derlediğimiz dua örnekleri:

Allah ahirette imansız, dünyada mekânsız etmesin.

Beyler paşalar sana yerinsin.

Su gibi ömrün uzun olsun, düğünün güzün olsun, bir oğlun bir kızın olsun.

Allah seni nemerde möhdaç etmesin.

Torpağ ata, altın dutasın.

Seni heç darda galmiyasın.

Beddualar

Beddualar toplumumuzda hoş karşılanmamakla beraber, kötü dileklerin dile getirilmesidir. Çoğunlukla sinirli bir haldeyken söylenir. Uslu durmayan, çevreye rahatsızlık ve zarar veren çocuklar için kimi zaman kullanılır. Anne ve babalar çocuklarına beddua edebildiği gibi, çocuğun rahatsız ettiği başka insanlar da çocuğa beddua edebilirler. Toplumumuz bedduaları her ne kadar hoş karşılamasa da neredeyse bütün yörelerimizde beddualara rastlanmaktadır. İyiliklere, iyi temennilerle yani dualarla karşılık verirken canımızı yakan, bizi zorlayan ya da bize kötülük yapan insanlara da beddua ederek karşılık vermekteyiz. Aradaki fark ise çoğu zaman beddua, dua kadar samimi ve içten değildir. Bedduaları pek çok zaman anlık duygu boşalması olarak kullanırız. Erzurum'dan derlediğimiz bazı beddualar:

Allah cezan vere

Baba yiyesen

Başan gara gele

Evsiz barksız galasan

Kor olasan

Torpağ başşan verem

Dalın yere gele

Seni heç ummiyasın

Be mirat

Menzile ermiyesin

Gözün kor ola

Başına daşlar düşe

Allah uyuz vere dırnah vermiye (tırnak)

Ağzın dilin kitlene

Başın yerin dibine bata

Boyun devrüle

Seni hışım vura

Dullara duvahsız, ergennere gınasız gidesin (kınasız)

Dellene dağa, daşa düşesın

Parça tike olasın, her bir parçan bir dağa savrula

Tekerlemeler

Bir insanın kendini anlatabilmesi için önemli olan faktörlerden biri de ana dilini güzel ve etkin bir şekilde kullanabilme yeteneğidir. Bu yeteneğin küçük yaşlardan itibaren kazandırılması dikkate değer bir noktadır. Çocuğa dil bilincini aşılması, ana diline karşı sevgi kazandırılması ve bu sevginin doyurulup kalıcı olmasında büyük rolü olan tekerlemeler; çocuğun kelime dağarcığı üzerinde de etkili bir unsurdur. Çocuk edebiyatının oluşmasında ve sınırlarının belirlenmesinde pek çok değişken etki etmektedir. Bu değişkenlerden biri de tekerlemelerdir. Tekerlemeler, masal, halk tiyatrosu ve bilmeceler gibi bazı türlerin içinde ya da müstakil olarak ortaya çıkan ürünlerdir (Elçin 2004: 589). Çocuklar konuşmaya başlamalarından itibaren kendi kendilerine bazı sesler çıkartırlar ve yeni sesler denemeyi severler. Aynı zamanda ritmik, melodili konuşmalara küçük yaşlardan itibaren ilgi duyarlar (Şimşek 2007: 40). Çocukların zekalarına ve hayal dünyalarına hitap eden tekerlemeler eğitimlerinde de kullanılır. Bunlardan dolayı tekerlemeler çocukların hayal dünyalarını zenginleştirmek bakımından önem arz etmektedir. Çocuk folkloru, çocuğun anne karnına girmesiyle birlikte başlamaktadır. Ayrıca çocuk folkloru çocuğun içinde bulunduğu toplumun sosyo-kültürel yapısına göre şekil alır. Çocuk oyun sırasında ya da çevresinde öğrendiği tekerlemelere kendi hayal dünyasına göre bazı eklemeler de yapabilir. Söylenen her tekerleme çocuğun yaşadığı çevre şartlarıyla doğru orantıda olduğu için çocuğun yaşadığı bölgenin folklorik öğelerine de ışık tutar. Çocukların, sözcük dağarcıklarının sınırlarını genişletmekte de önemli rolü olan tekerlemeler; çocuğun hayallerini gerçekler ile birleştirerek ifade gücünü kuvvetlendirmesine olanak tanır.

Çocuklar arasında tekerlemelerle atışmaya dayalı oyunlar da oynanmaktadır. Erzurum yöresine ait tekerlemeler de vardır:

Erzurum dağları haşhaş

Şekeri ağızla kardaş

Erisin karlı dağlar

Kavuşsun bacı kardaş.

Tarla tumbi zegerek

Zegerege su gerek

Emmim oğlu dururken

El benim neme gerek.

Dadaş dadaş hoş dadaş

Başında dal-fes dadaş

Eller gelmiş götürir

Kapıları bas dadaş.

Ooo piti piti

Karamela sepeti

Çantada bülbül

Ciğarada sümbül

Ebek bebek çek çih,

Musdafa, Mısdih,

Arabaya gısdih,

Üş mum yahdih,

Arhasından bahdih

Leylek leylek havada,

Yumurtası tavada,

Seslen gelsin et yesin

Vurun başına dert yesin.

Yağ yağ yağmur,

Teknede hamur,

Guyuda çamur,

Kes yağmur.

Garğa garğa gak dedi Çıh şu dala bah dedi

Çıhdım bahdım o dala

Bu garğa ne budala,

Garğa fındıh getirdi

Sıçan yedi bitirdi

Masallar

Masallar önemli kültür kaynaklarıdır. Geçmiş günümüzün içinde eriterek geleneksel özellikleri ve kültürü taşıma özelliklerini içlerinde barındırırlar. Masallar sözlü edebiyat ürünleridir, dolayısıyla anlatmaya bağlıdır. Masalın tanımlanması, kaynakları ve ortaya çıkışı konusunda pek çok farazi görüş ileri sürülmektedir (Yalçın, Aytaş 2003: 60). Masal, kahramanlarından bazıları hayvanlar ve doğaüstü yaratıklar olan, olayların masal ülkelerinde geçtiği, hayal ürünü olduğu halde dinleyicilerini gerçekliğine ve büyüüne ikna eden bir sözlü anlatım türüdür (Sakaoğlu 1999: 2). Masalların çocuk folklorundaki öneminin de altını çizmek gereklidir. Çocuğun hayal dünyasını zenginleştirerek zihinsel anlamda gelişimine oldukça katkı sağlarlar. Çocuk, masallardaki hayali dünya ile gerçek dünya arasında ilişki kurar. Çünkü masallarda genellikle iyi ile kötünün, doğruyla yanlışın, güzel ile çirkinin çarpışması mevcuttur. Genel olarak iyinin, doğrunun ve güzelin kazanmasıyla neticelenen masallar; çocuğu olumlu şekilde etkilemektedir. Masallarda dürüst ve sahtekar, akıllı ve aptal gibi insan tipleri karşı karşıya gelir. Bu olumlu ve olumsuz tipler aracılığıyla örnek alınması gereken ya da sakınılması gereken davranış şekilleri ortaya konur (Şimşek 2007: 58).

Masallar üretildiği ve var olduğu toplumun kültürel yapı taşlarını bünyelerinde barındırır. Dilden dile anlatılarak günümüze kadar gelen masallar, yaşanan çağın koşullarına göre de yeni şekiller almaktadır. Bu durum da çocuğun ahlaki anlamdaki gelişimine önemli etkilerde bulunur. Anlatılan masal, mevcut zamanın toplumsal olaylarıyla bağlantılar kurduğu için çocuk toplumdan bihaber olmayarak yetişir. Bu bakımdan masal anlatanlara, ebeveynlere önemli bir görevler yüklenmektedir. Çünkü çocuğa masalın soyut anlamdaki sınırsızlığını anlatıcı belirtir. Çocuk kendi uzun öyküsünü masaldan yola çıkarak tasarlar. Masal geleceğe yöneltir. Çocuk düşüncelerini kurmaya, hayalinde yarattığı olağanüstülüklerle kaplı kendi serüveninde kendini ortaya çıkarmaya ve tanımaya uğraşır. Böylelikle gerçekler dünyasında sapsağlam kalmayı daha kolaylıkla öğrenir (Şirin 2007: 81).

Erzurum yöresinden masal örnekleri:

Bir varmış, bir yokmuş... Hasangala tarafında bir kövde, bir köse ailesi yaşarmış. Köse'nin tek bir oğlu varmış. Oğlan, ginga gahmış. Anasının yahasını tutmuş: "Babama de beni eversin." diye gadını zora getirir olmuş. Oğlanın ısrarlarından bihan anası sonunda erine der ki: "Beyim hal beleyken bele. Oğlan evlanmah isdir. Heberin olsun. Bunun çaresine bah." Buni duyan da gocası diyir ki: "Madem ki evlanmah isdir, şehere götürsün, öküzi satsın. Parasını getirsin. Onun parasiynan başını bağliyah." Gari gidir, gocasının söylediklerini oğluna bir bir annadir: "Baban dedi ki sabahtan öküzi şehere götürsün, satsın, parasını getirsin. Oni everim." Buni duyan oğlan sevünir, havalara sıçırır. Sabahi dar edir. Sabah olunca öküzi ahurdan çihardir, öğüne gahir, şehrin yoluni dutirrr... Şehirde de yeddi tene menşur köse varmış. Bu köseler şehrin dışında ki yola dağılır, yoldan gelip geçenleri gandırir, mallarını yoh fiyetten alırlarmış. Oğlanın babasının adı Hasan'mış. Hasan da çoh menşur bir köseymiş ama kövün dışında pek bilen yohmuş. Oğlan Şeherin yoluni yari etmişdir ki, garşısına iki köse çihır. Bunlar bahirlar ki oğlan birez safa benzir. "Bele nereye gidirsən?" diyirler. "Ökizi satmiya götürirem." diyir oğlan. "Ne istirsən, biz alah."derler. Oğlan:"On pankinot verin. Öküzi size verim." diyende, kösenin biri diyir ki: "Ey hoş, fiyati de ey amma bu öküzün bir gusuri var." "Neymiş gusuri? Hele diyin bahim." Köse diyir ki: "Bu öküzün boynuzları çoh sivri. Alan adam öküze alaf verende başını bir sallasa adamın gözünü çihardir. Sufatını dağıdır." Oğlan bu sözleri dinledihdan sonra öküze: "Ho" diyir. Birez ilerliyen de: "Ola ben ne edim? Nasıl edim?" diyir. Yerden bir daş almasiynan öküzün iki boynuzuni da girir. O hışdıkk öküz olir golik... Bele bu vaziyette yoluna devam edende garşısına iki tene köse daha çihır. Bu köseler de meğer öbürlerindenmiş. Oğlani bunlar da birez saf göriller. Gandınp öküzi elinden almah isdirler: "Bele nereye gidirsən deliganli?" diyirler. "Anbu öküzi götürirem ki şehirde satim." "Ne isdiren? Biz alah." "On pankinot verin yeter." diyir.

Oğlan bele diyende köseler diyirler ki: "Öküzün değeri var. On pankinot eder. Daha fazla da eder. Fiyati ey, hoş amma bu öküzün bir gusuri var." Oğlan: "Neresinde bir gusuri var? Hele gösterin?" der. Köseler diyir ki: "Bu öküzün dudahlari çoh loşo. Alaf yiyende etrafa sıçıradır."

Oğlan köselere: "Peki." diyir, öküzi öğüne gahir. Birez giden de cebinden piçağı çihardir. Öküzün iki dudağını da dibinden kesir. Tebi öküz al ganlar içinde galirrr... Bele bu vaziyette giderken gine garşısına iki köse çihır ve diyirler ki: "Deliganli hele eylen, bele nere gidirsən?" "Anbu öküzi şehirde satmiya götürirem." "Ola ne ey bir öküzmüş bu öküz. Ne istisen biz alah," "On pankinot isdirem." "Eyyy , öküze göre fiyati bi şey değil de bu öküzün bir gusuri var, o da olmasa misli misli ederdi." "Neymiş gusuri?" "Bu öküzün pocçıgi çoh uzun. Bir sallasa etrafi berbad eder." Bu sözleri dinledihdan sonra köselerden ayrılan oğlan, şehre yahlaşdığı yerde gene piçağını çihardir. Öküzün pocçığini

dibinden kesirrr... Beçare öküz, onca gan ziyan edir ki, artık ferî fesi kesilir. Ayahlari gövdesini daha galdirmir. Yüriyemir, oracıhda düşir, öler. Öküz ölende oğlan çoh üzülir ve diyir ki: “O ki satamadım, bari derisini köve götürüm.” Öküzü soyir. Derisini heybesine goyir. Köve götürir...

Gumburi Gucik Tilki

Köyün birinde yaşlı bir nene (Nine)yaşermiş. Nenenin sütünü satarak geçimini sağladığı bir geçisi (keçisi) varmış.

Zaman içerisinde nene keçinin südünü (sütünü) sağarak, dama (kilere) goyarmış. Ancah, damdaki südü, her gün azaldığını fark eder. Bu duruma bir anlam veremeyen nene damda, kapının arkasına gizlenmiş, behlemeye başlamış. Nene beklerken ussulca damın gapısı açılır. Birde ne görsün hiç ummadığı birisi içeri girmiş. İçeriye giren gurnaz yaşlı tilkidir. Tilki südü şapbur şapbur içmiye başlamış. Sabırnan bekliyen nene, tilki tam gapıdan çıhherken, gapıyı kapatır. Tilkinin guyruğu gapıya sıhşarak, guyruğu gopar.

Guyruğu gopan tilki can havliyinen gaçar. Meşeye (Orman) gider. Meşede guyruğu gopuk ve yaralı olan yaşlı tilkiyi gören, genç tilki arhadaşları, yaşlı ve guyruğu gopuk tilkiye, “gumburi gucuk, gumburi gucuk, gumburi gucuk” diyerek dalğa ederler. Bu duruma çok üzülen ve nenenin südünü çaldığına peşman olan tilki, utana, sıkıla nenenin gapısına gelir. Nenenin gapısını çalmıya başlar. Gapıyı açan nene tilkiyi garşısında görende küplere biner: “Gine mi sen?” diye bağıırır. Tilki: “Gurban olem nene, ben çok peşmanım, benim guyruğumu geri ver, bizim köye giderken, bana gumburi gucuk demesinner. Ehdiyarım zoruma gider.” der. Nene der ki: “Bir şertim var. Eger, benden çalarak iştiğin, südlerimi geri verirsen, bende sene, guyruğunu geri veririm.” Çeresiz tilki, düşünmiye başlar. Südi nereden bulabilirim diye. Birden ahlına, südi bol olan, geçiye getmak gelir. Goşa goşa geçiye giden tilki: “Geçi gardaş gulun gurbanın olem, ne olur bene süd ver. Südü neneye verem, nene bene guyruğumu versin, bizim köye gidende, bene gumburi gucuk demesinner.” der. Geçi birez düşüner, tilkinin halına acer, ona derki: “Benim garnım aç. Aç olduğum için südüm olmaz. Bana gavaktan, gezel (sararmış son bahar yaprağı) getir, ben gezeli yiyem, südüm olsun, südü sana verem. Sen südü neneye ver, nene sene guyruğunu versin, sizin köye gidende, sene gumburi gucuk demesinner.” Bu sözün üsdüne tilki, gavak ağacına gider: “Gavak gardaş, sevli boylu, can gardeş, ocağına düşdüm, bene gezel ver. Gezeli geçiye verem, geçi bene süd versin, südü neneye verem, nene bene guyruğumu versin. Bizim köye gidende, bana gumburi gucuk demesinner.” Gavakda demiş ki: “Tilki gardaş, senin halına çoh acıdım, yardımçı olmah isterim, hama sene gezel verebilmem için, harktan (ark) bene su getir. Suyu içem, yarpak açem, yarpaklar gezel olsun, gezeli sene verem, sende gezeli geçiye ver, geçi sene süd versin, südü neneye ver, nene sene guyruğunu versin, sizin köye gidende, gumburi gucuk demesinner.” Geçi oradan bir umudunan ayrılır, harğın başına gider: “Hark gardaş, dertlere derman gardaş, benim derdime çere ol. Bene su ver, suyu gavağa vereyim, gavak bana gezel versin, gezeli geçiye vereyim, geçi bene süd versin, südü neneye vereyim, nene bene guyruğumu versin, bizim köye gidende gumburi gucuk demesinner.” Hark der ki: “Tilki gardeş, benim suyum kurudu, git degirmancıya söyle, benim önümü açsın, ben sene su vereyim, suyu gavağa ver, gavak sene gezel versin, gezeli geçiye ver, geçi sene süd versin, südü neneye ver, nene sene guyruğunu versin. Sizin köye gidende, sene gumburi gucuk demesinner.” Tilki, gine yollara düşer, degirmancıya gider: “Degirmancı gardeş derdime derman ol, beni bu dardan gurtar. Harğın ögünü aç, hark bene su versin, suyu gavağa vereyim, gavak bene gezel versin, gezeli geçiye vereyim, geçi bene süd versin,

südü neneye vereyim, nene bene guyrugunu versin. Bizim köye gidende, gumburi gucuk demesinner.” Degirmanci der ki: “ Ben her gelenin derdine derman olurum, sene de yardım ederim, ancak, garnım çoh ac, bir gaba (kaba) un goyar, tilkiye verir, bunu fırıncıya götür, bene epmek (ekmek) yapsın. Epmeği yiyem, karnım doysun, harkın öğünü açem, hark sene su versin, suyu gavağa ver, gavak sene gezel versin, sen gezeli geçiye ver, geçi sene süt versin, südü neneye ver, nene guyrugunu versin. Sizin köye gidende, gumburi gucuk demesinner.”

Tezze (yeni) bir umutla, unu alan tilki, fırıncıya gider: “Acları toh eden fırıncı gardaş, benim derdime derman ol. Bu unnan bene epmek yap, epmeği degirmancıya verem, degirmanci garnını doyursun, harğın öğünü aşsın, hark bene su veriin, suyu gavağa vereyim, gavak bene gezel versin, gezeli geçiye verem, geçi bene süd versin, südü neneye vereyim, nene bene guyrugunu versin. Bizim köye gidende gumburi gucuk demesinner.” Fırıncı demiş ki: “Epmeği bişirmek için, fırını yahmam gerek. Onun için bene meşeden odun getir. Odunnan fırını yahayım, epmek bişirem, epmeği sene verem, epmeği degirmancıya ver, degirmanci harkın öğünü aşsın, hark sene su versin, suyu gavağa ver, gavak sene gezel versin, gezeli geçiye ver, geçi sene süd versin, südü neneye ver, nene sana guyrugunu versin. Sizin köye gidende gumburi gucuk demesinner.” Çeresiz ve yorğun bir halde, meşeye doğru yürümeye başlar. Yolda giderken, köyün ormancısına rastlar. Ormanci: “Heyirdır, tilki gardaş bu ne hal. Guyrugun yoh, yorğun ve bitkinsin, yapacağımız bi şe var mı?” Yaşlı tilki, hızlılık yaparak, nenenin geçisinin südünü çaldığını, nenenin de onu bu hala getirdiğini, ağliyerek annadır. Yaptığı hetayi, telafi etmek istediğini, bunun içinde, meşeden odun alacağını, odunu, fırıncıya vereceğini, fırıncının ona epmek bişireceğini, epmeği degirmancıya vereceğini, degirmancının harğın öğünü açacağını, harğın ona su vereceğini, suyu, gavağa vereceğini, gavağın ona gezel vereceğini, gezeli geçiye vereceğini, geçinin ona süd vereceğini, südü neneye vereceğini, Nenenin de, ona guyrugunu vereceğini, bizim köye gidende, ona kimsenin gumburi gucuk demiyeceğini annadır. Yaptığı hızlılığa çok peşman olduğuna inanan köyün ormancısı, tilkinin bir daha hızlılık yapmıyacağına, başhalarının malına zarar vermiyeceğine söz vermesi üstüne ona yardımcı olmiya genel verir. Yetkisini gullanarah, meşeden odun alır, tilkiye verir, tilki ormancidan aldığı odunları, sevinçle goşarah, fırıncıya götürür. Fırıncı hamur yuğurur, fırını yahar, yapmış olduğu, nar kimi gızarılmış epmekleri, tilkiye verir. Tilki epmekleri alır, degirmancıya götürür. Garnını doyuran degirmanci, gazma, kürek alarak harğın öğünü açar. harkdan suyu alan tilki gavağa götürür. Gavak suyu içence yarpahlarını açar, güz (sonbahar) geldiğinde, yarpahları saralır. Gavak sallanarak, gezel töker. Gazelleri alan tilki, sevinçle geçiye gider. Gezelleri geçiye yedirir. Geçı bol süd verir. Tilki südü alarak, hem sevinçli, hem de mahcup bir halde, Nenenin yanına gider: “Nenem nenem can nenem, dişleri mercan nenem, südünü getirdim, ne olur, benim guyrugunu ver artıh.” der. Tilkinin peşmanlığını, ve geyretini gören nene, südünü de geri aldığından çok sevinerah, tilkiye guyrugunu geri vereceğini diyer. Hama birgaç gün sabırınan behlemesini söyler. Südünü bir tamam alan nene, tilkiyi mükafatlandırmah ister. Gece sabahlara gadar, tilkinin gopan guyruguna dügmeler, boncuhtar, ziller, aynalar ve nahışlar işler. Son derece süsli bir guyruk yapar. Nene tilkiye seslenir: “Gel senin guyrugunu vereyim de sizin köye gidende, gumburi gucuk demesinner.” Buna çoh sevinen tilki, nenenin öğüne oturur. Nene süslemiş olduğu guyrugu yerine tiker. “Güle güle gullan.” diyerek tilkiyi uğurlar.

Eskisinden daha güzel guyruga gavuşan tilki, sallana sallana meşeye gider. Guyrugu yohken, onunan alay eden, dalğa geçen, genç tilkilerin toplantısına denk gelir. İşlerine gidence, süsli guyrugu gören tilkilerin, şaşgınlıhdan, ağızları açıhta galır. Ona gıptaynan bahmaya başhalar. Herkeş bir yandan soru sormiya başhlar. Gopuk guyruguna ne yaptın da bu gadar güzel hala geldi. diye sorallar. Daha öğde

(önce), onunan dalğa geçdikleri için, yaşli ve gurnaz tilki, onlara hayat dersi vermah isder. Tilki, genç tilkilere: “Çoh golay oldi. Guyruğumun yohluğuna üzülerken dere kenarına giderah, buzun üstüne yatdim yuhlamışım (uyumuşum). Sabah gahdığımda çoh güzel bişe olmuşdu. Guyruğum geri gelmiş, bu geder güzelidi. Size de gösterem, siz de güzel guyruklara sahap olun istedim.” der. Bunu örğenen genç ve tecübesiz tilkiler, haman dere kenarına goşarah, buzun üstüne yatarlar. Sabağa güzel guyruklarnan uyanacahlarını, hayal ederek, uyhuya dalarlar. Sabağ olduğunda, uyanan tilkiler, buzun üstünde guyruklarının donarah, buza yapıştığını görürler. Guyruklarını gurtarmak için, hopliyan tilkilerin, guyrukları gopar. Ağliyerek, yaşli tilkinin yanına giderah: “Bize buni niye yapdın?” derler. Yaşli tilki: “Yaşlılarla ve saggatlanmış, canlılarınan alay eddiğinizdan , size bir hayat dersi vermah istedim.” demiş ve süsli guyruğuni salliyarah meşeye dalmış. Gumburu gucuk: (Kuyruğu kopuk)

Çocuk Oyunları

Oyun, çocuğun varoluşu itibarıyla vardır. Çocuk, attığı ilk adımları bile bir oyun olarak değerlendirir. Bu sayede çocuk sıradan aktivitelerde bile eğlenir, eğlendikçe de daha iyi şekilde öğrenir. Çocukluk dendiğinde akla gelen ilk kavram olan oyunun gerçek dünyanın hayal dünyası ile arasındaki köprü olduğunu söyleyebiliriz (Yavuzer, 1994: 169). Oyunların çocuk üzerinde nasıl bir etki bıraktığı oldukça önemlidir. Çocuk oyun oynarken herhangi bir zorlama ya da baskı ile karşı karşıya değildir, tamamen kendi isteğiyle oyun oynar. Oyun vakitleri çocuk için en verimli olan vakitlerdir. Çünkü hemen her oyunun belli başlı bazı kuralları vardır. Çocuk oyun oynarken kurallara uymayı da öğrenmiş olur. Bunun yanı sıra çocuklar etraflarındaki birçok nesneyi ve olayı da yine oyunlar sayesinde öğrenirler. Çocuk oyun oynarken kendini farklı bir dünyada hisseder, içinde bulunduğu gerçek dünyadan bir süreliğine de olsa sıyrılır. Çoğu oyunun sonunda kazanana bir ödül, kaybedene ise bir ceza vardır. Çocuk bununla hem kazanmanın hem de kaybetmenin hazzını yaşar ve kendini bir bakıma gerçek dünyaya hazırlar.

Çocuk oyun oynarken sadece eğlenmeye, yaşadığı ana odaklanır, oyunun sonucunda ne olacağını düşünmez. Belli bir hedefi yoktur. Bazı kuralların dışına çıkmayarak sınırlarını kendisi belirler ve sınırlarını kendi belirlediği bir alanda özgür biçimde dolaşır. Bazı şeyleri birine ya da bir şeye bağımlı kalarak yapmak değil, birçok olguyu oyun oynayarak öğrenmek, öğrenmeyi eğlenerek yapmak çocuğun ilgisini canlı tutmaktadır. Oyunlar çocuğun bütün dünyasını oluştururlar. Bir çocukla iletişim kurmanın en sağlıklı ve kolay yolu oyundur. Oyunu kullanarak çocuğun dünyasında bir yer bulmak mümkündür.

Çocuk bir toplumu oluşturan en önemli unsurlardan biridir. İnsanın olduğu her yerde çocuğun da olduğundan bahsetmiştik. Oyunların da çocuğun gelişiminde oldukça etkili bir anahtar olduğunun üzerinde durmak gereklidir. Oyunun biçimine göre çocuk bazı roller üstlenir, bazı sorumluluklar edinir ve bu sorumlulukların gerekliliklerini yerine getirir. Bu sorumluluk bilincinin oyunla çocuğa kazandırılması, çocuğun kendi kimliğini kazanması bakımından son derece önemlidir. Oyun aracılığıyla çocuklar birçok şeyi okul öncesi dönemde üstelik daha kolay olarak öğrenirler. Çünkü okulda bir öğrenme zorunluluğu varken oyunda böyle bir zorunluluk yoktur. Oyunlar çocukları ortak bir paydada buluştururlar ve toplumun yaşam şartlarına göre değişmekle beraber birçok yörede benzer özellikler göstermektedirler. Yapılan derlemelere göre bazı oyunlar tamamen aynı olup sadece isimlerinde farklılık görülmüş, bazı oyunların da birtakım kurallarının değişik olduğu gözlenmiştir.

Erzurum yöresinde oynanan bazı çocuk oyunları şunlardır: dütdülü gelin, itti bitti, köşe kapmaca, kozalebbik, bilye, hızzek, cim cim cimana, kayış Kızdı, fırfirik, tütünüm eğri, papel, tüttü, kuka, pabuç çırpma, elim elim epenek, dane.

Erzurum yöresinden oyun örnekleri:

Dütdülü Gelin:

Yetişkinlerin yaz aylarında kurak geçen zamanlarda yağmur duasına çıktıkları dualarda bulunup yağmur yağması için yakarışlarının, çocuklarda oyunlaştırılarak yapılan bir çocuk oyunu ve etkinliktir.

Evlerde bulunan el yapımı süpürgeye baş kısmının biraz aşağısından sopa geçirilerek kol yapılır. Süpürge üzerine çocuk elbisesi giydirilerek, gelin gibi süslenir. Gelinin kollarından birer çocuk tutar. Diğer çocukların bir kısmı da ellerine kova torba gibi kaplar alarak, sırasıyla köyde bulunan evlerin kapısını çalmaya başlarlar. Kapısını çaldıkları evin önünde: “Dütdülü gelin ne ister, kaşık kaşık yağ ister, o geçenin bulutu, bu geçenin bulutu, tarla çayır kurudu, ver Allah’ım ver bir sulu yağmur, verene bir yağız oğlan, vermeyene kel kız versin.” diyerek isteklerini dile getirirler. Evin kapısını açan ev sahibi, Çocukların kaplarına yağ, şeker, un, bulgur gibi malzemeler koyar ve ansızın çocukların üzerine yağmuru temsilen su serpiştirir, çocuklar kaçar. Sevinçle başka bir kapıyı çalarlar, aynı istekleri dile getirirler. Köyün tamamını dolaşan çocuklar işleri bitince aldıkları malzemeleri daha önceden belirlenmiş bir çocuğun evine getirirler. Evin annesi onlara un helvası ve bulgur pilavı yaparak karınlarını doyurur. Çocuklar yağmurun yağmasını dört gözle beklemeye başlarlar ki, bazı zamanlarda yağmur yağdığı da söylenir.

Gındillik Oyunu:

İnce demirden bir çember yapılır, bir de demirden yapılmış ince uzun bir yönlendirme çubuğu alınır. Çubuk çembere geçirildikten sonra çember çubuk yardımıyla döndürülerek sınır koyulan yere kadar düşürmeden götürülmeye çalışılır. Çemberi düşürmeden götüren oyunu kazanır.

Bezirgen Başı Oyunu:

Oyunun lideri yani bezirgen başı olan iki çocuk karşılıklı ellerini yukarı kaldırarak birbirine kenetler. Diğer çocuklar arka arkaya kuyruk olur. İki çocuğun kolları arasından geçmek isterler; ancak çocuklar gözüne kestirdikleri bir çocuğu kolları arasında sıkıştırırlar. Yakalanan çocuk: “Aş gapiyi bezirgen başı bezirgen başı.” diyerek kollarının açılmasını ister. Bunun üzerine oyun lideri olan çocuklardan biri: “Gapi hakgi ne verirsın ne verirsın” der. Çocuk, kendini kurtarmak için: “Arhamdaki yadiger olsun yadiger olsun.” der ve arkadaki çocuk bezirgen başının arkasına geçer. Bu durum her iki taraf için de çocuklar bitene kadar devam eder. Çocuklar bittiğinde bezirgen başlarının liderliğinde karşılıklı el ele tutuşarak birbirlerini kendi taraflarına çekmeye başlarlar. Orta çizgiyi geçen oyunu kaybeder.

Bir Birliğim Oyunu:

Halka şeklinde yerinde oturan çocuklar ayaklarını halkanın içine doğru uzatırlar. Oyun yöneticisi olan bir çocuk elinde sopayla saymaya başlar: “Bir birliğim, iki ikiligim, üç üşlögüm, dört dörtlögüm, altın

elek, demir telek salla buni, çek şuni.” der. Sopa hangi çocuğun ayağına denk gelirse o ayağını çeker. En sona halkanın içinde kalan ayağa sahip çocuk oyunu kazanır.

Sonuç

Çocuk folkloru, milli folklorumuzun içinde; kendine ait özellikleri içinde barındıran ayrı bir folklor alanıdır. Milli folklor ve çocuk folkloru iç içe olan alanlardır. Çocuk folkloruna ait unsurların birçoğu milli folklorun içinde de bulunmaktadır. Aradaki ince ayırım; çocuk folklorunun hitap ettiği kitlenin çocuk olmasıdır. Çocuğa ait tüm yaşantı biçimleri çocuk folklorunu şekillendirmektedir. Çocuk, toplumun temel taşlarından bir tanesidir. Çocuğa ilişkin yapılan uygulamalar (doğum öncesi ve sonrasında yapılan uygulamalar, kırklama, göbek kesimi, diş hediği, saç ve tırnak kesimi, konuşması, yürümesi, çocuk hastalıkları ve bu hastalıklara ilişkin halk tedavi yöntemleri vb.) ve belli bir erişkinliğe ulaşıncı sözlü geleneğe ait eserler (ninni, bilmece, tekerleme, dua, beddua, masal ve oyunlar) çocuk folkloruna ait unsurlardır. Ülkemizin birçok yöresinde olduğu gibi Erzurum’da da çocuk folkloru zengin ve köklü bir geçmişe sahiptir. Erzurum’un halk kültürü, sözlü geleneğe ait eserler bakımından da zengindir. Erzurum çocuk folkloru, üzerinde müstakil bir çalışma yapılmamış alanlardandır. Çocuğun doğumu sonrasında yapılan göbek kesimi, kırklama, beşik vs. uygulamalardan birkaçına ve sözlü geleneğe ait bilmece, tekerleme, masal vs. öğelere de Erzurum’a ait yıllıklarda yer verilmiştir. Ancak yer verilen bilgilere yüzeysel olarak değinilmiştir. Erzurum’a ait kaynaklara ve kaynak kişilerin anlattıklarına bakılarak çocuk folkloru uygulamalarında değişimler olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal, ekonomik ve kültürel hayattaki gelişmeler çocuk folklorunu da etkilemiştir. Birçok uygulamaya, Erzurum merkez ve ilçe merkezlerinden ziyade kırsal kesimlerde rastlamak mümkündür. Tüm gelişmelere ve değişmelere rağmen Erzurum’da çocukla ilgili uygulamaların korunmaya çalışıldığını söylemek yanlış olmaz. Erzurum çocuk folkloru üzerine yapılacak olan bir çalışmanın Türk çocuk folkloru çalışmalarına katkısı olabileceğini düşünerek çalışmamıza başlamıştık. Çalışma süresince folklorik öğeleri tüm özellikleriyle, tüm zenginlikleriyle ortaya koyabildiğimizi söylemek yanlış olur; ancak makalemizin Türk çocuk folkloru ve bölge insanına ait kültürel değerlerin korunması açısından az da olsa katkı sağlayacağını umuyoruz.

Kaynakça

- Acıpayamlı, O, (1974), Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü. Ankara: Sevinç.
- And, M, (1974), Oyun ve Büğü, Türk Kültüründe Oyun Kavramı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür. Sanat Dizisi: 17, İş Bankası Kültür:144.
- Araz, R., (1995), Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Artun, E.,(1983), Tekirdağ Folklorundan Örnekler. Tekirdağ: Taner.
- Artun, E., (1992), Tekirdağ Çocuk Oyunları. Tekirdağ: Trakya Doğuş Tesisleri.
- Başgöz, İ. ve Tietze, A., (1999), Türk Halkının Bilmeceleeri. Ankara: TDK.
- Bayrı, M.H., (1935), İstanbul’da Çocuk Oyunları. Halk Bilg. Haberleri (Yeni Türk Mecm.), 5.yıl.
- Boratav, P. N., (1958), Zaman Zaman İçinde. İstanbul: Anadolu.
- Boratav, P. N., (1969), Az Gittik Uz Gittik. İstanbul: Anadolu.
- Boratav, P. N., (1997), Türkhalkbilimi II 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar). İstanbul: Gerçek.

- Boratav, P. N., (1997), Türk halkbilimi II 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar). İstanbul: Gerçek.
- Can, S., (1945), Çocuk ve İlgili İnanmalar. Ordu: Gürses, C.H.P. Ordu Halkevleri: 10.
- Cerrahoğlu, M., (2005), Çankırı Çocuk Folkloru. YYÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Çelebioğlu, A., (1982), Türk Ninniler Hazinesi. İstanbul: Ülker.
- Elçin, Ş., (1970), Türk Bilmeceleri. İstanbul: M.E.B.
- Elçin, Ş., (2004), Halk Edebiyatına Giriş. Ankara: Akçağ.
- Güleç, H., (2002), Halk Edebiyatı. Konya: Çizgi.
- Güney, E. C., (1971), Folklor ve Halk Edebiyatı. İstanbul: Milli Eğitim.
- Harva, U., (1950), Altaylı Kavimlerde Doğumda Çocuğa Ait İnanışlar. Çev. Erden Kosay, Ülkü, 3. Seri, 4.c., 41.S.
- Harva, U., (1954), Altaylı Kavimlerde Doğum ve Çocuk Ruhları. Çev. Erdem Kayıran, Türk Yurdu, 5. seri, 1. yıl, 2(235).
- İnan, A., (1926), Sivas Halkıyatı: Ana Olmak İştiağı. Duy. Ve Düs..1.c., 10.S., 10-11.s.
- İnan, A., (2000), Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar). İstanbul: Türk Tarih Kurumu.
- Kaya, D., (2004), Anonim Halk Şiiri. Ankara: Akçağ.
- Konos, I., (1925), Halk Edebiyatı Numuneleri, Türkçe Ninniler. İstanbul: Orhaniye.
- Köymen, N., (1970), Çocuk Hastalıklarında Folklor, Batıl İnanç, İkel Tedavi. Neden Böyleyiz? Niçin Kurtulamıyoruz?. İzmir: Karınca.
- Nur, R., (1926), Türkiye’de Hitan (Sünnet) ve Merasimi. Revue Turque D’anthropo, 2.c., 2.S., 21-25.s.
- Oğuz, M., (2005), Türkiye’de 2004 Yılında Yasayan Geleneksel Çocuk Oyunları, Ankara: THBMER.
- Örnek, S. V., (1979), Geleneksel Kültürümüzde Çocuk. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Örnek, S. V., (2000), Türk Halk Bilimi. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Özdemir, N., (2006), Türk Çocuk Oyunları II. Ankara: Akçağ.
- Özhan, M., (1997), Türkiye’de Çocuk Oyunları Kültürü. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Sakaoğlu, S., (1999), Masal Araştırmaları. Ankara: Akçağ.
- Sakaoğlu, S., (2002), Gümüşhane ve Bayburt Masalları. Ankara: Akçağ.
- Şimşek, T., (2007), Çocuk Edebiyatı. Konya: Suna.
- Şirin, M. R., (2007), Masal Atlası. Ankara: Kök.
- Tezel, N., (1971), Türk Masalları. İstanbul: M.E.B.
- Ülkütaşır, M.Ş., (1933), Beşik Türesi ve İlk Ninni. Öz Bilim Dog., 2. yıl, 13.S., 12-14.s.
- Ünver, S., (1935), Türkiye’de Halk Arasında Çocuk Doğmadan Evvel Cinsiyetin Tayini Üzerine. Türk Antropoloji Mecmuası, S.17-18.
- Yalçın A. ve Aytaş, G., (2003), Çocuk Edebiyatı. Ankara: Akçay.
- Yavuzer, H., (1994), Ana-Baba ve Çocuk. İstanbul: Remzi.
- Yüzbaşıoğlu, K., (1931), Sünnet Düğünleri, Ölüm, Doğum Adetleri, Gençleryolu. 3.c., 58.S., 6-7.s.

Ege Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Ege Social Science

Sayı 2, Cilt 2, Temmuz 2019, Sayfa 146 - 157

DERSLERDE TEKNOLOJİ KULLANIMINA YÖNELİK MOTİVASYON ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ¹

Metin KARADAĞ

Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

metin.karadag@ege.edu.tr

Ali Erhan ZALLUHOĞLU

Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

erhan.zalluhoglu@ege.edu.tr

Gülçin GÜREL GÜNAL

Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

gulcin.gurel@ege.edu.tr

Oktay DAYIOĞLU

Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

oktay.dayioglu@ege.edu.tr

Tarık KIŞLA

Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

tarik.kisla@ege.edu.tr

Geliş Tarihi: 01.07.2019

Kabul tarihi: 15.09.2019

Yayınlanma Tarihi: 23.10.2019

Özet

Öğrenenin motivasyonu, öğretim ortamında daha iyi ve kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi için en önemli parametrelerden biri olarak gösterilebilir. Öğrenenin motivasyonunun artırılması amacı ile farklı araç, gereçler, materyaller, öğretim yöntemleri, iletişim yöntemleri vb. unsurlar işe koşulmaktadır. Alanyazında yapılan araştırmalar, teknolojinin eğitim öğretim ortamlarında kullanımının motivasyonu artıran en önemli unsurlardan biri olduğunu göstermektedir. Bu nedenle son yıllarda bilgisayar, projeksiyon cihazı, tablet, akıllı tahta vb. birçok teknolojik araç gerecin sınıf ortamında kullanımı artmıştır. Bu çalışmada derslerde kullanılan teknolojilerin öğrencilerin motivasyonu üzerindeki etkisinin ölçülebilmesi için likert tipi bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle alanyazın incelenerek bir madde havuzu oluşturulmuş, ardından bu maddeler uzmanların görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşlerinden sonra elde edilen taslak form 2017-2018 öğretim yılında İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim gören 208 üniversite öğrencisine uygulanmıştır. Yapılan açıklayıcı faktör analizi ile tek faktörlü 19 maddelik bir ölçek elde edilmiştir. Daha sonra bu yapı, doğrulayıcı faktör analizi ile test edilerek doğrulanmıştır. Güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin güvenilirlik katsayısı .95 hesaplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Motivasyon, Teknoloji, Ölçek geliştirme, Üniversite öğrencileri

Bu makale 2018 yılında gerçekleştirilen World Stem Education konferansında sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Ege Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Ege Social Science

Issue 2, Volume 2, July 2019, Pages 146 - 157

DEVELOPING MOTIVATION SCALE FOR USING TECHNOLOGY IN COURSES

Abstract

The motivation of the learner can be shown as one of the most important parameters for better and permanent learning in the learning environment. Different tools, materials, teaching methods, communication methods etc. are used to increase the motivation of the learner. Research in the literature shows that the use of technology in educational environments is one of the most important factors that increase motivation. Therefore, in recent years, the use of many technological devices such as computers, projector, tablet, smart board etc. has increased in the classroom environment. In this study, it is aimed to develop a likert type scale in order to measure the effect of technologies used in courses on students' motivation. For this purpose, firstly, a literature pool was formed by examining the literature and then these items were presented to the experts' opinions. After receiving the opinions of experts, the experimental form was applied to 208 university students who study at faculty of Economics and Administrative Sciences in the 2018-2019 academic year.. With the explanatory factor analysis, a single factor 19-item scale was conducted. This structure was then tested and confirmed by confirmatory factor analysis. As a result of the reliability analysis, the reliability coefficient of the scale was calculated as .95.

Keywords: Education, Motivation, Technology, Scale development, University Students

---

Giriş

Motivasyon, belirli amaçlar doğrultusunda, bireyin memnuniyetini sağlama güdüsü olarak tanımlanmaktadır. Motivasyon, süreç ve kapsam teorileri olmak üzere iki temel teori altında incelenebilmektedir. Kapsam teorisi altında; Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi yaklaşımı, Herzberg çift faktör teorisi, Alderferder Erg Teorisi ve McClelland başarı ihtiyaç teorisi bulunmaktadır. Süreç teorisi altında ise; beklenti teorisi, Skinner davranış teorisi, Adams eşitlik teorisi ve Lock amaç teorisi yer almaktadır (Taşdemir, 2013). Motivasyon içsel veya dışsal etkiler ile gerçekleşebilir. En temel hali ile içsel motivasyon; fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlara yönelik bireysel faktörler, dışsal motivasyon ise toplumsal beklentiler, öğretim modelleri gibi çevresel faktörler olarak tanımlanabilir. Bu noktada bireyin motivasyonunun artırılması amacı ile belirlenen hedefin farkındalığını arttırmak, önemini kavratmak gibi içsel motivasyonu artıracak veya ödüllendirmek, çalışma ortamını iyileştirmek, daha iyi sosyal ortam sunmak, takdir etmek, değer vermek, saygınlık kazandırmak, kariyer gelişimine katkı vermek, iş güvencesi sağlamak, sorumlulukları arttırmak gibi dışsal motivasyonunu artıracak etkiler kullanılabilir.

Motivasyon kavramı tüm alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da başarıyı artıran ve kalıcı öğrenmeyi sağlayan en önemli parametrelerden biridir (Eyyam & Yartan, 2014). Motivasyonun öğrencinin öğrenmesi üzerindeki etkisi uzun zamandır araştırılan bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Bu çerçevede öğrencilerin başarıya giden yolda, yeterli çabayı sarf etmelerini destekleyebilmek için öğrencinin içsel ve dışsal motivasyon kaynaklarını en iyi şekilde tespit etmek ve desteklemek gereklidir. Günümüzde, öğrenci sayısı, fiziksel ve teknolojik olanaklar, öğretmenlerin alan, pedagoji ve teknolojik bilgi durumları, öğrencilere sunulan olanaklar vb. koşullar öğrencilerin derslere yönelik motivasyonlarını etkileyen faktörler olarak gösterilebilir. Buna ek olarak derslerde farklı ve uygun teknoloji biçimlerinin kullanımı öğrenenlerin öğrenme deneyimlerini ve motivasyonunu artıran önemli etkenlerdendir (Eyyam ve Yartan, 2014).

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinde, öğrencilerin motivasyonunu artırmak için çeşitli araç-gereç ve materyallerden faydalandığı da görülmektedir. Özellikle son yıllarda bilgisayar, internet, tablet, akıllı tahta, projeksiyon vb. teknolojilerin eğitimde motivasyonu arttırmak ve kalıcı öğrenmeyi desteklemek amacı ile kullanıldığı görülmektedir (Bitter ve Pierson, 2005). Teknolojinin, öğrenmede iletişim kurma ve geliştirme aracı olarak kullanılması sayesinde öğretmenler, öğrencilerin öğrenmesini ve verimli bilgi aktarımını desteklemek için geleneksel öğretim yöntemleriyle birlikte çalışan öğrenme ortamları oluşturabilir (Wiske, Franz ve Briet, 2005, Eyyam ve Yartan, 2014). Teknolojinin sınıflarda kullanımının başarıya ulaşmasındaki bir diğer etken ise öğretmenin beceri ve tutumudur (Bitner ve Bitner, 2002). Bu araçların öğretim ortamlarında daha etkili kullanılabilmesi için eğitimde teknoloji entegrasyonunun öneminin eğitim yöneticileri, öğretmenler, veliler ve öğrenciler gibi tüm paydaşlar tarafından tam olarak anlaşılması gerekmektedir. Bu sayede paydaşların motivasyonunun yükselmesi ve başarı düzeyinin artması sağlanabilecektir.

Alanyazında eğitim teknoloji entegrasyonunun dolayısı ile öğretim ortamlarına teknoloji kullanımının öğrencilerin tutumları ve motivasyonları üzerine etkilerini inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Gabrielle (2003) yarı deneysel olarak yürüttüğü çalışmasında teknoloji tabanlı bir ders tasarımının öğrenci motivasyonu ve performansı üzerine etkisini incelemiştir. Araştırmaya 784 öğrenci katılmış ve

araştırma sonucunda teknoloji destekli ders tasarımının öğrenci motivasyonu üzerine anlamlı olarak pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir.

Bir başka çalışmada ise İlter (2009), yabancı dil dersliklerinde öğrencilerin motivasyonunu artırmak için teknolojinin nasıl kullanılabileceğini araştırmışlardır. Tarama modeli kullanılan çalışmada sınıfta teknoloji kullanımının öğrenciyi motive eden bir faktör olduğu belirlenmiştir.

Cullen ve Greene (2011) çalışmalarında öğretmen adaylarının teknoloji entegrasyonu konusundaki inanç, tutum ve motivasyonlarını incelemişlerdir. 114 öğretmen adayının katıldığı çalışmada, motivasyonun en iyi yordayıcısı teknolojiye yönelik tutum olarak belirlenirken, olumsuz sosyal normların ve teknolojiye karşı beslenen olumsuz tutumlarında motivasyonu etkilediği belirlenmiştir.

Olsen ve Chernobilsky (2016) yarı deneysel olarak gerçekleştirdikleri çalışmalarında 6. Sınıf matematik dersinde teknoloji kullanımının öğrencilerin motivasyonları üzerinde olumlu bir etki oluşturduğunu belirtmişlerdir. Buna ek olarak öğretmenlerin yeni ve farklı teknolojileri derslerinde kullanarak hem eğitimin kalitesini hem de öğrenci motivasyonunu artırabileceklerini belirtmişlerdir.

Bir diğer çalışmada ise Higgins, Huscroft-D'Angelo, ve Crawford (2019), motivasyon ve tutumun, teknolojinin dahil olduğu durumlarda öğrencinin öğrenmesini nasıl değiştirdiğini ve etkilediğini anlamak, matematiksel başarıyı geliştirmek için teknolojiyi etkin bir şekilde kullanmak için esas olduğunu belirtmişlerdir. Tarama modeli ile gerçekleştirilen çalışmaya, 4.522 öğrenci katılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar teknolojinin öğrencinin başarısı, motivasyonu ve tutumları üzerindeki önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Jeno ve diğerlerinin (2019) 58 biyoloji lisans öğrencisi katılımıyla gerçekleştirdiği bir çalışmada ise yarı deneysel desen kullanmışlardır. Mobil teknolojilerin derste kullanımının öğrencilerin yetkinlik ve içsel motivasyonları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda mobil teknolojilerin öğrencilerin yetkinlik ve içsel motivasyonunu artırarak başarıları üzerindeki olumlu etkileri olduğunu belirtmişlerdir.

Teknolojinin eğitim ortamlarında kullanımının öğrencilerde merak uyandırması, öğrenme ortamını eğlenceli ve verimli hale getirmesi ile birlikte öğrencilerin motivasyonunu arttırması ve dolayısıyla öğretimin etkililiğini artırması beklenmektedir. Alanyazında yer alan birçok çalışmaların sonucunda, öğretim ortamlarında teknoloji kullanımının öğrencilerin tutumlarına, motivasyonlarına ve başarılarına olumlu etki yaptığı şeklinde raporlanmasına bakarak bu beklentinin karşılandığı söylenebilir.

Bu çalışma kapsamında derslerde teknoloji kullanımına yönelik öğrenci motivasyonlarını belirleyen geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmek amaçlanmaktadır. Geliştirilen Derslerde Teknoloji Kullanımına Yönelik Motivasyon Ölçeği'nin ilerideki çalışmalarda veri toplamak amacı ile kullanılması düşünülmektedir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırmada, hazırlanan ölçme aracı, 2017-2018 öğretim yılında bir devlet üniversitesinin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin İktisat, İşletme ve Uluslararası İlişkiler bölümünde öğrenim gören toplam 208 öğrenciye uygulanmıştır. Katılımcılar hakkında bazı demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışma grubu özellikleri

Yaş	n	%
18-20 yaş arası	69	33,3
21-23 yaş arası	111	53,1
24 yaş ve üzeri	28	13,5
Cinsiyet	n	%
Erkek	99	47,8
Kadın	109	52,2
Kişisel Aylık Gelir Düzeyi	n	%
0-1500 TL	192	89,4
1501-3000 TL	16	7,7
3001 TL ve Üzeri	6	2,9
Bölüm	n	%
İktisat	45	21,7
İşletme	60	29
Uluslararası İlişkiler	103	49,3
Sınıf	n	%
1	78	37,2
2	32	15,5
3	41	19,8
4	57	27,5
Not Ortalaması	n	%
1,00 2,00 arası	25	12,1
2,01-3,01 arası	126	60,4
3,01-4.00 arası	57	27,5

Tabachnick ve Fidell (2007)’in çalışmalarında belirttiği uygun örneklem büyüklükleri göz önüne alındığında, katılımcılardan toplanan geçerli 208 verinin ölçek geliştirme çalışmamızdaki veri analizleri için yeterli büyüklüğe sahip olduğu söylenebilir.

Ölçek Geliştirme Süreçleri

Ölçek geliştirme süreci temelde birçok sayılıya dayalı olarak yapılmaktadır. Torgerson (1958), ölçek geliştirme işlemlerinin “cevaplayıcı merkezli” olduğunu belirtmiştir. Araştırmacı ölçek geliştirmeye başlamadan önce veri toplamada kullanacağı biçimi belirlemeli ve buna göre madde/soru havuzu oluşturulmalıdır. Veri toplama biçimi Thurstone tipi, Likert tipi, Osgood boyutsal ayırma gibi olabilmektedir. Bu araştırmada Likert tipi bir ölçek geliştirilmiştir. Aşağıdaki şekilde ölçek geliştirme sürecinde kullanılan adımlar verilmiştir.

Şekil 1. Ölçek Geliştirme Sürecinde Kullanılan Adımlar

Bu aşamada temel olarak ölçülecek özelliğin tanımlanması gerçekleştirilmiştir. Buna göre problem, öğrencilerin derste teknoloji kullanımına yönelik motivasyonlarını belirlemesi şeklinde tanımlanmıştır.

Maddelerin yazımı

Yapılan alanyazın incelemesinden sonra derste teknoloji kullanımının motivasyon üzerinde etkisi konusu kapsayacak şekilde 30 maddelik bir soru havuzu oluşturulmuştur. Tablo 2’de madde havuzunda yer alan maddelerden bazıları bulunmaktadır.

Tablo 2. Örnek Maddeler

<ul style="list-style-type: none">
• Teknolojik araç kullanılarak işlenen derslere yönelik öğrenme isteğim yüksektir.
• Derste kullanılan teknolojik araçlar derse olan ilgimi artırır.
• Öğretim üyesinin derslerde tahta yerine teknolojik araçları kullanmasını tercih ederim.
• Derste teknolojik araçların kullanımı dersi daha iyi öğrenebileceğime dair güvenimi artırır.

Uzman görüşü alma

Alanyazın taraması sonucu oluşturulan maddeler, öncelikle dil geçerliliği için bir dilbilgisi uzmanına sunulmuştur. Yapılan düzenlemelerden sonra ise içerik geçerliliğinin sağlanabilmesi amacıyla üç alan uzmanının görüşüne 3’lü derecelendirme formu (aynen kullanılabilir, düzenlenmeli ve çıkarılabilir) ile sunulmuştur. Her bir maddenin Kapsam Geçerlik Oranı (KMO) uzmanların verdiği cevaplar kullanılarak hesaplanmıştır. KMO değeri, .80 ve üzerindeki değerler yüksek güvenilirliği göstermektedir (Altman, 1991; Landis & Koch, 1977). Bu ölçüt göz önünde bulundurularak, taslak ölçek içerisinde KMO değeri 0,80’nin altında olan maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Sonuç olarak, 22 maddelik bir taslak form elde edilmiştir. Ölçek maddeleri 5’li Likert tipi olarak düzenlenmiştir. Likert ifadeleri ise Kesinlikle Katılmıyorum, Katılmıyorum, Kararsızım, Katılıyorum ve Kesinlikle Katılıyorum şeklinde belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

22 maddelik deneme formu 208 öğrenciye Moodle öğrenme yönetim sistemi üzerinden 15.04.2018 / 15.05.2018 tarihleri arasında uygulanmış ve veriler toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada, ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek amacı ile temel bileşenler analizi kullanılarak Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. Büyüköztürk (2006), araştırmasında önerdiği gibi AFA'da madde faktör yükleri için eşik değeri 0.30 olarak belirtilmiştir. Ölçek geliştirme çalışmasının bir sonraki aşamasında ise AFA ile ortaya konulan faktör yapısının doğruluğu test edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda ölçek verileri üzerinde Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. En son olarak ölçeğin güvenilirliğinin tespiti için Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmıştır.

Bulgular

Geçerliliğe İlişkin Bulgular

Bu bölümde, Derslerde Teknoloji Kullanımına Yönelik Motivasyon Ölçeğinin geliştirilmesinde gerçekleştirilen geçerlik çalışmalarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Geçerlik çalışması kapsamında, ölçeğin yapı geçerliğini sağlamak amacı ile veriler üzerinden madde faktör yüklerinin ve ölçeğin alt faktörlerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Ancak bu tespit öncesinde veriliğin uygunluğunu kontrol edilmesi gerekmektedir. Verilerin uygunluğunun tespiti amacı ile Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı hesaplanmış ve Barlett Sphericity testi gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizin sonucunda ölçeğin KMO değeri .96 olarak tespit edilmiştir. Buna ek olarak Bartlett testinin sonucu da ($\chi^2 = 4036.00$, $p = .000$) istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. AFA'nın uygulanabilmesi için KMO değerinin .60' dan büyük olması ve Barlett Sphericity testinin anlamlı çıkması beklenmektedir (George ve Mallery, 2001; Tabachnick ve Fidell, 2007). Analiz sonuçları, KMO değeri .60'dan büyük ve Barlett Sphericity testinin anlamlı çıkmasından dolayı, geliştirilen ölçeğin uygun faktörler verebileceğini ve AFA analizinin uygulanabileceğini göstermektedir. Bu tespitin ardından toplanan veriler üzerinden maddelerin faktör yüklerini tespit etmek ve alt boyutları belirlemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır.

Gerçekleştirilen ilk AFA analizi sonucunda ölçek maddelerinin özdeğeri 1'den büyük 2 faktör altında toplandığı görülmüştür. Ayrıca faktörlerin toplam varyansın %66'sını açıkladığı da tespit edilmiştir. Tablo 3'de verilen test sonuçları incelendiğinde maddelerin faktör madde yüklerinin .30'ın üzerinde olduğu belirlenmiştir. Fakat 3 adet maddenin iki faktöre birden yük verdiği görülmüştür. Binişik madde olarak tespit edilen 3 madde (m10, m19 ve m22) formdan çıkarılmış ve maddeler yeniden numaralandırılarak analizler 19 madde ile tekrarlanmıştır.

Tablo 3. Faktör Analizlerine Ait Madde Faktör Yükleri

Maddeler	Faktör 1	Faktör 2
m1	,78	-,32
m2	,83	-,24
m3	,76	-,31
m4	,86	-,26
m5	,72	,20
m6	,72	-,04
m7	,65	,19
m8	,68	-,29
m9	,70	,25
m10	,49	,41
m11	,87	-,20
m12	,86	-,15
m13	,85	,15
m14	,86	-,21
m15	,86	-,17
m16	,89	-,13
m17	,70	,42
m18	,82	-,23
m19	,61	,55
m20	,75	,15
m21	,76	,40
m22	,67	,66

Tekrar edilen AFA sonucunda tüm maddelerin tek bir faktör altına toplandığı ve maddelerin faktör yükü değerlerinin .64 ile .89 arasında değiştiği görülmüştür. Ayrıca belirlenen tek faktörlü yapının toplam varyansın %62'sini açıkladığı görülmüştür. Tablo 4'te AFA ve DFA ile elde edilen faktör yükleri ve t değerleri sunulmuştur.

Tablo 4. AFA ve DFA ile elde edilen faktör yükleri ve DFA ile tahminlenen t değerleri

Faktör	Madde	AFA*	DFA	Hata	t	R ²
Faktör 1	m1	,78	,78	,51	13,23	,60
	m2	,83	,83	,41	14,65	,69
	m3	,76	,75	,64	12,66	,57
	m4	,86	,86	,35	15,46	,74
	m5	,72	,68	,81	11,08	,47
	m6	,72	,69	,72	11,21	,47
	m7	,65	,61	,73	9,57	,37
	m8	,68	,66	,71	10,57	,43
	m9	,70	,64	,80	10,27	,41
	m10	,49	,89	,29	16,19	,78
	m11	,87	,87	,32	15,78	,76
	m12	,86	,82	,47	14,44	,68
	m13	,85	,89	,33	16,33	,79
	m14	,86	,88	,32	16,12	,78
	m15	,86	,90	,27	16,65	,81
	m16	,89	,64	,64	10,18	,41
	m17	,70	,82	,43	14,,29	,67
	m18	,82	,71	,71	11,67	,50
	m19	,61	,69	,67	11,17	,47

Doğrulatory Faktör Analizi

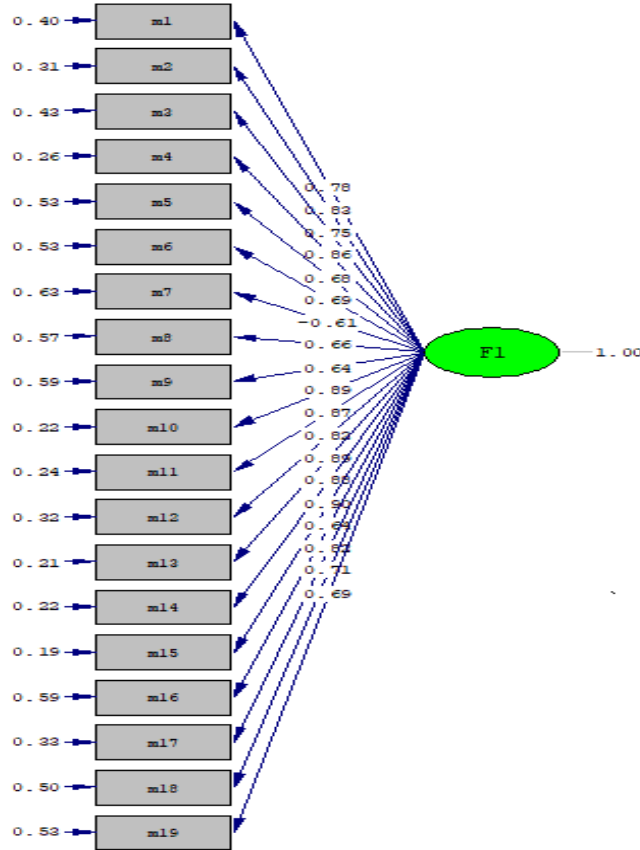
Bu bölümde gerçekleştirilen doğrulatory faktör analizi (DFA) sonuçlarına yer verilmiştir. AFA ile ortaya konan bu tek faktörlü yapının doğrulanması için doğrulatory faktör analizi kullanılmıştır. Analizde veri ve model arasındaki uyumun testi amacı ile Ki-kare istatistiği, GFI, CFI ve RMSEA değerleri hesaplanmıştır. Analiz sonucu elde edilen istatistikler Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5. Doğrulatory Faktör Analizi İstatistikleri

X ²	df	X ² /df	RMSEA	S-RMR	GFI	AGFI	CFI
414,96	152	2.73	0.128	0.054	0.91	0.90	0.97

Tablo 4 incelendiğinde, Ki-kare istatistiğinin (χ^2/df) 2.73 olarak bulunduğu görülmektedir. Alanyazında Ki-kare istatistiği 2'den küçük ise mükemmel uyumu gösterirken, 3'den küçük olması ise kabul edilebilir

bir uyumu göstermektedir (Kelloway, 1998). Yaklaşık hataların ortalama kare kökü (RMSEA) değerinin 0.128 yani .05'den küçük olması da Kelloway'e (1998) göre iyi uyum değerini göstermektedir. Buna ek olarak, uyum iyiliği indeksi (GFI) değeri .91 ve S-RMR değeri ise .054 olarak tespit edilmiştir. Bu da değerlerin alanyazına göre (Bryne, 2001; Kline, 2005; Schermelleh-Engel ve diğerleri, 2003) kabul edilebilir sınır değerinde olduğunu göstermektedir. Son olarak AGFI değeri 0,90 ve karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) değeri; 0.97 olarak bulunmuştur. Alanyazında sunulan referans değerleri göz önünde bulundurulduğunda bu değerlerin de iyi uyum değerlerine karşılık geldiği söylenebilir. DFA'dan elde edilen diyagram Şekil 2'de sunulmuştur.

Şekil 2 - Doğrulayıcı Faktör Analizi "Path Diyagramı"

Yapılan DFA sonucunda, hesaplanan tüm indeks değerlerinin alanyazında belirtilen kabul edilebilir veya iyi uyum değerleri seviyesinde olduğu görülmektedir. Bu da önerilen faktör yapısının uygun olduğunu göstermektedir.

Güvenilirliğe İlişkin Bulgular

AFA ve DFA analizleri ardından ölçeğin güvenilirliği Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı kullanılarak hesaplanmıştır. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı 0.95

olarak bulunmuştur. Şencan (2005)'in çalışmasında belirlediği değerler göz önünde bulundurulduğunda ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğu görülmüştür.

Sonuç

Bu çalışmada, “Derslerde Teknoloji Kullanımına Yönelik Motivasyon Ölçeği” geliştirilmiştir. Yanıtlar için 5’li likert tipinin kullanıldığı ölçekte, tüm sorulara cevap verilmesi durumunda ölçekten alınabilecek en yüksek puan 95 en düşük puan ise 19 olacaktır. Ölçekten alınan toplam puanın yüksek olması öğrencinin derslerde teknoloji kullanımına yönelik motivasyonunun da yüksek olması anlamına gelmektedir. Ölçek geliştirme çalışmasında gerçekleştirilen AFA ve DFA’dan elde edilen sonuçlarda ölçeğin geçerliğinin sağlandığını göstermektedir. Buna ek olarak ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısının (0.95) yüksek olması maddelerin birbiriyle tutarlı olduğunu da göstermektedir. Sonuç olarak, çalışmada öğrencilerin derste teknoloji kullanımı konusunda motivasyonlarının belirlenmesi amacı ile kullanılabilecek geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış bir ölçek geliştirilmiştir.

Teşekkür

Bu yayın Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen 16-İKT-010 nolu proje kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Kaynakça

- Altman, D.G. (1991). *Practical statistics for medical research*. London: Chapman and Hall.
- Arslan, A. (2006). Bilgisayar Destekli Eğitim Yapmaya İlişkin Tutum Ölçeği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 24-33.
- Bitner, N., & Bitner, J. O. E. (2002). Integrating technology into the classroom: Eight keys to success. *Journal of technology and teacher education*, 10(1), 95-100.
- Bitter, G., Pierson, M. (2005) *Using technology in the classroom*. 6th ed.. Boston, MA: Pearson.
- Büyüköztürk, Ş. (2006), *Veri Analizi El Kitabı*, 6. Baskı, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Byrne, B. M. (1994). *Structural equation modeling with EQS and EQS/Windows: Basic concepts, applications, and programming*. Sage: Thousand Oaks, CA.
- Cullen, T. A., & Greene, B. A. (2011). Preservice Teachers’ Beliefs, Attitudes, and Motivation about Technology Integration. *Journal of Educational Computing Research*, 45(1), 29–47. <https://doi.org/10.2190/EC.45.1.b>
- Eyyam, R., Yaratan, H. S. (2014) Impact of use of technology in mathematics lessons on student achievement and attitudes. *Social Behavior and Personality: An International Journal* 42(Supplement 1 to Issue 1): 31S–42S.
- Gabrielle, D. (2003). The effects of technology-mediated instructional strategies on motivation, performance, and self-directed learning. In *EdMedia+ Innovate Learning* (pp. 2568-2575). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).

- George, D., & Mallery, P. (2011). SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference. 11.0 update (4th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Higgins, K., Huscroft-D'Angelo, J., & Crawford, L. (2019). Effects of technology in mathematics on achievement, motivation, and attitude: a meta-analysis. *Journal of Educational Computing Research*, 57(2), 283-319. <https://doi.org/10.1177/0735633117748416>
- Ilter, B. G. (2009). Effect of technology on motivation in EFL classrooms. *Turkish online journal of distance education*, 10(4), 136-158.
- Jeno, L. M., Adachi, P. J., Grytnes, J. A., Vandvik, V., & Deci, E. L. (2019). The effects of m-learning on motivation, achievement and well-being: A Self-Determination Theory approach. *British Journal of Educational Technology*, 50(2), 669-683.
- Kelloway, E. K. (1998). Using LISREL for structural equation modeling: A researcher's guide. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.
- Kline, R. B. (2011). Principles and Practice of Structural Equation Modeling (3rd Edition). New York: The Guilford Press.
- Landis, J. & Koch, G. (1977). "The measurement of observer agreement for categorical data". *Biometrics*, 33, 159-74.
- Olsen, A. K., & Chernobilsky, E. (2016). The effects of technology on academic motivation and achievement in a middle school mathematics classroom.
- Schermelleh-Engel, K., & Moosbrugger, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Test of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Şencan, H., (2005) Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik, ISBN: 975-347-884-4. Ankara.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., & Ullman, J. B. (2007). *Using multivariate statistics* (Vol. 5). Boston, MA: Pearson.
- Taşdemir, S. (2013). Motivasyon Kavramına Genel Bir Bakış, Motivasyon Araçları ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Ölçeğinde Bir Model Önerisi. Ankara: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
- Torgerson, W. S. (1958) Theory and Methods of Scaling. New York: JohnWiley & Sons, Inc.
- Wiske, M. S., Franz, K. R., Breit, L. (2005) Teaching for understanding with technology, San Francisco, CA: Jossey-Bass.